МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ: КОНТРОЛЬНО-АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

Колективна монографія

Луцьк 2019

УДК 005.935(066)

Рекомендовано до друку Вченою радою
Луцького національного технічного університету
(протокол № 4 від 25.11.2019 року)

Рецензенти:

Виговська Наталія Георгіївна	доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів і кредиту Державного університету «Житомирська політехніка»
Лещук Віктор Пилипович	доктор економічних наук, професор кафедри фінансового менеджменту та страхування Тернопільського національного економічного університету
Черчик Лариса Миколаївна	доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки

Механізми забезпечення ефективної діяльності підприємств: контрольно-аналітичний аспект: колективна монографія. Луцьк: ІВВ Луцького НТУ, 2019. 114 с.

ISBN 978-617-672-220-5

У колективній монографії представлено дослідження, які відображають теоретичні й практичні аспекти контрольно-аналітичного забезпечення ефективної діяльності підприємств в сучасних умовах господарювання.

Видання передбачене для студентів, аспірантів, викладачів закладів вищої освіти, фахівців у сфері контролю та економічного аналізу підприємств, установ і організацій.

© Луцький НТУ, 2019

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА ……..……..…… 4

РОЗДІЛ 1. КОНТРОЛЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ …… 6

1.1. Внутрішній контроль у системі фінансової безпеки підприємства ……..... 7

1.2. Формування системи управлінського контролю хлібопекарських підприємств в умовах соціально-орієнтованої економіки ……..... 20

1.3. Контрольне забезпечення ефективної діяльності небанківських фінансових установ ……..……. 35

РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ АНАЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В ОБҐРУНТУВАННІ ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ …… 54

2.1. Моделювання та прогнозування показників ефективності використання капіталу методами економетричного аналізу у сільськогосподарських підприємствах України …….. 55

2.2. Обґрунтування методики оцінки ефективності диверсифікаційних процесів підприємства …….. 71

2.3. Використання аналітичної оцінки для оптимізації витрат і собівартості продукції …….…….. 94

ПЕРЕДМОВА

Ефективна діяльність підприємств усіх форм власності забезпечується проведенням належного контролю і аналізу їхніх виробничо-господарських процесів. Оскільки прийняття обґрунтованих управлінських рішень менеджментом підприємства передбачає перевірку виконання поставлених завдань, виявлення фактичного стану суб’єктів господарювання, проведення його оцінки, окреслення перспектив подальшого розвитку, то роль контролю і аналізу в сучасних умовах зростає.

Суть контролю можна визначити як систему спостереження та перевірки процесу функціонування відповідного об’єкта для встановлення відхилення від заданих параметрів чи відповідності їм. Контроль як самостійна функція управління дозволяє простежити хід виконання ухвалених рішень, дає можливість своєчасно реагувати на відхилення від заданої програми в роботі підконтрольного об'єкта та вносити відповідні корективи в його діяльність, тобто є засобом установлення зворотних зв'язків в системі управління. Без механізму зворотного зв’язку процес управління втрачає цілеспрямованість і, певною мірою, доцільність.

Здійснення контролю неможливе без аналізу усіх економічних процесів підприємства.

Економічний аналіз, як проміжна ланка між отриманням інформації і ухваленням рішення, безпосередньо впливає на якість управлінських рішень і показує шляхи їх реалізації, дозволяє досліджувати динаміку і структуру явищ і процесів, визначати міру впливу факторів на результуючі показники. Аналіз визначає змістову сторону процесу управління і є інструментом підготовки управлінського рішення, а вибір методів і засобів реалізації управлінських рішень, значною мірою, залежить від результату аналізу. В процесі ухвалення управлінських рішень економічний аналіз знижує рівень невизначеності і ризик, пов'язаний з вибором правильного рішення.

Результати економічного аналізу слугують цілям управління як засіб обґрунтування управлінських рішень. Саме тому розвиток теоретичних положень економічного аналізу і використання його прийомів, методів і методик в управлінні діяльністю підприємств є актуальним для підприємств усіх форм власності і господарювання.

В колективній монографії систематизовано теоретичні і практичні підходи та розроблено рекомендації щодо контрольно-аналітичного забезпечення ефективної діяльності підприємств.

У першому розділі «Контроль як інструмент забезпечення ефективної діяльності підприємств» розглянуто роль внутрішнього контролю в системі фінансової безпеки підприємства, зосереджено увагу на контрольних процедурах задля підвищення ефективності функціонування кредитних спілок та проаналізовано динаміку основних показників діяльності небанківських фінансових установ, дослідженню формування системи управлінського контролю підприємств в умовах соціально-орієнтованої економіки.

У другому розділі «Реалізація аналітичних досліджень в обґрунтуванні перспектив розвитку підприємств» розкрито суть моделювання як одного з прийомів вивчення економічних явищ і процесів та його застосування в прогнозуванні, розглянуто формування науково-методичного забезпечення аналізу процесів диверсифікації, проведено аналітичну оцінку витрат і собівартості продукції та обґрунтовано методичні підходи щодо їх оптимізації.

Колективна монографія є вагомим внеском в розвиток теорії і практики контролю та аналізу в сучасних умовах господарювання.

Наукова праця може бути використана студентами, аспірантами, викладачами закладів вищої освіти, фахівцями підприємств, установ і організацій.

РОЗДІЛ 1

КОНТРОЛЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Внутрішній контроль у системі фінансової безпеки підприємства

1.2. Формування системи управлінського контролю хлібопекарських підприємств в умовах соціально-орієнтованої економіки

1.3. Контрольне забезпечення ефективної діяльності небанківських фінансових установ

1.1. ВНУТРІШНІЙ КОНТРОЛЬ У СИСТЕМІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Ткачук І.М., к.е.н., доцент

Для сучасної епохи характерним є зростання загрози фінансової безпеки через появу нових інформаційних загроз, що в свою чергу потребує розробки ефективних стратегій для убезпечення діяльності підприємства. І саме внутрішній контроль сприяє ефективній роботі підприємства, дозволяючи йому належним чином реагувати на значні ділові, операційні, фінансові, нормативні та інші ризики для досягнення своїх цілей. Відповідно, в епоху цифрових технологій, внутрішній контроль сприяє тому, щоб фінансова безпека підприємства була гнучкою і динамічною.

Згідно з Лімською декларацією керівних принципів контролю (стаття 1 Загальних положень), прийнятою IX конгресом Міжнародної організації вищих контрольних органів в 1977 році, контроль – не самоціль, а невід'ємна частина системи регулювання, метою якої є визначення відхилень від прийнятих стандартів і порушень принципів законності, ефективності та економного витрачання матеріальних ресурсів на можливо більш ранній стадії з тим, щоб мати можливість вжити коригуючі заходи, в окремих випадках притягнути винних до відповідальності, отримати компенсацію за завдану шкоду і здійснити заходи щодо запобігання таких порушень у майбутньому [11].

Система контролю, за даними Чеберяко О.В. та Кривовяз М.А., дозволяє суттєво підвищити ефективність дії системи забезпечення фінансової безпеки підприємства. Метою підсистеми є своєчасне виявлення відхилення від нормального процесу діяльності суб'єкта підприємницької діяльності та здійснення адекватних управлінських заходів щодо покращення становища для забезпечення досягнення поставлених цілей діяльності підприємства. Оцінка результатів забезпечення фінансової безпеки господарюючого суб'єкта здійснюється в порівнянні ситуації з прийнятним критерієм, нормою чи взірцем [19].

Фінансова безпека підприємства з метою збереження активів є частиною внутрішнього контролю. Зокрема, внутрішній контроль забезпечує всі узгоджені методи і заходи, ухвалені в рамках підприємства для захисту активів, перевірки точності і достовірності облікових даних для підвищення ефективності діяльності та дотримання політики підприємства.

Проблемі внутрішнього контролю в системі фінансової безпеки підприємства значну увагу приділено у працях зарубіжних та вітчизняних науковців і практиків. Так, Н.М. Гудзенко та О.Д. Шевчук [5] розглядають особливості внутрішнього контролю як складника облікової політики щодо уникнення можливих ризиків та загроз діяльності підприємства. В.І. Куцик та А.І. Бартиш [10] досліджують значення та роль управлінського контролю, визначають основні напрями вирішення проблем фінансового убезпечення підприємства. О.Г. Головко, О.О. Губарев та А.А. Кривонос [3] розкривають теоретичні положення моделювання рівня фінансової безпеки підприємства та його практичне застосування. Ю.О. Хижняк [17] аналізує основні методичні підходи до оцінки рівня фінансової безпеки підприємств, наводить систему показників для визначення рівня фінансової безпеки підприємства. В.І. Фучеджи [16] розкриває визначення особливостей завдань, функції та принципів фінансової безпеки суб'єктів підприємництва.

Внутрішній контроль є одним із найважливіших важелів фінансового механізму діяльності підприємства. При цьому, значення внутрішнього контролю в системі фінансової безпеки підприємства визначається успішною реалізацією фінансової стратегії, ефективним розподілом і використанням ресурсів. До того ж, внутрішній контроль на підприємстві призначений для забезпечення:

- досягнення будь-яких поставлених цілей і завдань;
- економного та ефективного використання ресурсів;
- управління ризиками, пов'язаними з бізнесом;
- достовірності фінансової та управлінської інформації;
- дотримання зовнішніх правил і внутрішніх процедур;

− збереження інформації та активів компанії.

Контроль за реалізацією прийнятих управлінських рішень у сфері фінансово-економічної безпеки підприємства, за даними Н.А. Дехтяр та О.В. Дейнеки, передбачає здійснення попереднього, поточного та підсумкового контролю за ходом реалізації рішень у сфері фінансово-економічної безпеки підприємства, і включає, зокрема, вибір контрольних показників, виявлення розмірів відхилень по кожному з них та встановлення їх причин, прийняття рішень про ліквідацію розбіжностей [6].

Г.С. Вечканов зауважує, що контроль господарської діяльності підприємства з позиції підвищення ефективного виробництва є одним із найважливіших факторів забезпечення фінансового складника економічної безпеки підприємства [10].

В умовах глобалізації економічних процесів кількість небезпек, що впливають на бізнес, зростає щорічно. Відповідно, увага управлінського персоналу повинна зосереджуватись на комплексному попередженні та запобіганні загроз із метою забезпечення фінансової безпеки підприємства. І саме внутрішній контроль є процесом, що організовується керівництвом на підприємстві та забезпечує його фінансову безпеку шляхом захисту активів, підвищення ефективності і припинення шахрайської поведінки.

Актуальною є думка Л.О. Корчевської та Г.В. Жосан, що успішна діяльність підприємства в ринкових умовах залежить від поставлених цілей, намічених стратегій і орієнтирів, а також положення серед конкурентів на ринку. Завоювати та утримати кращу частку ринку можливо лише у жорстких умовах конкурентної боротьби, приділивши велику увагу безпеці підприємства [9].

У перекладі з грецької «безпека» означає «володіти ситуацією», тобто, безпека – це такий стан суб’єкта, за якого ймовірність зміни властивих цьому суб’єкту якостей та параметрів його зовнішнього середовища не значна, менше певного інтервалу [9].

Безпека підприємства формується як складна система, в складі якої виділяються дві основні підсистеми: загрози безпеки бізнесу та захисту від них.

При цьому, зовнішня безпека підприємства – це система заходів, спрямована на виявлення та усунення загроз бізнесу, що пов'язані з діяльністю підприємства з іншими суб'єктами (фізичними особами, організаціями) та органами виконавчої влади, а також захист від інших зовнішніх негативних факторів. А внутрішня безпека підприємства – це система заходів, спрямована на виявлення та усунення загроз пов'язаних із внутрішніми бізнес-процесами і кадрами підприємства [1].

Із урахуванням з глобального підходу, під фінансовою безпекою підприємства О.А. Кириченко та І.В. Кудря, визначають такий стан фінансових ресурсів, за якого забезпечується ефективна (прибуткова) діяльність підприємства, захист його фінансових інтересів та здатність зберігати свою ліквідність і платоспроможність та фінансові можливості під впливом різного роду небезпек і загроз [8].

Заслуговує на увагу твердження Т.Г. Мисник, що фінансова безпека – це такий фінансовий стан, який характеризується збалансованістю фінансових інтересів, достатньою ліквідністю активів, задоволеністю потреб у фінансових ресурсах, високим рівнем фінансової незалежності, ефективним використанням корпоративних ресурсів, захищеністю від внутрішніх і зовнішніх загроз [14].

В.І. Куцик та А.І. Бартиш визначають фінансову безпеку підприємства, як діяльність із управління ризиками та захисту інтересів підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз із метою забезпечення стабільного розвитку підприємництва та росту власного капіталу в поточній та стратегічній перспективі [10].

За даними Л.О. Матвійчук та Л.Г. Олійник, фінансова безпека підприємства – це процес досягнення певного стану підприємства, який характеризується стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз, оптимальною структурою джерел фінансування, забезпеченням раціонального залучення, розміщення і використання капіталу та дозволяє підприємству продуктивно функціонувати у теперішньому і майбутніх періодах [13].

Щоб гарантувати фінансову стабільність бізнесу, необхідно бути готовим до змін у галузі і вміти реорганізувати діяльність підприємства, як того вимагає ринок. Гнучка бізнес-модель є ключем до довгострокової фінансової безпеки.

Фінансова безпека підприємства залежить від цілого ряду чинників. Так, діяльність підприємства, в сучасних умовах динамічного розвитку, потребує вдосконалення внутрішнього контролю задля своєчасного визначення зовнішніх та внутрішніх загроз фінансової безпеки (рис. 1).

ВНУТРІШНІ ЗАГРОЗИ

- порушення конфіденційності інформації (розголошення комерційної таємниці);
- втрата відомостей, що є комерційною таємницею або містять конфіденційну інформацію;
- недоліки в виробничому процесі;
- помилки, пов'язані з вибором стратегії розвитку підприємства;
- дефіцит у фінансуванні;
- низький рівень кваліфікації персоналу підприємства (дії або бездіяльність співробітників підприємства);
- низький рівень менеджменту (умисні або випадкові прорахунки менеджменту в галузі управління фінансами підприємства);
- підрив ділового іміджу підприємства в бізнес-колах;
- виникнення проблем у взаєминах з реальними і потенційними партнерами;
- виникнення конфліктних ситуацій із представниками кримінального середовища, конкурентами, контролюючими та правоохоронними органами.

ЗОВНІШНІ ЗАГРОЗИ

- прискорення процесу глобалізації і посилення конкуренції на світовому ринку;
- рівень інфляції;
- сезонні коливання попиту;
- зменшення купівельної спроможності споживачів;
- макроекономічна криза в країні, криза окремих галузей;
- зниження рівня якості життя населення;
- нерозвиненість ринків капіталу і їх інфраструктури;
- нестабільність економіки, недосконаліть економічної політики країни;
- наявність значних фінансових зобов'язань у підприємства (тобто висока кредиторська і дебіторська заборгованість);
- погано розвинена правова система захисту прав інвесторів і кредиторів, система виконання законодавства;
- висока конкуренція;
- недосконаліть податкового законодавства;
- протиправна діяльність кримінальних структур, конкурентів, фірм і приватних осіб, що займаються шпигунством або шахрайством;
- правопорушення з боку корумпованих елементів із числа представників контролюючих та правоохоронних органів.

Рис. 1. Загрози фінансової безпеки підприємства

Джерело: узагальнено за даними [7, 15].

Внутрішній контроль – це політики і процедури, що використовуються керівництвом для досягнення визначених цілей. Відповідно, ефективно побудований внутрішній контроль у системі фінансової безпеки підприємства:

− захищає активи від випадкової втрати або втрати від шахрайства;

− забезпечує керівництво точною, своєчасною і правдивою інформацією для планування, моніторингу та звітності щодо бізнес-операцій;

− допомагає забезпечити відповідність діяльності підприємства нормативним актам, що впливають на діяльність;

− забезпечує середовище, в якому керівники і співробітники можуть максимізувати ефективність і результативність своєї діяльності;

− забезпечує механізм управління для контролю за досягненням оперативних цілей і завдань.

У системі управління фінансовою безпекою підприємства, як зауважують В.І. Куцик та А.І. Бартиш, потрібно використовувати показники обліку та контролю, які характеризують ефективність використання активів, мінімізації використання овердрафтів, прискорення збирання дебіторських боргів, мінімізації запасів та інвестування тимчасових залишків грошових коштів у короткотермінові цінні папери, які сукупно повинні забезпечити необхідний підприємству прибуток і ріст капіталів [10].

Оцінка фінансової безпеки, за даними В.А. Гросул та О.В. Антонової, вимагає не лише обґрунтування критеріїв, але й передбачає створення системи показників (індикаторів). Показники або індикатори стану фінансової безпеки – кількісні характеристики стану фінансової діяльності, які відібрані для характеристики стану фінансової безпеки підприємства [4, с. 50].

У контексті сучасної парадигми дослідження, актуальною є думка А. Блакитної та Т. Ганущак, що у процесі оцінки сучасного рівня економічної та фінансової безпеки підприємства слід проаналізувати такі параметри [2]:

− фінансові звіти та показники діяльності підприємства – кредитоспроможність, фінансова незалежність, структура та використання капіталу та доходу;

− конкурентне становище підприємства на ринку – частка ринку, яку займає підприємство;

− рівень впровадження нових технологій;

− фінансові та інвестиційні показники діяльності підприємства;

− рівень управління тощо.

Отже, фінансова безпека передбачає відповідний стан захищеності фінансово-економічних інтересів підприємства, який:

− дозволяє забезпечити фінансову стабільність на прогнозований період у будь-яких умовах;

− нейтралізує вплив конкурентів;

− задовольняє потреби в фінансових ресурсах і забезпечує економічне зростання;

− здатний протистояти існуючим і виникаючим небезпекам і загрозам, що прагнуть завдати фінансових збитків підприємству, викликати залежність від зовнішніх чинників, підірвати конкурентоспроможність;

− забезпечує гнучкість під час проведення перетворень;

− гарантує захищеність фінансових інтересів підприємства;

− володіє ефективним механізмом контролю в сфері розподілу і використання потоків грошових коштів;

− створює інвестиційну привабливість.

Зокрема, у дослідженні Ю.О. Хижняк найбільш глибоко розкрито основні групи індикаторів фінансової безпеки для оцінки рівня фінансової безпеки (рис. 2).

Також, заслуговує на увагу дослідження В. Яструбецького, у якому визначено, відповідно до отриманих результатів аналізу, рівень фінансової безпеки суб’єкта господарювання (рис. 3).

Погоджуємось з думкою Н.В. Магас, що від фінансового стану підприємства залежить стан фінансової безпеки. Оскільки, якщо фінансовий стан не задовільний, то відповідно і рівень безпеки буде не достатнім. Фінансові ресурси дають можливість підприємству впроваджувати новітні технології та методи управління, доступність до кредитних та інвестиційних

ресурсів, високий потенціал розвитку інтелектуального капіталу, можливість виходу на міжнародні ринки збуту продукції, співпрацю з провідними компаніями світу [12].

Рис. 2. Групи індикаторів фінансової безпеки [17]

Рис. 3. Рівні фінансової безпеки суб'єкта господарювання [20]

Отже, внутрішній контроль із метою забезпечення фінансової безпеки підприємства повинен забезпечувати:

− отримання, обробку, аналіз і оцінку фінансової інформації про стан і перспективи використання фінансових ресурсів підприємства;

− ухвалення рішень за даними порівняльного аналізу реальних альтернатив, заданих поточним станом і перспективами розвитку фінансових відносин;

− передумови для узгодженої корекції сформульованих раніше цілей і реального руху фінансових процесів.

Варто наголосити, що недоліки в управлінні фінансовою безпекою та кібератаки призводять до втрати даних підприємств. У сьогоденні дані – це джерело фінансової індустрії. Так, більшість кібератак засновані на викраденні даних для отримання прибутку. З формуванням чорного ринку онлайн, підприємства стали бажаним об'єктом для хакерів, які бажають продати конфіденційну інформацію, отриману за допомогою вразливих систем. Витік даних не тільки призводить до фінансових втрат, але також негативно впливає на бренд і репутацію підприємства.

О.В. Чеберяко та М.А. Кривовяз зазначають, що в основі забезпечення фінансової безпеки підприємства лежить концепція системного поєднання функцій контролю, планування, зворотного зв'язку та інформаційного забезпечення. Саме підсистема контролю має поєднувати між собою усі елементи системи [19].

Для організації системи фінансової безпеки, як зауважують В.І. Куцик та А.І. Бартиш, необхідно звернути увагу на два основних аспекти цієї проблеми [10]:

1) специфіку об'єкта контролю, тобто особливість проблеми, пов'язаної із забезпеченням завдань фінансової безпеки;

2) розгляд функції управлінського контролю не просто як набору інструментів та механізмів, а як неперервного процесу, пов'язаного з системою убезпечення.

Враховуючи зазначене вище відмічено, що основними завданнями внутрішнього контролю в системі фінансової безпеки підприємства є (рис. 4):

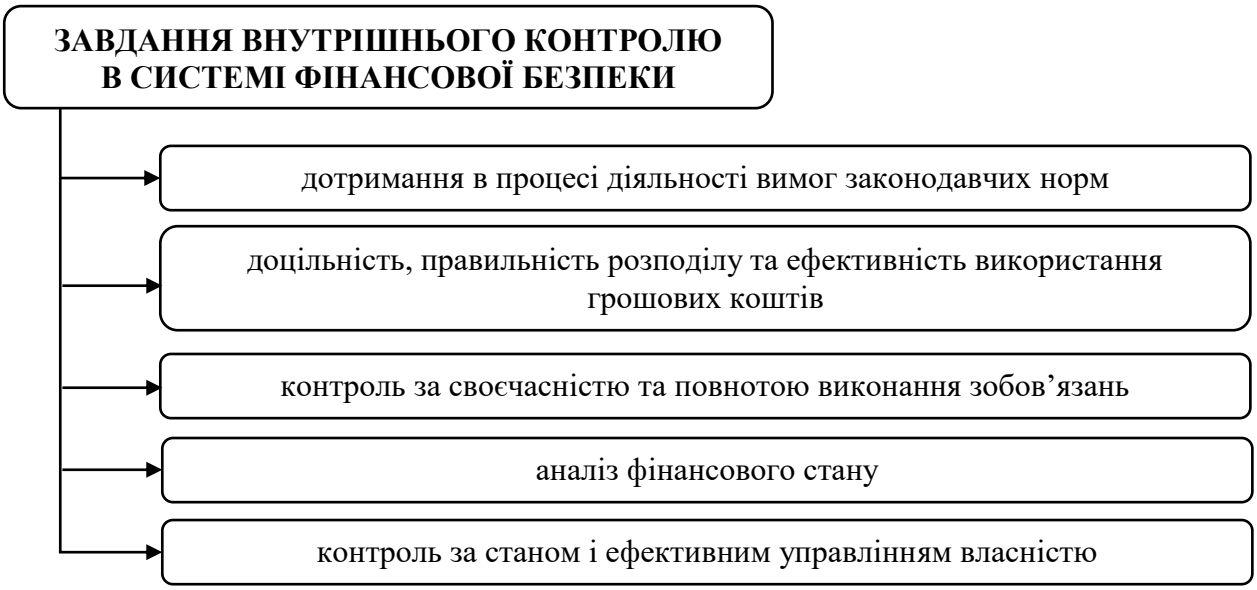

Рис. 4. Завдання внутрішнього контролю в системі фінансової безпеки
Джерело: власна пропозиція.

Разом із тим, організація системи контролю на підприємстві повинна будуватися з урахуванням максимальної ефективності функціонування всіх структурних підрозділів та неприпустимістю дублювання ідентичних повноважень. Тільки в таких умовах можлива конструктивна взаємодія між суб'єктами фінансового контролю і, як наслідок, зміцнення фінансової дисципліни.

Значення контролю в системі забезпечення фінансової безпеки дуже істотне. Ефективно функціонуватиме система контролю, що здатна, крім виконання своєї безпосередньої контрольної функції, аналізувати проблеми як на мікрорівні, так і макрорівні, розробляючи і застосовуючи засоби і методи протидії загрозам, що виникають у процесі діяльності підприємства.

Таким чином, на сьогодні, з метою підвищення ефективності внутрішнього контролю в системі фінансової безпеки необхідні:

− постійна взаємодія уповноважених осіб із метою регулювання проблем і труднощів, що виникають під час реалізації фінансового контролю, у сфері фінансового обліку та звітності, у процесі обміну інформацією;

− обговорення питань і координації дій уповноважених осіб, які здійснюють контроль;

− посилення контролю за розкриттям у бухгалтерській (фінансовій) звітності повної і достовірної інформації про використання коштів, про фінансовий стан, фінансові результати діяльності та рух коштів.

Як відомо, саме внутрішній контроль є одним із основних і важливих чинників ефективного та дієвого управління, адже охоплює як фінансову, так і нефінансову систему управління підприємством задля ефективного досягнення цілей та завдань.

Сучасний світ наповнений новими технологіями. Для адаптації підприємства до фінансово-безпечних стратегій та бізнес-моделей доцільно приділяти увагу зростанню технологічних інновацій під час побудови внутрішнього контролю. Відповідно, задля забезпечення фінансової безпеки, підприємства мають бути націлені на використання найновіших технологій (рис. 5).

Опитування Deloitte і OnResearch, під час якого було опитано 500 американських керівників із приватних компаній середнього бізнесу, виявило, що «третина респондентів витрачають більше 5% своїх річних доходів на технології ... і що 57% заявили, що вони витратили більше на технології в поточному році, ніж в минулому році». У окремому дослідженні, проведеному консалтинговою компанією ROI Alinean Inc., малі та середні компанії (з річним доходом менше 50 млн дол. США та від 50 млн до 2 млрд дол. США, відповідно) часто випереджають більші, а середні компанії витрачають 13100 дол. США на технології для одного співробітника [21].

Внутрішній контроль у системі фінансової безпеки у XXI столітті вимагає нового мислення, яке надає переваги інноваціям, сприяє творчості і охоплює технології. Завдяки можливостям Digital, під час організації внутрішнього контролю фінансової безпеки підприємства, можна підвищити ефективність та зменшити кількість помилок. Зокрема, за допомогою цифрової аналітики розрахунок індикаторів фінансової безпеки – це можливість забезпечити дієве

розуміння управління за допомогою передбачення як ризиків, так і можливостей.

Рис. 5. Інноваційні технології у системі фінансової безпеки підприємства

Джерело: власна пропозиція.

Результати дослідження дали можливість визначити значимість системи внутрішнього контролю як фактора, що забезпечує економічну безпеку підприємства. Визначено, що внутрішній контроль повинен перешкоджати негативним факторам господарської діяльності підприємства, слугуючи таким чином інформаційною основою для застосування антикризового управління. Особливо актуальним питанням внутрішнього контролю в системі фінансової безпеки є розвиток в умовах цифрових технологій.

Література

1. Безпека підприємства і управління ризиками. URL: http://ukr.detective-ua.com/bezpeka-pidpriyemstva-i-upravlinnya-rizikami/ (дата звернення 10.11.2019 р.).
2. Blakyta Ganna, Ganushchak Tetiana. Enterprise financial security as a component of the economic security of the state. *Investment Management and Financial Innovations*. 2018. № 15(2). С. 248-256.
3. Головко О.Г., Губарев О.О., Кривонос А.А. Моделювання рівня фінансової безпеки підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Випуск 16. Частина 4. С. 148-151.
4. Гросул В.А., Антонова О.В. Оцінка фінансової безпеки підприємств роздрібної торгівлі : монографія. Х.: ХДУХТ, 2015. 249 с.
5. Гудзенко Н.М., Шевчук О.Д. Особливості організації бухгалтерського обліку та контролю у забезпеченні економічної безпеки підприємств. *Глобальні та національні проблеми економіки. Електронне наукове фахове видання.* 2017. Випуск 17. С. 810-815.
6. Дехтяр Н.А., Дейнека О.В. Фінансово-економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення Стратегії економічного розвитку: держава, регіон, підприємство: колективна монографія: у 2-х т. / за заг. ред. К.С. Шапошникова. Херсон : Гельветика, 2015. Т.2. С. 1-17.
7. Зайцева М.Н. Финансовый контроль как инструмент обеспечения экономической безопасности туристического предприятия. *Економічна теорія та право*. 2016. № 1 (24). С. 28-36.
8. Кириченко О.А., Кудря І.В. Вдосконалення управління фінансовою безпекою підприємств в умовах фінансової кризи. *Інвестиції: практика та досвід.* 2009. № 10. С. 22-26.
9. Корчевська Л.О., Жосан Г.В. Методологічні питання економічної безпеки підприємства. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2010. № 29. С. 108-110.
10. Куцик В.І., Бартиш А.І. Фінансова безпека підприємства як самостійний об'єкт управління: проблеми забезпечення. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.4. С. 250-255.
11. Лимская декларация руководящих принципов контроля, принята IX Конгрессом Международной организации высших контрольных органов (ИНТОСАИ) в 1977 году. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/604_001 (дата звернення 15.06.2019 р.).
12. Магас Н.В. Рейтингова оцінка фінансової безпеки підприємства. *Ефективна економіка.* 2015. № 5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4090 (дата звернення 25.09.2019 р.).
13. Матвійчук Л.О., Олійник Л.Г. Податкова політика як інструмент оптимізації фінансової безпеки підприємства. *Вісник Черкаського університету. Серія: Економічні науки.* 2015. № 12. С. 86-90.
14. Мисник Т.Г. Теоретико-методичні основи фінансової безпеки підприємств. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія «Економічні науки»*. 2017. № 2. С.91-98.
15. Фадєєва Г.М., Семченко О.О. Теоретичні аспекти фінансової безпеки підприємства. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг.* 2012. Вип. 1(1). С. 52-59.
16. Фучеджи В.І. Характеристика структурних елементів фінансової безпеки суб'єктів підприємництва. *Ефективна економіка*. 2013. №12. URL: http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/1395 (дата звернення 28.08.2019 р.).
17. Хижняк Ю.О. Методичний підхід до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2018. Випуск 23. С. 305-312.
18. Цвайг Х.І., Галайко Н.В. Загрози фінансовій безпеці підприємства та шляхи їх усунення. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 11. С. 181-185.
19. Чеберяко О.В., Кривовяз М.А. Структурні елементи системи забезпечення фінансової безпеки підприємства. *Ефективна економіка.* 2015. №10. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4377 (дата звернення 20.06.2019 р.).

20. Яструбецький Віталій. Аналіз рівня фінансової безпеки суб'єктів господарювання. *Економічний аналіз.* 2012. Випуск 10. Частина 4. С. 430-433.

21. Internal Audit's Changing Role in a Changing Technological Environment URL: https://www.corporatecomplianceinsights.com/internal-audits-changing-role-in-a-changing-technological-environment/ (дата звернення 20.09.2019 р.).

1.2. ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІНСЬКОГО КОНТРОЛЮ ХЛІБОПЕКАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ЕКОНОМІКИ

Бабіч І.І., к.е.н., доцент

Управління діяльністю суб'єкта господарювання в умовах конкуренції та обмеженості ресурсів посилює значення господарського контролю раціонального використання майна підприємства. Недосконаліть інформаційного забезпечення та недостатнє задоволення потреб власника у своєчасних і якісних даних про фактичний стан діяльності створює передумови для застосування і вдосконалення процедур контролю. Діюча система організації управлінського обліку і контролю хлібопекарських підприємств України не відповідає запитам сучасного менеджменту. Поза увагою залишаються проблеми організації, методики та техніки проведення контролю окремих господарських операцій постачання ресурсів, виробництва, реалізації, використання грошових активів тощо. Відсутність належної систематизації нормативного, документального та методичного забезпечення контролю потребує нових наукових розробок у вказаному напрямку.

Побудова ефективної системи управлінського контролю може не тільки забезпечити управлінський персонал надійною інформацією про об'єкт управління, але й сприятиме формуванню прозорої і достовірної звітності підприємства, що включає як фінансову, так і не фінансову інформацію. Особливо актуальним це є в умовах зростаючих вимог суспільства до соціальної відповідальності суб'єктів бізнесу.

Методологія й інструментарій управлінського контролю та їх значення в системі управління сучасним підприємством достатньо досліджені та розроблені, однак функціонування системи управлінського контролю для кожного суб'єкта підприємництва має свої особливості, що зв'язані з галузевою специфікою, організаційною структурою, джерелами отримання засобів, стратегічними цілями та завданнями, вимогами до соціальної орієнтованості і відповідальності.

Належно організована система управлінського контролю дозволяє оцінювати фінансову і нефінансову інформацію про внутрішні господарські процеси підприємства, а наявність кваліфікованої його регламентації дає можливість отримання корисної інформації в максимально оперативній і вичерпній формі для прийняття управлінських рішень, коригування даних обліку, планування і аналізу.

Становлення системи управлінського контролю в Україні свідчить про те, що даний напрям науки по праву вважається загальноприйнятим, а ефективність використання певних елементів господарського контролю і аудиту викликає все менше сумнівів як у практиків, так і вчених [1,6,7,8].

Окремо слід зазначити, що контроль на підприємстві розглядається у двох аспектах, як складова (функція, процес) системи управління та системи бухгалтерського обліку.

Отже, управлінський контроль здійснюється у процесі кожної господарської і фінансової операції, що забезпечує вищу результативність діяльності підприємства загалом. Він спрямований на обґрунтоване прийняття управлінських рішень, отже застосовується, як під час їх прийняття та реалізації, так і під час оцінки якості виконаних рішень. Завданням управлінського контролю є швидке і вчасне усунення помилок і порушень, запобігати виникненню відхилень і спотворення інформації у управлінській і фінансовій звітності. Він є важливим для оптимального управління діяльністю, чіткого виконання функціональних обов’язків працівниками, що дає підстави розглядати його як окрему функцію управління.

Проаналізувавши підходи до визначення поняття «управлінський контроль» [1,2,6,7.10], було зроблено висновок , що більшість авторів [6,7] вважають, що управлінський контроль – це, насамперед система заходів і процедур, сформована довільним чином для забезпечення довіри керівництва і зовнішніх користувачів до поточної, ретроспективної та перспективної інформації про реальний стан підприємства, що міститься у даних управлінської, фінансової і нефінансової звітності.

Термін «управлінський контроль» почав використовуватись науковцями і практиками порівняно недавно. Зокрема, Н. Виговська, користуються терміном «облік в управлінні» [1, с. 365], який визначається як перевірка дотримання та виконання нормативно поставлених завдань, планів і рішень. Отже, мова йде про контроль в цілому. Т.А. Бутинець [2, с. 107] об'єднує поняття управлінського контролю та управлінського обліку, тим самим дещо спрощують його як самостійну функцію забезпечувати інформативними даними про рух активів і пасивів керівництво підприємства.

У світовій практиці [3,4] управлінський контроль розглядається як процес, використовуючи який менеджер має важелі впливу на інших суб'єктів організації з метою впровадження стратегії управління.

Суб'єктами управлінського контролю можуть бути користувачі інформації такі як обліковий персонал, служба контролю , вищий управлінський персонал, власники. На рис. 1 зображено склад суб'єктів управлінського контролю.

Отже, суб'єктом здійснення управлінського контролю на підприємстві є вищий управлінський персонал або власники підприємства, які залежно від розмірів та організаційно-правової форми визначають формат організації та регламентування системи управлінського контролю. Також, суб'єктами управлінського контролю є особи, групи осіб, відділи, служби тощо, які беруть участь в ухваленні управлінських рішень відповідно до прав та обов'язків, передбачених посадовими інструкціями та положеннями.

Рис. 1. Склад суб’єктів управлінського контролю

Стосовно об’єктів управлінського контролю, проведені дослідження свідчать, що в авторів практично не виникає розбіжностей щодо визначення

кола об’єктів управлінського контролю. Це доходи і витрати, показники господарювання окремих структурних підрозділів, центрів відповідальності, стадій виробництва, сфер діяльності, стан розрахунків з окремими покупцями.

Під час формування об’єктного поля управлінського контролю нами було визначено, що єдиного підходу до його структуризації не сформовано. На основі проведених досліджень змісту об’єктів управлінського обліку було сформовано узагальнену їх схему, подану рис. 2.

Отже, можна сказати, що в загальному об’єкт управлінського контролю – це все те, на що (чи на кого) направлені інформаційні запити керівництва до суб’єкту контролю.

Рис. 2 . Об’єкти управлінського контролю

Відповідно до вищенаведеного, об’єктом управлінського контролю є причинно-наслідкові зв’язки процесів і явищ як факторів, що впливають на результати господарської діяльності підприємства, так і діяльність по з управління нею, що включає процеси господарської діяльності, використані в

них ресурси та отримані за ними результати, а також достовірність відображення їх у звітності без порушення вимог чинного законодавства.

Основним підґрунтям для управлінського контролю є система бухгалтерського обліку, яка формує облікову інформацію у вигляді систематизованих показників та надає її внутрішнім користувачам в управлінських бухгалтерських звітах. Для зовнішнього користувача система управлінського контролю, що функціонує на підприємстві, є не видимою, але наявність її сприяє посиленню довіри користувачів до показників звітності.

Під час дослідження джерел формування інформації для управлінського контролю на хлібопекарських підприємствах області встановлено, що вона виникає у різних системах, що часто призводить до її повторення, систематизації, узагальнення або надмірної деталізації. Так, оцінка стану багатьох досліджуваних підприємств підтвердила, що основними джерелами інформації для управлінського контролю є дані оперативного обліку; первинного бухгалтерського обліку; управлінського обліку, дані про фактичну наявність активів і здійснення господарських процесів, дані інших документів, що дозволяють проводити певні контрольні заходи. Структура інформаційного забезпечення управлінського контролю представлена на рис. 3.

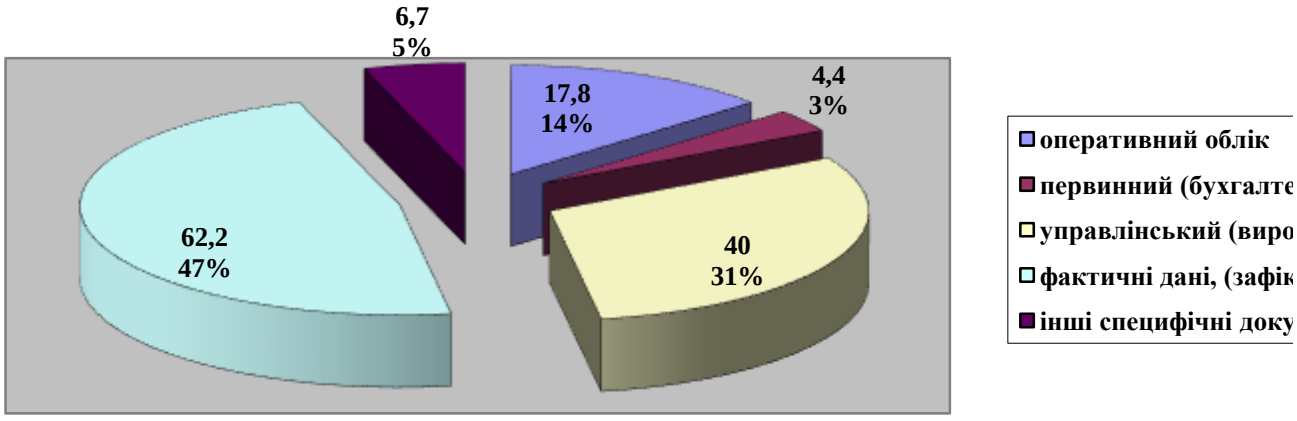

Рис. 3. Структура інформаційного забезпечення управлінського контролю на хлібопекарських підприємствах

Аналіз структури інформаційного забезпечення управлінського контролю показав, що для його здійснення більшість підприємств використовує в основному фактичні дані. Фактичні дані є достовірним джерелом для ухвалення рішень, однак вони не забезпечують менеджмент підприємства релевантною, зіставною та доречною інформацією, що є її важливими характеристиками і необхідними для ефективного здійснення контролю і прийняття управлінських рішень.

На підприємствах, де використовуються інші джерела інформації, результативність контролю значно вища. Так, використання даних первинних бухгалтерських документів забезпечує менеджмент вчасною та якісною інформацією; показники управлінського оперативного обліку дозволяють оперувати безперервною та перспективною інформацією для проведення контролю та щоденного управління виробничими процесами. Встановлено, що за допомогою інформації управлінський контроль взаємопов'язаний з іншими системам і підсистемами управління і з посиленням таких зв'язків його ефективність зростає

Базуючись на концептуальних положеннях управлінського контролю, сформованих вище, вважаємо за доцільне розглянути складові управлінського контролю в системі управління господарською діяльністю та методичні положення щодо формування безпосередньо системи управлінського контролю на підприємстві.

Отже, можна виділити управлінський контроль як підсистему управління, як окрему функцію менеджменту. Місце управлінського контролю серед функцій менеджменту підприємства та взаємозв'язок з ними подано на рис. 4.

Теоретичне обґрунтування зазначених складових є основною розробки напрямів удосконалення організаційно-методологічних положень управлінського контролю на підприємствах. Зазначена мета та завдання направленні на реалізацію стратегії діяльності будь-якого підприємства галузі. Ефективно організована система управлінського контролю на підприємстві дозволить виявити резерви господарської діяльності, обґрунтувати економічну

доцільність управлінських рішень, сприятиме підвищенню показників фінансової стійкості та конкурентоспроможності підприємства.

основні функції управління підприємством

безпосередній чи опосередкований зв'язок управлінського контролю з іншими функціями

Рис. 4. Місце управлінського контролю серед функцій управління підприємством та взаємозв'язок з ними

Система управлінського контролю повинна: сформувати для кожного підрозділу підприємства набір параметрів, що необхідні для оцінки діяльності керівництву; розробити рекомендації, правила, норми та стандарти для виконання структурними підрозділами і підприємством в цілому цих параметрів; здійснювати оцінку якості інформації; управлінське консультування; надавати рекомендації з усунення негативних явищ; аналізувати контрольні системи, що забезпечують реалізацію облікової, фінансової політики підприємства, виконання планів, дотримання законодавчих актів; оцінювати ефективність виробничої діяльності; перевіряти якість прогнозів про продаж, фінансові результати.

Для ефективного досягнення мети управлінського обліку необхідно вирішити певні завдання:

– у сфері стратегічних цілей: оцінка інформації про відповідність господарської діяльності підприємства стратегії та бізнес-планам;

– у сфері операційних цілей: оцінка інформації про раціональне та економне використання фінансових, матеріальних, трудових та інформаційних ресурсів, що необхідні для здійснення господарської діяльності підприємства, при забезпеченні дотримання запланованих результатів без підвищення рівня ризиків понад встановлений рівень;

– у сфері інформаційних цілей: оцінка інформації про необхідний рівень обліку бізнес-процесів господарської діяльності, використаних ними ресурсів та отриманих результатів; достовірність, своєчасність складання та подання всіх видів звітності за ними.

Завдання та функції управлінського контролю на підприємстві можуть бути різноманітними, це залежить від виду діяльності, технології виробництва, сезонності та розміру підприємства, але, здебільшого це інформація про витрати, формування кошторисів , визначення собівартості одиниці продукції чи вартості наданих послуг.

На думку Єршової Н.Ю. завданнями управлінського обліку і контролю на підприємстві є:

– формування інформації, яка є засобом внутрішнього комунікаційного зв'язку між рівнями управління і різними структурними підрозділами одного рівня;

– оперативний та стратегічний контроль і оцінювання результатів діяльності внутрішніх підрозділів підприємства в досягненні мети;

– координація розвитку підприємства у майбутньому на основі аналізу та оцінки фактичних результатів діяльності [5].

На противагу вищезазначеному твердженню Фоміна О.В. зазначає , що основним завданням управлінського обліку і контролю є підготовка інформації для:

– - утримання підприємством вигідних і важливих ринкових позицій та розробка перспектив довгострокового розвитку;

– - посилення керованості підприємства та створення надійних передумов для його стратегічного розвитку [6].

Коло об’єктів управлінського контролю включає в себе фінансові і не фінансові дані, охоплює дані з інших сфер діяльності, які можуть мати інші одиниці виміру, то принцип єдиного грошового вимірника не може бути однозначно застосований. Основним принципом управлінського контролю є те , що його правила установлює сама компанія (вищий управлінський персонал і власники), і усі дії з оцінки доречності, повноти і достовірності інформації повинні бути орієнтовані на керівництво.

Система управлінського контролю створюється і впроваджується на кожному підприємстві індивідуально, однак є необхідність у розробці загальних теоретичних і методологічних принципів для її ефективного формування. Управлінський контроль є прерогативою самого суб'єкта господарювання і не має жорстких регламентаційних правил, необхідно розробити загальні базові принципи організації управлінського контролю, орієнтовані на перевірку достовірної та інформативної звітності, і реалізувати їх з урахуванням організаційно-технічних особливостей суб'єкта господарювання, його організаційної структури та стратегії розвитку [7,10].

Систему управлінського контролю на будь – якому підприємстві слід будувати виходячи з інформаційних запитів керівництва та власників суб’єкта господарювання з огляду на оперативні та стратегічні цілі управління, а також з огляду на інформаційні потреби зовнішніх користувачів.

Особливої актуальності набувають проблеми вдосконалення управлінського контролю в системі управління хлібопекарських підприємств. Це в першу чергу обумовлено тим, що дані суб’єкти господарювання функціонують в жорстких умовах, обумовлених економічною кризою та соціальних умовах, а саме соціальною важливістю продукту, що випускають дані підприємства.

Досліджуючи дане питання, нами було сформовано ризикоутворюючі фактори впливу на діяльність хлібопекарських підприємств та виділено, які з факторів впливають на макрорівні та на мікрорівні (рис. 5).

Рис. 5. Фактори впливу на хлібопекарську галузь

Це дає можливість нам виокремити ризики, притаманні даній галузі, і, як наслідок, мати можливість надати своєчасну інформацію керівництву для

оперативного реагування і вжиття відповідних заходів. Крім того, ризикоутворюючі фактори повинні бути враховані при побудові системи управлінського контролю на підприємствах хлібопекарської галузі.

Повністю уникнути ризиків майже неможливо, але, якщо відомі ризикоутворюючі фактори, то підприємство зможе знизити їх загрозу та зменшити вплив, тобто, матиме можливість управляти ризиками.

Як і інші галузі, хлібопекарська має багато організаційно технічних особливостей які впливають на побудову і функціонування системи управлінського обліку і контролю на підприємстві.

Організаційна структура управління та наявність структурних підрозділів і їх економічні взаємозв'язки впливають на формування облікової політики і політики контролю хлібопекарських підприємств в тому аспекті, що випливає з новацій щодо типу організації підприємства, безперервності технологічного процесу, наявності спеціалізованих цехів тощо.

Технологічні особливості процесу виробництва хліба та хлібобулочних виробів полягають у: достатньо невеликій тривалості технологічного процесу; обмеженості строку зберігання основних матеріально - виробничих запасів; якість продукції, яка виробляється, залежить від дотримання технології виробництва та якості сировини, від якої в свою чергу залежать норми витрат сировини та виходу продукції. Наслідками цих технологічних особливостей, що в свою чергу також є факторами формування облікової політики є: відсутність незавершеного виробництва; обмежений термін реалізації готової продукції і мінімум залишків нереалізованої продукції (по хлібу відсутність залишків нереалізованої продукції); швидкий оборот грошових коштів; територіальна обмеженість реалізації через малу транспортабельність готової продукції [8].

Основним об’єктом заходів управлінського контролю хлібопекарського підприємства є витрати на виробництво. Нормування витрат різних видів матеріалів та дотримання рецептур виробництва хлібобулочних виробів вимагають використання спеціальної первинної документації та системи

внутрішньої звітності для відображення фактичних витрат та контролю за якістю продукції.

Деталізована характеристика об'єктів управлінського контролю з урахуванням визначених нами основних особливостей хлібопекарської галузі представлена в таблиці 1.

Таблиця 1

Організаційно-технічні особливості підприємств хлібопекарської галузі, які здійснюють вплив на організацію та методику управлінського контролю

№ з/п	Особливість хлібопекарської галузі	Вплив на систему управлінського контролю	Особливі об'єкти контролю
1	*2*	*3*	*4*
1	Наявність основних та допоміжних цехів	Викликає необхідність здійснення обліку і контролю витрат в основному та допоміжних цехах за центрами відповідальності	Технологічні та загальновиробничі витрати в розрізі центрів відповідальності, база розподілу операційних витрат між структурними підрозділами
2	Випуск основної продукції та напівфабрикатів власного виробництва	Призводить до здійснення деталізованого обліку витрат сировини не тільки основної продукції, а й напівфабрикатів	Собівартість напівфабрикатів, собівартість основної продукції
3	Одночасне виробництво декількох видів продукції та наявність широкого асортименту продукції	Викликає необхідність правильного розподілу загальновиробничих витрат	База розподілу загальновиробничих витрат на собівартість кожного виду продукції
4	Використання дорогого виробничого обладнання	Здійснюється деталізований облік витрат на обслуговування та утримання виробничого обладнання	Рівень зношеності обладнання, фактичні та планові витрати на утримання обладнання
5	Необхідність суворого дотримання рецептур та використання норм	Здійснюється облік формування собівартості кожного окремого готового виробу, встановлюється дотримання норм витрачання сировини	Норми витрачання сировини, аналіз відхилень фактичних витрат від нормативних, наявність розроблених та затверджених рецептур

Продовження табл. 1

1	*2*	*3*	*4*
6	Основною сировиною виготовлення продукції є борошно	Потреба відображення в обліку параметрів якості борошна як на стадії придбання, так і на стадії відправки у виробництво	Якісні та кількісні характеристики борошна
7	Необхідність щоденного уточнення планів виробництва	Детальний облік виробничих завдань та планів по кожному цеху та кожній зміні	Виробничі завдання та плани
8	Обмеженість терміну зберігання та доставки продукції	Управлінський облік і звітність щодо відправки готової продукції покупцям та аналіз наявних збоїв поставки	Своєчасність відправки готової продукції, дата виробництва та кінцевий термін споживання продукції, порушення умов та термінів поставки
9	Вплив сезонності та кліматичних умов виробництва	Управлінський облік і звітність щодо собівартості та цін готової продукції за певних кліматичних умов або сезону	Змінена під впливом цін сировини собівартість продукції, дотримання реалізаційної ціни вимогам державного регулювання
0	Особливості системи збуту продукції	Управлінський облік і звітність щодо своєчасності поставки та розрахунків усіх каналів збуту готової продукції	Дані бухгалтерського обліку щодо своєчасності розрахунків з покупцями, якості поставки готової продукції, дотримання договірних вимог

Отже, основні особливості галузі, які будуть впливати на побудову управлінського контролю:

– склад витрат на виготовлення різноманітних видів хлібобулочних виробів залежить від рецептури і організації виробничого процесу, що впливає на елементи управлінського обліку;

– під час розрахунку роздрібної ціни виробів доцільно буде врахувати такі особливості галузі, широкий асортимент та нестабільний попит на деякі вироби;

– реалізація виробів і короткий строк зберігання вимагає відображення у внутрішніх документах фактичних залишків готової продукції;

– під час формування робочого плану рахунків необхідно передбачити можливість отримання інформації про постійні і змінні витрати за видами продукції також з урахуванням специфіки галузі, в той час як діючий план рахунків орієнтований на групування витрат за економічними елементами і статтями калькуляції;

– можливість використання сировини і готової продукції в особистих цілях призводить до підвищення рівня розкрадань. У зв'язку з цим виникає необхідність контролювати рух сировини і готової продукції за відповідними центрами відповідальності. Це призводить до збільшення частоти проведення інвентаризацій на ділянках виробництва і складах готової продукції.

З вищенаведеного видно, що особливості хлібопекарської галузі найбільше впливають на побудову управлінського контролю за специфічними для галузі об’єктами: витрати виробництва, стан збереженням матеріальних цінностей і якості продукції з відображенням цих показників у внутрішній звітності.

Отже, на основі дослідження практики організації, методики та інформаційного забезпечення управлінського контролю на хлібопекарських підприємствах, урахування галузевих особливостей впливу на його впровадження і здійснення виникає потреба у розробці моделі управлінського контролю для таких підприємств. Науково обґрунтована і розроблена модель управлінського контролю повинна враховувати організаційну структуру підприємств галузі та сприятиме раціональній організації управлінського контрою, врегулюванню методики його здійснення; чіткому розподілу повноважень і обов’язків працівників, зайнятих контролем; швидкій передачі інформації про результати контролю відповідним центрам реагування та прийняття рішень.

Література

1. Выговская Н.Г. Основные элементы системы внутрихозяйственного контроля. Очерки по бухгалтерскому учету и контролю: монографія. Житомир: ЧП «Рута», 2005. С. 444.

2. Бутинець Т.А. Сучасний бухгалтерський облік і контроль: проблеми розвитку: монографія / за заг. ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. Житомир: ПП «Рута», 2014. 380 с.

3. Anthony, R., Govindarajan V.Management Control Systems. Chicago, Mc-Graw-Hill IRWIN, 2007. 320 p.

4. Maciariello J.A. Management Control Systems. USA, 1984. 337 p.

5. Єршова Н.Ю. Організаційне забезпечення функціонування управлінського обліку на підприємствах. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2017. С.338–346.

6. Фоміна О.В. Розвиток функцій управлінського обліку. *Науковий вісник Ужгородського університету.* Випуск 6. Частина 3. 2016. С. 117–120.

7. Сімаков К.І. Методика та проблеми організації управлінського обліку на промислових підприємствах з урахуванням МСФЗ. *Научный вестник ДГМА*. № 2 (20Е). 2016. С.181–185.

8. Повержук У.–Ю.М. Оцінка розвитку хлібопекарської промисловості в контексті формування валової доданої вартості областей України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2016. Вип. 9. С. 129–132. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2016_9_32.

9. Зарубін С. Оперативний контролінг. *Фінансовий директор*. 2004. №7. С. 87-95.

10. Назаренко Т.П. Вимоги до внутрішньої бухгалтерської звітності: контрольний аспект. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу: міжнародний збірник наукових праць.* Житомирський державний технологічний університет. Житомир, 2012. Випуск 2 (23). С. 200-206.

1.3. КОНТРОЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ

Бродська І.І., к.е.н., доцент

Незважаючи на те, що кредитні спілки з’явились на ринку фінансових послуг України ще у 90-х роках двадцятого століття, відбувається із року в рік поступове зменшення їх кількості та зменшення частки наданих фінансових послуг на ринку. Це пояснюється, насамперед, жорстким тиском з боку регулятора – Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг, ліквідацією ознаки неприбутковості кредитних спілок та незацікавленістю держави у їх розвитку та підтримці. У цій ситуації спілкам необхідно використовувати внутрішні ресурси, зокрема процедури контролю на всіх ділянках функціонування, що дасть змогу ефективно використовувати наявні фінансові джерела та залишатись соціальними інституціями з підтримки своїх членів. У зазначеному контексті дослідження контрольного забезпечення ефективної діяльності кредитних спілок набуває особливої актуальності.

Проблеми діяльності кредитних спілок та перспективи їх розвитку розглядали у своїх працях такі науковці, як А. Пантелеймоненко, В. Гончаренко, І. Абрамова [1], О. Калівошко [3], З. Криховецька [4], О. Іваненко, О. Маліновська, В. Хомутенко та інші.

Метою дослідження є визначення ролі та місця кредитних спілок на ринку фінансових послуг та обґрунтування ролі контролю задля підвищення ефективності функціонування цих небанківських фінансових установ.

Згідно із Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», до фінансових послуг належать операції із фінансовими активами (коштами, цінними паперами, борговими зобов'язаннями, правами вимоги боргу, які не відносяться до цінних паперів), які здійснюються в інтересах третіх осіб за рахунок власних або залучених ресурсів. Метою здійснення фінансових послуг є отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів.

Вичерпний перелік фінансових послуг, відповідно до чинного законодавства, та можливість (відсутність можливості) кредитною спілкою здійснювати зазначені види фінансових послуг наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Можливість (відсутність можливості) кредитною спілкою здійснювати (надавати) фінансові послуги*

Перелік фінансових послуг згідно із Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [8]	Можливість + / Відсутність можливості - кредитною спілкою здійснювати (надавати) фінансову послугу
1	2
випуск платіжних документів, платіжних карток, дорожніх чеків та/або їх обслуговування, кліринг, інші форми забезпечення розрахунків	-
довірче управління фінансовими активами	-
торгівля валютними цінностями	-
залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення	+

Продовження табл. 1

1	2
фінансовий лізинг	-
надання коштів у позику, в тому числі і на умовах фінансового кредиту	+
надання гарантій та поручительств	+
переказ коштів	-
послуги у сфері страхування та у системі накопичувального пенсійного забезпечення	-
професійна діяльність на ринку цінних паперів, що підлягає ліцензуванню	-
факторинг	+
адміністрування фінансових активів для придбання товарів у групах	-
управління майном для фінансування об'єктів будівництва та/або здійснення операцій з нерухомістю	-
операції з іпотечними активами з метою емісії іпотечних цінних паперів	-
банківські та інші фінансові послуги	-

* Розроблено на основі [8].

Дослідивши фінансові послуги, які можуть надаватись кредитними спілками, приходимо до висновку, що ті послуги, які надавались на початку створення кредитних спілок у минулому столітті, зокрема залучення коштів на платній основі (залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення) та надання коштів у позику, в тому числі і на умовах фінансового кредиту є основними послугами, які надаються кредитними спілками і сьогодні. Проте, оскільки зазначені види послуг потребують наявності двох різновидів ліцензій, не всі спілки мають юридичне право надавати ці види фінансових послуг.

Ліцензія на здійснення діяльності по залученню внесків (вкладів) членів кредитної спілки на депозитні рахунки

Ліцензія на здійснення діяльності кредитної спілки з надання фінансових кредитів за рахунок залучених коштів

Рис. 1. Види ліцензій, які надають можливість (право) надавати фінансові послуги

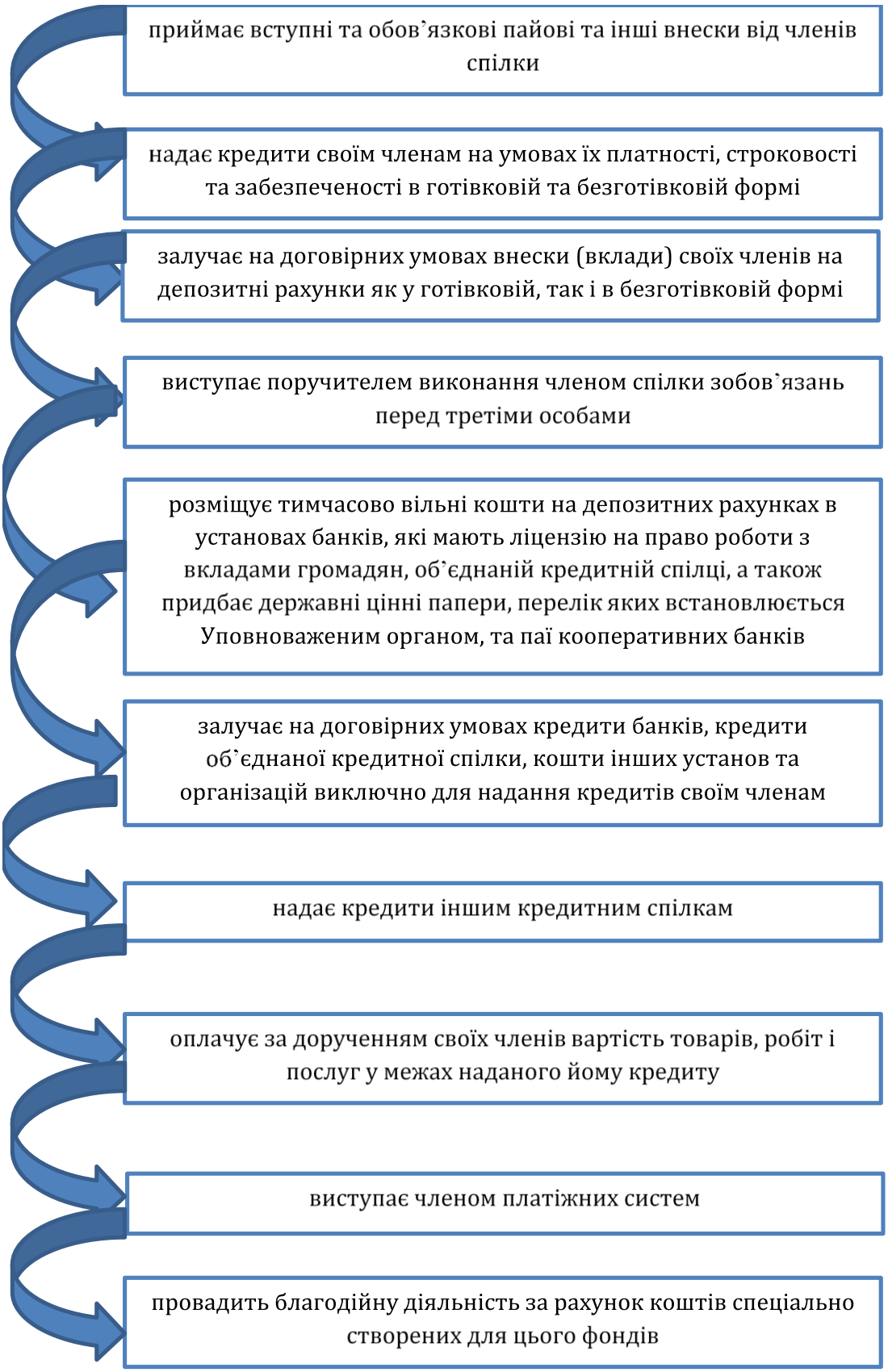

Рис. 2. Види господарської діяльності кредитних спілок згідно із Законом України «Про кредитні спілки» [7]

Стосовно фінансової послуги з надання гарантій, поручительств та факторингових операцій, в кредитних спілок є право надавати цей вид послуг, проте це має бути прописане в нормативних документах, які регулюють діяльність кредитних спілок та установчих документах, зокрема в Статуті та в Положенні про фінансові послуги кредитної спілки.

Проте, в Законі України «Про кредитні спілки» [8] прописані види господарської діяльності, які в межах законодавства мають юридичне право здійснювати (проваджувати) кредитні спілки (рис. 2).

Отже, стосовно надання фінансових послуг кредитними спілками, можна зробити наступні висновки, по-перше, факторингові операції для кредитних спілок на сьогодні не є можливими. Оскільки не прописані в Законі України «Про кредитні спілки», в якому є пряма норма заборони проваджувати кредитною спілкою іншу діяльність, ніж ту, яка прописана цим законом. По-друге, фінансова послуга з надання гарантій та поручительств інтерпретована Законом України «Про кредитні спілки», лише в частині можливості кредитної спілки виступати поручителем виконання зобов'язань членів спілки перед третіми особами. А надання гарантій є не можливим або забороненим видом фінансових послуг. По-третє, спілка має досить широкі можливості для отримання пасивних доходів внаслідок розміщення вільних ресурсів на депозитах у банківських установах, об'єднаній кредитній спілці, але, на нашу думку, дохідність цих операцій є чи не у двічі меншою за дохідність по наданих позиках. По-четверте, кредитна спілка має право придбати державні цінні папери (за переліком Уповноваженого органу) та паї кооперативних банків, проте, на нашу думку, ресурси на здійснення таких операцій, будуть мати лише спілки, які належать до першого рівня регулювання.

Кредитні спілки здійснюють свою діяльність відповідно до Класифікатора видів економічної діяльності (редакція ДК 009: 2010), за кодом 64.92 Інші види кредитування. На рис. 3 наведено розширений перелік фінансових послуг за цим кодом.

Рис. 3. Перелік фінансових послуг відповідно до КВЕД- 2010 за кодом 64.92 Інші види кредитування

Таким чином, кредитні спілки за переліком фінансових послуг відповідно до КВЕД- 2010, в межах законодавства, будуть надавати лише послуги, пов’язані із кредитуванням.

Використовуючи дані Держкомстату за 2010–2018 роки [2] було проведено аналіз кількості суб’єктів господарювання, які провадили діяльність за кодом видів економічної діяльності 64.92 Інші види кредитування з розподілом підприємств за розмірами, (табл. 2).

Таблиця 2

Кількість підприємств за видом економічної діяльності: 64.92 Інші види кредитування з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства за 2010-2018 роки*

Роки	Кількість під-приємств, одиниць	Великі підприємства		Середні підприємства		Малі підприємства		Мікропідприємства	
		Оди-ниць	%, від загальної кількості відповід-ного року	Оди-ниць	%, від загальної кількості відповід-ного року	Оди-ниць	%, від загальної кількості відповід-ного року	Оди-ниць	%, від загальної кількості відповід-ного року
2010	1141	-	-	42	3,7	156	13,7	943	82,6
2011	1124	-	-	45	4,0	166	14,8	913	81,2
2012	1101	1	0,1	43	3,9	214	19,4	843	76,6
2013	1103	-	-	47	4,3	211	19,1	845	76,6
2014	897	-	-	46	5,1	182	20,3	669	74,6
2015	908	-	-	56	6,2	178	19,6	674	74,2
2016	876	-	-	66	7,5	175	20	635	72,5
2017	907	-	-	65	7,2	187	20,6	655	72,2
2018	913	-	-	80	8,8	180	19,7	653	71,5

* Узагальнено відповідно до [2].

Отже, протягом аналізованих років, кількість суб'єктів господарювання, які надають фінансові послуги з кредитування за КВЕД-2010 кодом 64.92 Інші види кредитування зменшувалась із року в рік. При порівнянні 2010 р. з 2018 р., зменшення зазначених установ відбулось на 228 одиниць або на 20%. На нашу думку, це значне зменшення, і якщо припустити, що так буде тривати і надалі, призведе до того що у 2022 році буде менше 800 фінансових установ, які займаються кредитуванням.

Аналіз підприємств за розмірами, згідно з Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [6], дозволяє зробити наступні висновки: найбільше підприємств надавачів фінансових послуг із кредитування належать до мікропідприємств, тобто балансова вартість активів таких підприємств складає до 350 тисяч євро або 11 250 015 грн. (за середньорічним курсом євро за 2018), чистий дохід від реалізації послуг – до 700 тисяч євро або 22 500 030 грн, а середня кількість працівників – до 10 осіб. Найбільша частка підприємств, надавачів фінансових послуг із кредитування

припадала на 2010 рік, становивши 82,6% від загальної кількості усіх надавачів зазначених послуг. Найменша частка, відповідно спостерігалась у 2018 році, і становила 71,5%. Проте, наявні за аналізований період 2010 – 2018 рр. малі і середні підприємства, які надавали фінансові послуги з кредитування за кодом КВЕД-2010 64.92. Відповідно показники приналежності до зазначених підприємств зображено на рис. 4.

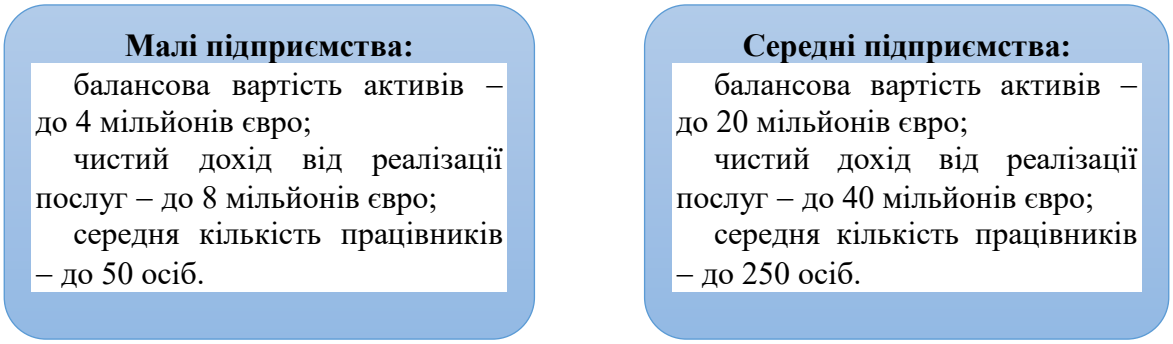

Рис. 4. Показники приналежності до малих та середніх підприємств згідно із [6]

Застосувавши середній курс НБУ на євро за 2018 рік (32,1429 грн. за 1 євро), отримаємо показники приналежності до малих та середніх підприємств у гривневому еквіваленті (рис. 5).

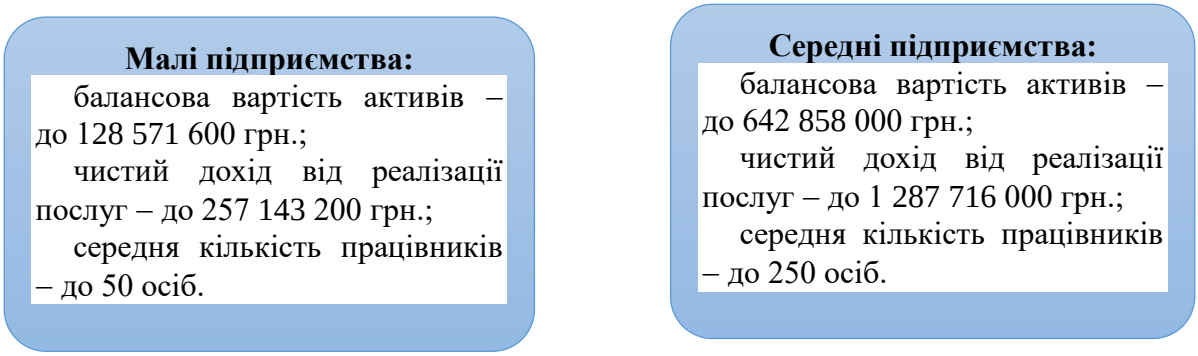

Рис. 5. Показники приналежності до малих та середніх підприємств у гривневому еквіваленті згідно із [6]

За даними проведеного аналізу, можемо зробити висновок, що малих підприємств, які надавали послуги з кредитування, найбільше працювало у

2012 році, їх кількість становила 214 одиниць або 19,4 відсотка від загальної кількості установ, надавачів послуг із кредитування. За 2018 рік кількість середніх підприємств становила 180 одиниць, що складало 19,7% від загальної кількості за цей період. Стосовно середніх підприємств, то найбільша їх частка припадала на 2018 рік, становивши 8,8% від загальної кількості підприємств, які займаються кредитуванням за цей рік. На нашу думку, малі та середні підприємства, які працюють на ринку фінансових послуг є фінансово стабільними та потужними установами, які зважаючи на їх показники приналежності до зазначених категорій у гривневому еквіваленті, можуть конкурувати із банківськими установами.

На наступному етапі дослідження проведемо аналіз динаміки діяльності небанківських фінансових установ за 2016-2018 рр. (табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка показників діяльності небанківських фінансових установ за 2016-2018 рр.*

Показник	2016 рік	2017 рік	2018 рік	Темп приросту, %	
				2017 рік/ 2016 рік	2018 рік/ 2017 рік
1	2	3	4	5	6
Кількість зареєстрованих у Державному реєстрі фінансових установ (од.), у тому числі:					
кредитні спілки	462	378	358	-18,2	-5,3
ломбарди	456	415	359	-9	-13,5
фінансові компанії	809	818	940	1,1	15
Активи небанківських фінансових установ (млн. грн.), у тому числі:					
кредитні спілки	2193	2165	2352	-1,3	8,6
ломбарди	3235	3494	4054	8	16
фінансові компанії	107704	121012	118744	12,4	-1,9
Надання фінансових послуг (платежі), (млн. грн.):					
Вклади членів кредитної спілки	713	768	917	7,7	19,4
Надання фінансових послуг (зобов'язання), (млн. грн.):					

Продовження табл. 3

1	2	3	4	5	6
Резерв забезпечення покриття втрат від неповернених позичок, наданих членам кредитних спілок	313	311	319	-0,6	2,6
Кредити, у т.ч. надані:	23756	31430	38601	32,3	22,8
кредитними спілками	1492	1605	1817	10,6	13,2
фінансовими компаніями	9988	17517	24431	75,4	39,5
ломбардами	12276	12308	12353	0,3	0,4
Частка наданих кредитів, від загальної суми наданих кредитів (%), в т.ч.;					
кредитними спілками	6,28	5,11	4,71	-18,6	-7,8
фінансовими компаніями	42,04	55,73	63,29	32,6	13,6
ломбардами	51,68	39,16	32	-24,2	-18,3

* Розроблено на основі [9]

З проведеного аналізу, можемо зробити наступні висновки: найбільша кількість зареєстрованих фінансових установ у Державному реєстрі припадає на фінансові компанії і становить 940 одиниць у 2018 р. Зростання кількості фінансових компаній спостерігається протягом аналізованого періоду та становить 15% у порівнянні з даними за 2018 та 2017 роки. Кількість зареєстрованих кредитних спілок та ломбардів у Державному реєстрі фінансових установ знаходиться на одному рівні та становить 358 кредитних спілок та 359 ломбардів у 2018 році. Проте, протягом аналізованого періоду відбувається поступове зменшення кількості кредитних спілок та ломбардів. Під час порівняння даних за 2017 та 2016 роки кількість кредитних спілок зменшилась на 18,2%. Зменшення кількості зареєстрованих кредитних спілок спостерігалось і у 2018 році порівняно із 2017 роком, становивши 5,3%.

Проаналізувавши динаміку активів небанківських фінансових установ за 2016 - 2018 рр. приходимо до висновку, що найбільшими активами володіють фінансові компанії. Вартість активів фінансових компаній у 2018 році в 50,5 разів більша за вартість активів кредитних спілок. Тому, співставивши результати аналізу кількості підприємств за видом економічної діяльності Інші види кредитування з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства

за 2010-2018 роки (таблиця 2) та дані стосовно вартості активів фінансових установ (таблиця 3), можемо стверджувати, що саме фінансові компанії належать до малих та середніх підприємств. Адже, вартість активів цих компаній становить 107704, 121012 та 118744 млн грн у 2016, 2017 та 2018 роках відповідно.

Вартість активів кредитних спілок протягом 2017 року в порівнянні з 2016 роком зменшилась на 1,3 відсотка. Проте, у 2018 році в порівнянні з 2017 роком зазначений показник зазнав збільшення на 8,6% та становив у 2018 році 2352 млн грн.

Під час аналізу вартості наданих кредитів, приходимо до висновку, що найменше кредитів видають саме кредитні спілки, частка кредитів наданих кредитними спілками від загальної суми виданих кредитів становить 6,28; 5,11 та 4,71 відсотків у 2016, 2017 та 2018 роках відповідно. І, на жаль, спостерігається щорічне зменшення суми наданих цими небанківськими фінансовими установами кредитів.

Таким чином, дослідивши місце кредитних спілок на ринку фінансових послуг можемо стверджувати, що посилення контролю саме в кредитній спілці може слугувати запорукою успішної майбутньої діяльності установи, забезпечення її фінансової стабільності.

Контроль в кредитних спілках здійснюється постійно, на всіх етапах функціонування установи.

Загалом, контроль у кредитних спілках, згідно з законодавством, поділяється на зовнішній та внутрішній. Пропонуємо доповнити внутрішній контроль установи Головним Контролером, який підпорядковується Загальним Зборам членів кредитної спілки – вищому керівному органу небанківської фінансової установи. Оскільки внутрішній контроль, який проводиться відділом внутрішнього контролю, підпорядковується Правлінню кредитної спілки, на нашу думку, й призводить до конфлікту інтересів, оскільки працівники зазначеного відділу наймаються на роботу саме Головою Правління. Тому специфічні питання, які стосуються професійної діяльності

окремих працівників спілки та самих працівників керівних органів управління установи належним чином або взагалі, вивчатись не можуть. А Головний Контролер, оскільки підпорядковуватиметься вищому органу управління спілки, зможе виявляти та реагувати на відповідні порушення та зловживання. Схематично класифікацію зовнішнього та внутрішнього контролю згідно із Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», доповнену автором [8] представлено на рис. 6.

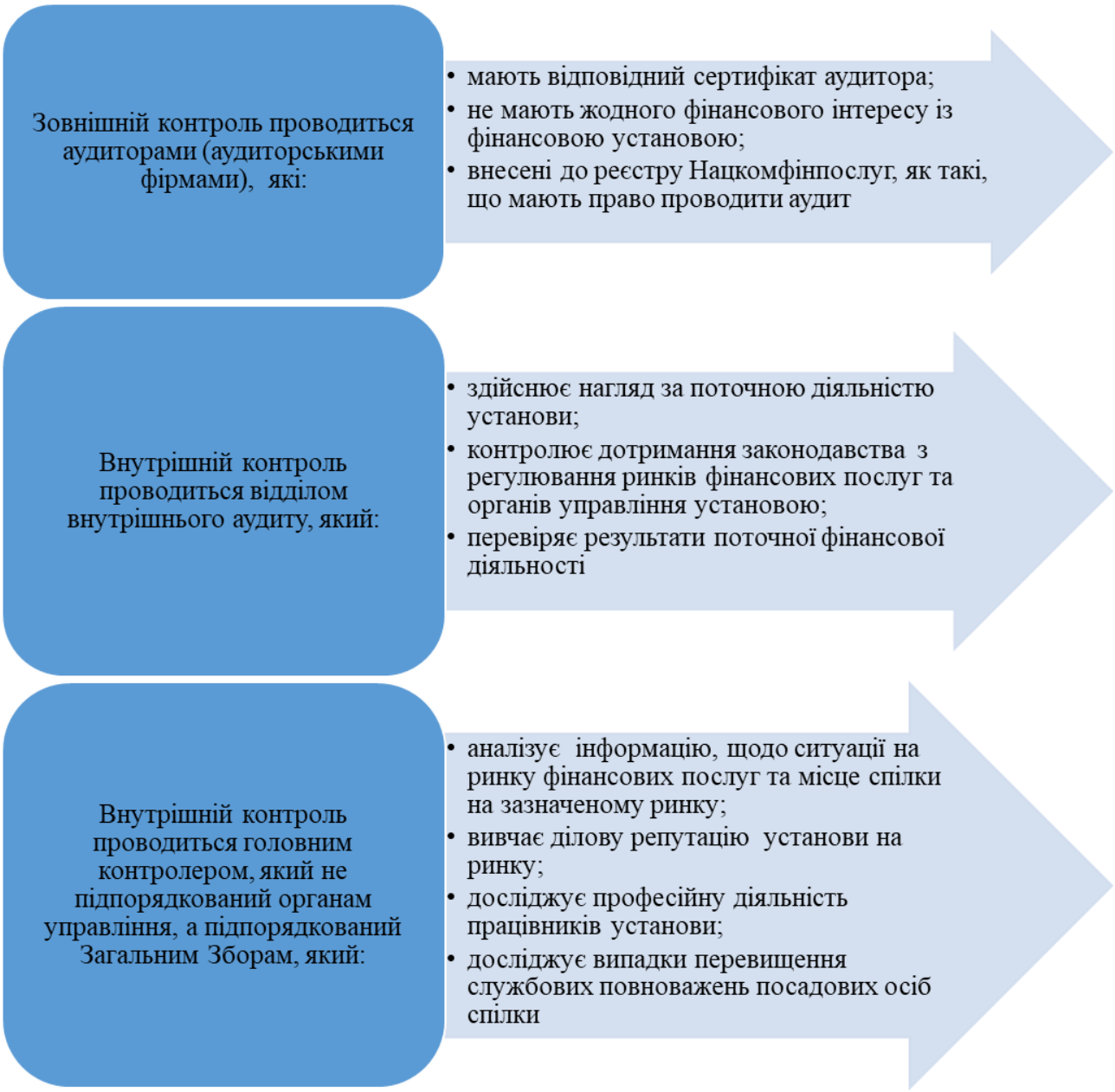

Рис. 6. Класифікація зовнішнього та внутрішнього контролю згідно із Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», доповнена автором [8]

На етапі оцінки можливостей кредитної спілки щодо надання кредиту чи залучення коштів від своїх членів (депозитні операції), згідно із Законом України «Про кредитні спілки» [7] вже здійснюються процедури контролю за:

– розміром кредиту, який надається одному члену кредитної спілки, та який не може перевищувати 20 відсотків від капіталу кредитної спілки;

– зобов'язаннями кредитної спілки перед одним своїм членом, які не можуть бути більше 10 відсотків від загальних зобов'язань кредитної спілки;

– загальною сумою залучених коштів, у тому числі кредитів, які не можуть перевищувати 50 відсотків вартості загальних зобов'язань та капіталу кредитної спілки на момент залучення.

Недотримання цих контрольних процедур може призвести до застосування заходів впливу до установи з боку регулятора.

Загалом, зовнішній контроль фінансових небанківських установ, який здійснюється Національною комісією, що здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг, на нашу думку, більшою мірою зводиться до пруденційного нагляду. Згідно із Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Пруденційний нагляд є складовою частиною загальної системи нагляду, що проводиться органами, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг і базується на регулярному проведенні оцінки:

– загального фінансового стану фінансової установи;

– результатів діяльності системи та якості управління установою;

– дотриманні обов'язкових нормативів та інших показників і вимог, що обмежують ризики за операціями з фінансовими активами» [8].

У разі порушення небанківською фінансовою установою вимог законодавства щодо діяльності на ринку фінансових послуг, не виконані спілкою зобов'язання перед своїми членами, порушення у сфері управління установою, недотримання обов'язкових нормативів діяльності призводять до застосування заходів впливу з боку регулятора. На нашу думку, застосування

заходів впливу, є наслідком неналежно проведеного постійного контролю в кредитній спілці. Класифікацію заходів впливу наведено в таблиці 4.

Таблиця 4

Класифікація заходів впливу до кредитних спілок згідно з [8]*

Види заходів впливу	Коментар автора
1	2
зобов'язати порушника вжити заходи для усунення порушення та/або вжити заходів щодо усунення причин, що сприяли вчиненню порушення	наслідки порушення можна виправити усунувши порушення
Вимагати скликання позачергових зборів учасників фінансової установи	наслідки порушення можна виправити, проте довіра до установи втрачена з боку споживачів фінансових послуг
Накладати штрафи	наслідки порушення можна виправити, проте це призводить до великих фінансових втрат, оскільки розміри штрафів великі
Тимчасово зупиняти або анулювати ліцензію на право здійснення діяльності з надання фінансових послуг	наслідки порушення не можна виправити, оскільки установа надавати фінансові послуги без ліцензії не має права
Відсторонювати керівництво від управління фінансовою установою та призначати тимчасову адміністрацію	наслідки порушення не можна виправити, оскільки це втрата довіри до установи з боку споживачів фінансових послуг, що призводить до відтоку залучених коштів
Затверджувати план відновлення фінансової стабільності фінансової установи	наслідки порушення не можна виправити, оскільки почався процес відтоку ресурсів з установи
Виключати учасників ринків фінансових послуг (крім споживачів фінансових послуг) із Державного реєстру фінансових установ	наслідки порушення не можна виправити, оскільки виключення з Державного реєстру фінансових установ призводить до неможливості надавати фінансові послуги на ринку фінансових послуг, тобто продовжувати функціонувати надалі

* Структуровано на основі [8].

Отже, на нашу думку, тільки проведення щоденного контролю за діяльністю установи та недопущення ризикових фінансових операцій є запорукою незастосування заходів впливу до кредитної спілки.

Розглянемо детально, такий вид заходів впливу, як призначення тимчасової адміністрації, оскільки вважаємо, що зазначений вид заходу впливу негативно позначиться на діловій репутації установи та призведе до відтоку фінансових ресурсів з боку членів кредитної спілки. Підставами призначення тимчасової адміністрації Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг є:

– систематичні порушення кредитною спілкою вимог законодавства, що регулює надання фінансових послуг на ринку;

– невиконання установою протягом 30 робочих днів 10 і більше відсотків своїх прострочених зобов'язань;

– арешт або набрання законної сили обвинувальним вироком щодо злочинних діянь керівників фінансової установи;

– вчинення фінансовою установою дій щодо приховування рахунків, будь-яких активів, реєстрів, звітів, документів;

– необґрунтована відмова фінансової установи у наданні документів чи інформації уповноваженим особам;

– наявність публічного конфлікту у керівництві фінансової установи;

– наявність клопотання фінансової установи про призначення тимчасової адміністрації [8].

Тимчасова адміністрація призначається на один рік та очолюється керівником, який призначається національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. На рис. 7 зображено суб'єкти, які можуть виконувати функції тимчасового адміністратора.

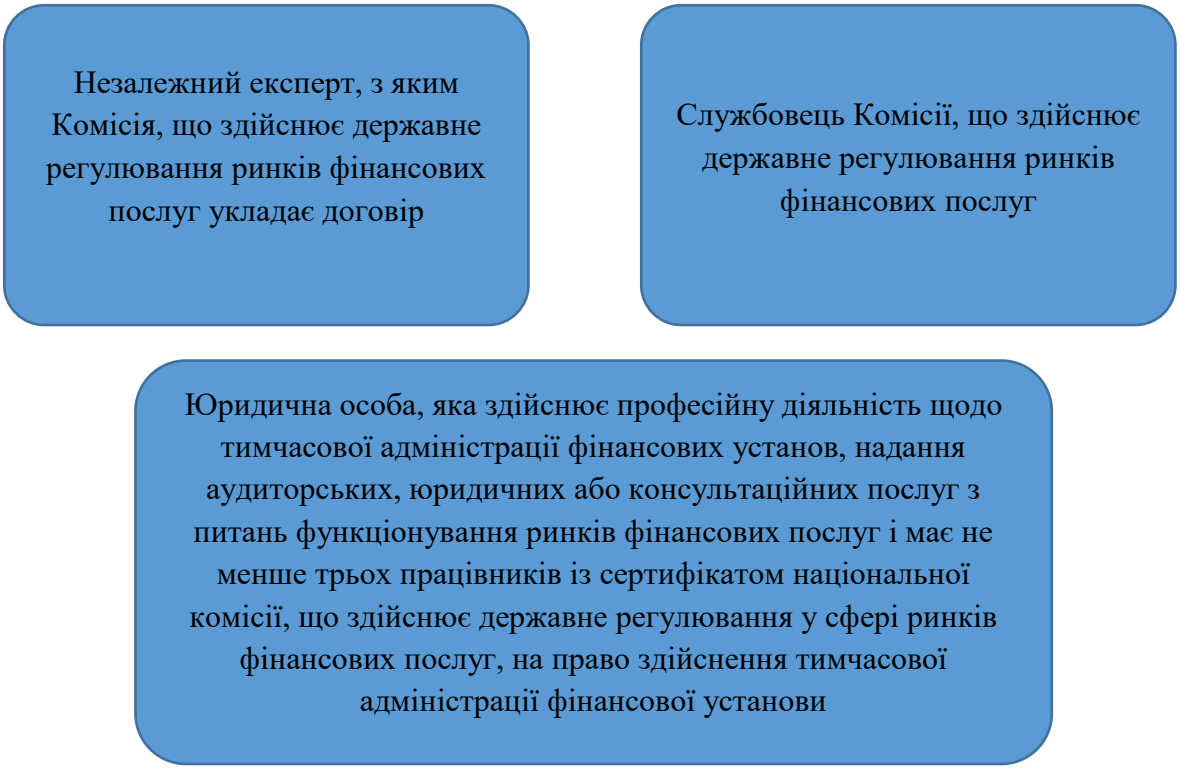

Рис. 7. Суб'єкти, які можуть виконувати функції тимчасової адміністрації

До моменту призначення тимчасового адміністратора для відновлення фінансової стабільності установи Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, досліджується питання відсутності конфлікту інтересів кандидата на призначення та фінансової небанківської установи. Для дослідження питання відсутності конфлікту інтересів, кандидату на призначення тимчасовим адміністратором необхідно подати наступну інформацію:

– заборгованість перед фінансовою установою;

– наявність трудових відносин з установою;

– наявність майнових прав фінансової установи;

– щодо відносин за попередні п'ять років з будь-якою фінансовою установою, що є її пов'язаною особою;

– наявність невиконаних будь-яких зобов'язань щодо банківських або фінансових установ за останні п'ять років;

– щодо наявності інших інтересів, що можуть зашкодити неупередженому виконанню функцій тимчасового адміністратора;

– щодо відсутності конфлікту інтересів з національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [8].

Тимчасовий адміністратор, може бути усунутий від виконання своїх зобов'язань у будь-який момент Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, за невиконання своїх повноважень. Проте, заробітна плата працівників апарату тимчасової адміністрації оплачується на основі укладених з ними договорів фінансовою установою. Утім, розмір оплати праці тимчасового адміністратора має бути не меншим за середньомісячну заробітну плату керівника цієї фінансової установи за 12 місяців перед призначенням тимчасової адміністрації. Також, може встановлюватись додаткова винагорода тимчасовому адміністратору. Розмір заробітної плати залучених спеціалістів встановлюється в межах кошторису витрат тимчасової адміністрації, затвердженого національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Ще одна умова, яку небанківським фінансовим установам треба виконати, це застрахувати життя та здоров'я тимчасового адміністратора.

На рис. 8 зображено випадки, коли особа не може бути призначена тимчасовим адміністратором.

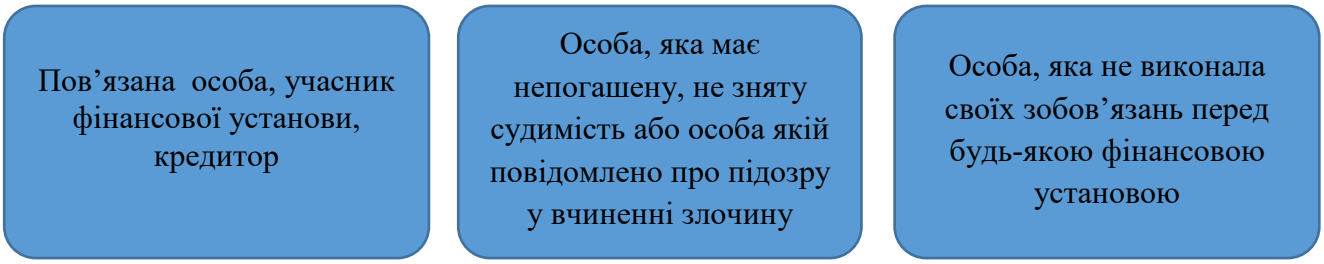

Рис. 8. Особи, які не можуть виконувати функції тимчасового адміністратора

В Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» прописані дії, які не має право здійснювати тимчасовий

адміністратор, зокрема: отримувати будь-яку винагороду від осіб, зацікавлених у здійсненні тимчасовою адміністрацією певних рішень; використовувати майно чи надавати дозвіл користуватись майном установи, яке на час виконання своїх обов'язків контролюється тимчасовим адміністратором; приймати зобов'язання від імені національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг без його письмового дозволу; здійснювати діяльність за наявності конфлікту інтересів, за винятком випадків, коли про це відомо національній комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, і вона дозволила продовжити роботу; розголошувати службову інформацію, якщо це не пов'язано з виконанням функцій тимчасового адміністратора [8].

Таким чином, дослідивши призначення тимчасової адміністрації, як захід впливу на порушення небанківською фінансовою установою законодавства у сфері надання фінансових послуг, можемо зробити наступні висновки: по-перше, призначення тимчасового адміністратора прописано в Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» в частині підстав призначення тимчасової адміністрації, вимог до адміністратора та умов його призначення . По-друге, для працівників та членів небанківської фінансової установи це є негативним чинником, з психологічної точки зору, оскільки адміністратора призначає регулятор. По-третє, відповідальність адміністратора перед фінансовою установою, яку він має фінансово оздоровлювати в законодавстві не прописана. По-четверте, у разі помилки в діях адміністратора, які можуть нашкодити фінансовим інтересам небанківської фінансової установи можуть останньою оскаржуватись у суді. По-п'яте, призначення тимчасової адміністрації в кредитних спілках з активами понад 10 млн грн, на нашу думку, може розцінюватись як фінансова небезпека.

Отже, лише посилення контролю за діяльністю кредитної спілки є ключовим фактором ефективної діяльності установи, фінансової стійкості та фактором розвитку. На сьогодні, функціонування установ, які надають фінансові послуги у сфері кредитування є задовільним. Це пояснюється

обґрунтованими причинами: зміна політичного вектора країни, значними інфляційними процесами, посиленням податкового тиску. Проте, чи не найважливішим чинником негативних тенденцій у діяльності небанківських фінансових установ є зубожіння населення, що призводить до відтоку працездатного молодого населення в інші країни для працевлаштування. Оскільки, саме працездатне населення є основним споживачем послуг із кредитування, тому більшість кредитних спілок зіткнулись із тим, що зазначена категорія позичальників значно менше користується залученими кредитами. Проте, необхідно зважати на те, що ресурси для розвитку кредитування є, та їх необхідно нарощувати. Зокрема, це зниження відсоткових ставок по кредитам, пільгове кредитування окремих верств населення, оптимізація податків та витрат, посилення контрольних процедур по всім напрямках функціонування фінансових небанківських установ.

Література

1. Абрамова І.В. Особливості діяльності кредитних спілок на ринку небанківських фінансово-кредитних установ. Вісник ЖНАЕУ. 2016. №2 (57). Т.2. С. 148-153.
2. Держкомстат України. URL: https://ukrstat.org/uk/operativ/menu/menu_u/sze.htm (Дата звернення: 08.11.2019 р.).
3. Калівошко О.М. Оцінка діяльності кредитних спілок в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2019. Випуск 23. Частина 1. С. 96-103.
4. Криховецька З.М. Форос Л.Р. Аналіз діяльності та перспектив діяльності кредитних спілок в Україні. Мукачівський державний університет. Економіка і суспільство. 2019. Випуск №19. С. 1063-1071.
5. Мохняк В.С. Організація і методика обліку та контролю у кредитних спілках: автореф. дис…канд. екон. наук: 08.00.09. Львів, 2019. 23 с.
6. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. Дата оновлення: 16.11.2018. URL: https://zakon.rada.gov.ua (Дата звернення: 08.11.2019 р.).
7. Про кредитні спілки: Закон України від 20.12.2001 р. № 2908-III. Дата оновлення: 01.01.2016. URL: https://zakon.rada.gov.ua (Дата звернення: 08.11.2019 р.).
8. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III. Дата оновлення: 25.09.2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua (Дата звернення: 08.11.2019 р.).
9. Публічний звіт «Про діяльність Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг за 2018 рік.» URL: https://www.nfp.gov.ua (Дата звернення: 08.11.2019 р.).

РОЗДІЛ 2

РЕАЛІЗАЦІЯ АНАЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В ОБҐРУНТУВАННІ ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Моделювання та прогнозування показників ефективності використання капіталу методами економетричного аналізу у сільськогосподарських підприємствах України

2.2. Обґрунтування методики оцінки ефективності диверсифікаційних процесів підприємства

2.3. Використання аналітичної оцінки для оптимізації витрат і собівартості продукції

2.1. МОДЕЛЮВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КАПІТАЛУ МЕТОДАМИ ЕКОНОМЕТРИЧНОГО АНАЛІЗУ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

Нужна О.А., к.е.н., доцент

Моделювання – один із прийомів вивчення економічних явищ і процесів, за допомогою якого можна чітко уявити досліджуваний об'єкт, описати його внутрішню структуру та охарактеризувати зовнішні зв'язки, дослідити і визначити вплив факторів на результативний показник. Сутність його полягає в тому, що створюється модель взаємозв'язку аналізованого показника з факторними показниками, тобто відбувається конструювання моделі досліджуваного об'єкта на основі його попереднього вивчення, виділення головних, суттєвих характеристик.

Питання застосування методів математичного моделювання для дослідження економічних залежностей вивчали вітчизняні та зарубіжні вчені, серед яких С.В. Білоусова [13], О.М. Білоусов [13], Р.Д. Боднар [7], Г. Вагнер [1], В.В. Вітлінський [2], В.Г. Грін [6], Й. Грубер [3], В.Т. Доля [4], П.М. Григорук [5], М.Я. Демчишин [7], В.І. Єлейко [7], О.О. Замков [8], А.М. Ільченко [9], О.Л. Лещинський [11], О.Є. Лугінін [13], В.Р. Кігель [10], С. Лізер [12], Н.А. Малиш [14], Н.І. Машина [15], О.М. Назаренко [16], С.І. Наконечний [17], В. Ржевський [18], Т.П. Романюк [17], В.В. Рязанцева [11], Т.О. Терещенко [17], Ю.А. Толбатов [19], А.В. Толстопятенко [8], В.В. Турко [20], І.Б. Хома [20], Ю.А. Чермних [8], О.О. Юнькова [11] та ін.

Зокрема, в практиці моделювання набув поширення прийом парної кореляції (прийом парного кореляційно-регресійного аналізу). Вихідними даними тут є пара значень: результативний показник (y) і фактор, який на нього впливає (x).

Якісно побудована модель зв'язку певних економічних показників дає можливість здійснити з високою ймовірністю прогноз розвитку досліджуваних

економічних явищ і процесів. Адже отримання інформації про майбутнє, передбачення можливих або бажаних змін показників діяльності сучасних підприємств є необхідним елементом формування їх ринкової стратегії. Прогнозування виступає основою розробки довготермінових та середньотермінових прогнозів щодо економіки підприємства в цілому та його окремих структурних підрозділів.

Метою даного дослідження є моделювання та прогнозування показників ефективності використання капіталу у сільському господарстві України із застосуванням економетричного аналізу.

Термін «ефект» у перекладі з латинської означає «результат». Отже, категорія «ефективність» може інтерпретуватись як «результативність» певного процесу, дії. Під ефективністю розуміють відношення величини результату до витрат ресурсів, спрямованих на отримання цього результату.

По-перше, витрати можна розглядати як поточні витрати діяльності підприємства, тобто собівартість продукції (робіт, послуг). По-друге, витрати можна розглядати як авансовану вартість (авансований капітал) для забезпечення виробничої та фінансово-господарської діяльності підприємства.

Співвідношення прибутку з авансованою вартістю або поточними витратами характеризує таке поняття, як рентабельність.

Розглянемо такий важливий показник ефективності діяльності підприємства як рентабельність усього авансованого капіталу (пасивів). Рентабельність пасивів розраховується як відношення чистого прибутку до середньорічної суми пасивів і показує, скільки чистого прибутку припадає на 1 гривню пасивів (всього авансованого капіталу).

Об’єктами дослідження обрано сільськогосподарські підприємства Волинської області СГПП «Несвіч», СВК «Урожай» і СГПП «Дружба». Підприємства показують вагомі результати діяльності серед аграрних підприємств області. Так, за результатами 2017 року СГПП «Дружба» займає 6-те місце серед сільськогосподарських підприємств Волинської області за валовим збором зернових (без кукурудзи) (9 тис. т), 2-ге місце за чисельністю

молочних корів (890 голів), 2-ге місце за обсягами виробництва молока (7142 т), 10-те місце за продуктивністю дійного стада (7302 кг на 1 корову), 9-те місце за рівнем заробітної плати (6000 грн). СВК «Урожай» займає 10-те місце за чисельністю молочних корів (480 голів), 10-те місце за обсягами виробництва молока (3857 т), 8-ме місце за продуктивністю дійного стада (8035 кг на 1 корову). Отже, діяльність обраних для дослідження підприємств є достатньо ефективною.

На рентабельність пасивів (капіталу) впливає багато факторів. Дослідимо, як на рентабельність пасивів (капіталу) сільськогосподарських підприємств впливає обсяг власних оборотних коштів. Для цього побудуємо модель залежності між НВОК (наявність власних оборотних коштів – різниця між оборотними активами і поточними зобов'язаннями) і рентабельністю пасивів (капіталу). Ідентифікуємо змінні:

– *x* (незалежна змінна або фактор) – наявність власних оборотних коштів, тис. грн.;

– *y* (залежна змінна або показник) – рентабельність пасивів (капіталу).

Таким чином, моделі будемо будувати у вигляді парної регресії на основі статистичних даних по сільськогосподарських підприємствах Волинської області СГПП «Несвіч», СВК «Урожай» і СГПП «Дружба» за 2012-2017 роки (табл. 1).

Таблиця 1

Вихідні дані для проведення економетричного аналізу по досліджуваних сільськогосподарських підприємствах за 2012-2017 роки

№ з/п	Рік	СГПП «Несвіч»		СВК «Урожай»		СГПП «Дружба»	
		x	*y*	*x*	*y*	*x*	*y*
1	2	3	4	5	6	7	8
1	2012	25134	0,29	16756	0,21	3806	0,12
2	2013	32679	0,34	19919	0,15	4698	0,01
3	2014	38416	0,24	26592	0,19	5390	0,10
4	2015	46708	0,32	43274	0,34	12113	0,17
5	2016	56720	0,22	48903	0,25	18558	0,24
6	2017	81950	1,36	61302	0,27	20408	0,20

** Джерело: розраховано за даними звітності досліджуваних підприємств.*

На першому етапі за даними кожного підприємства було побудовано кореляційне поле шляхом відкладання по горизонтальній осі значень фактора (наявність власних оборотних коштів, *x*), а по вертикальній осі – значень показника (рентабельність пасивів (капіталу), *y*) (рис. 1-3).

На наступному етапі були побудовані лінії тренду: лінійна, експоненціальна, логарифмічна, поліноміальна 2-го степеня, степенева: за даними СГПП «Несвіч» (рис. 4-8), за даними СВК «Урожай» (9-13), за даними СГПП «Дружба» (рис. 14-18).

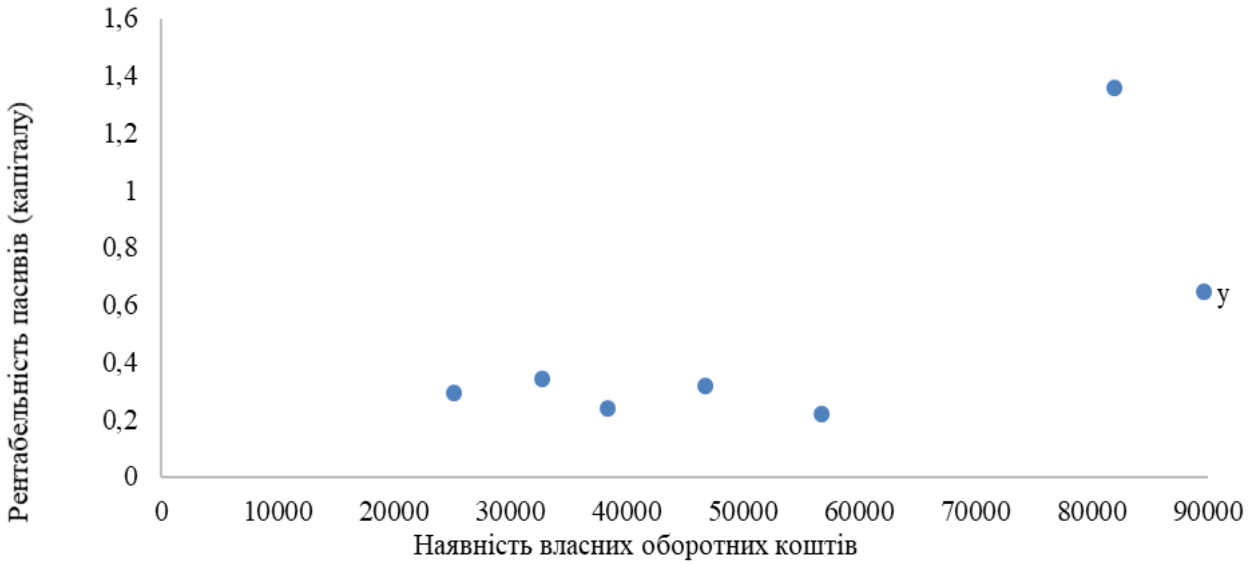

Рис. 1. Кореляційне поле за даними СГПП «Несвіч»

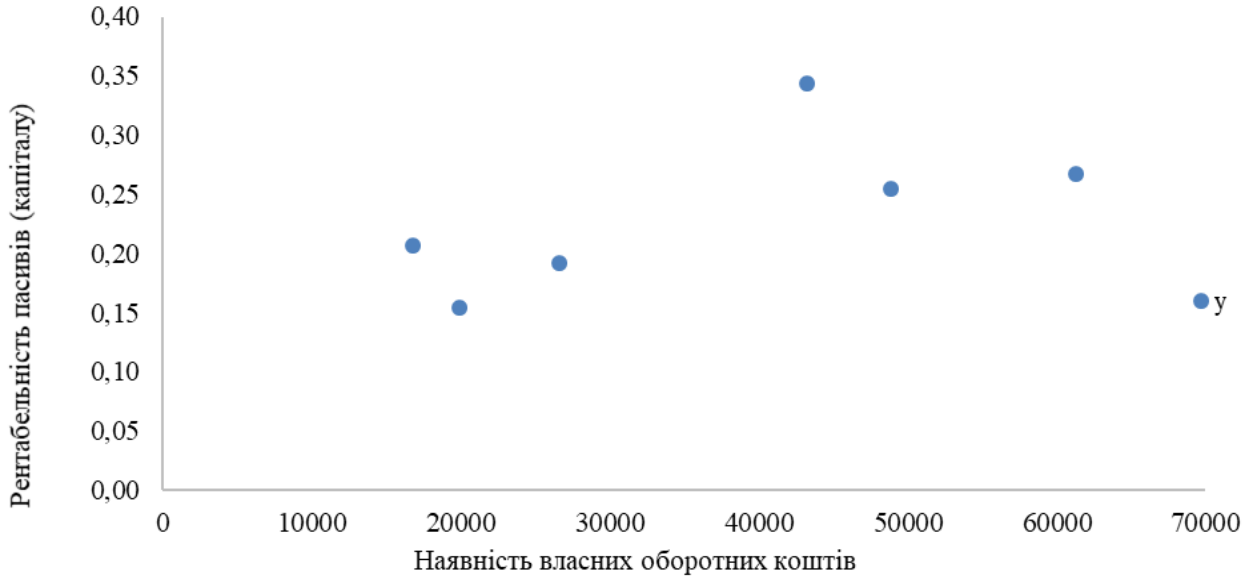

Рис. 2. Кореляційне поле за даними СВК «Урожай»

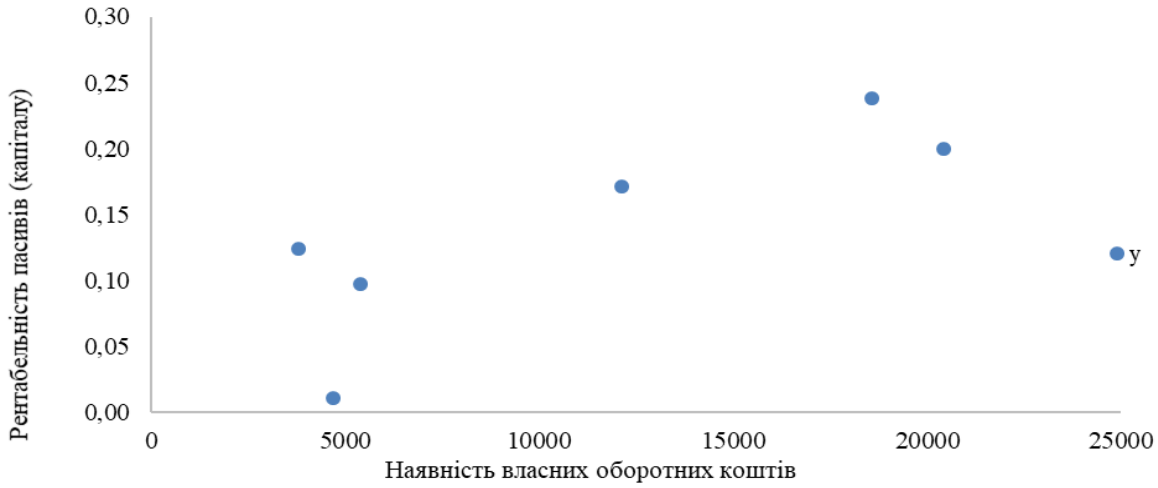

Рис. 3. Кореляційне поле за даними СГПП «Дружба»

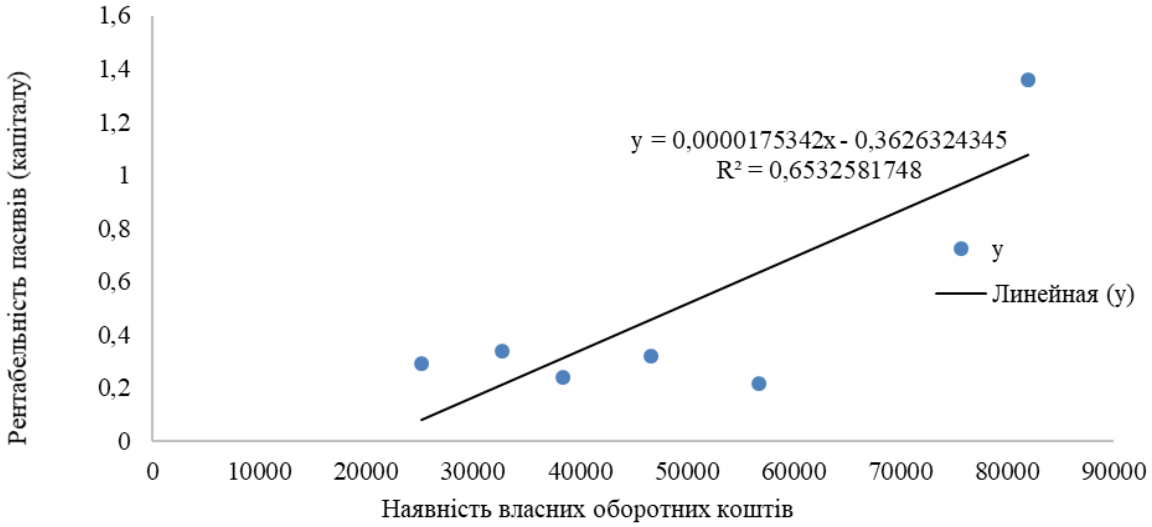

Рис. 4. Кореляційне поле і лінія тренду лінійна за даними СГПП «Несвіч»

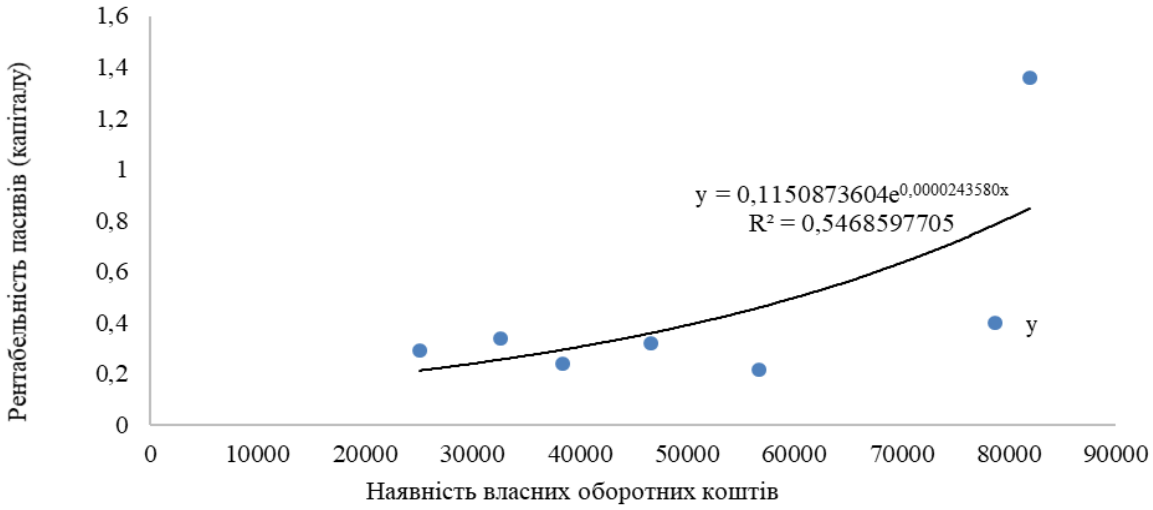

Рис. 5. Кореляційне поле і лінія тренду експоненціальна за даними СГПП «Несвіч»

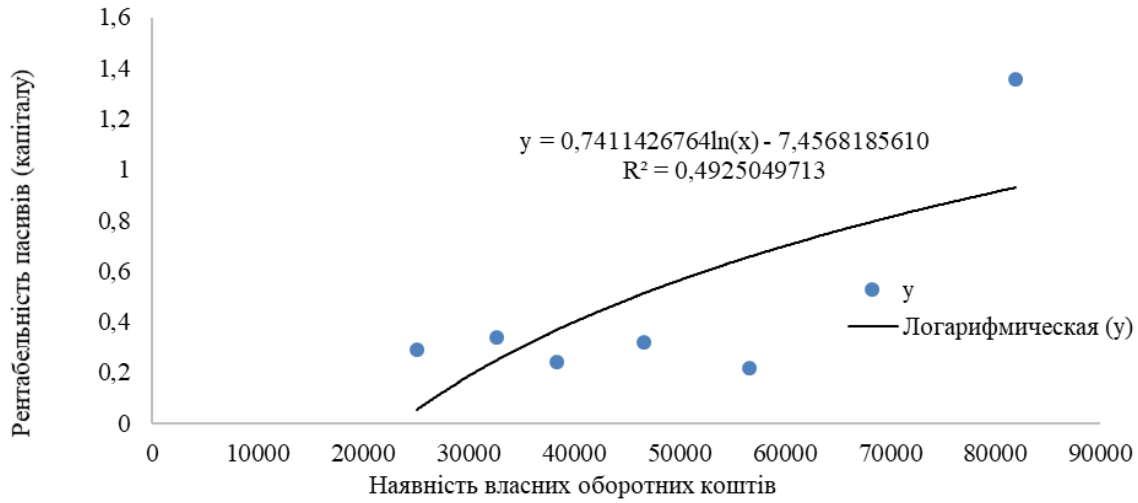

Рис. 6. Кореляційне поле і лінія тренду логарифмічна за даними СГПП «Несвіч»

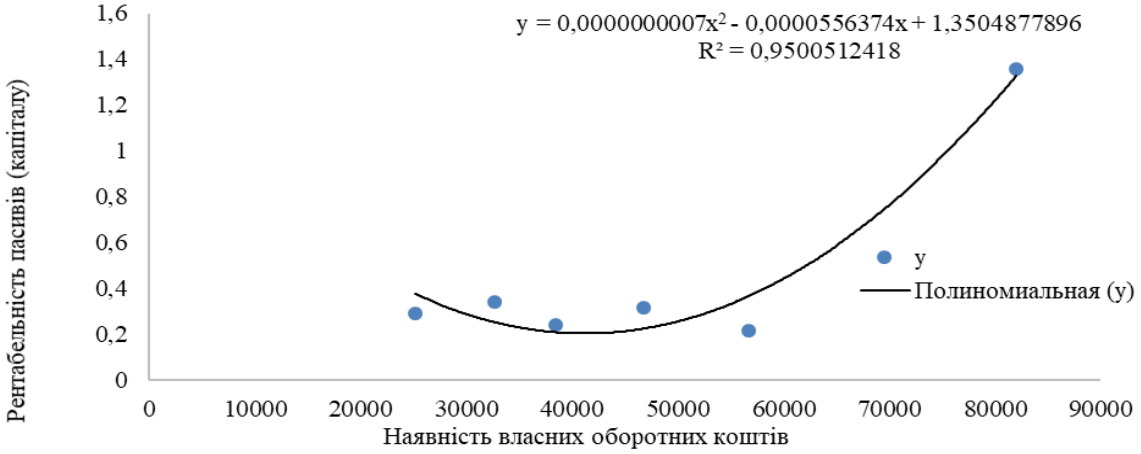

Рис. 7. Кореляційне поле і лінія тренду поліноміальна 2-го степеня за даними СГПП «Несвіч»

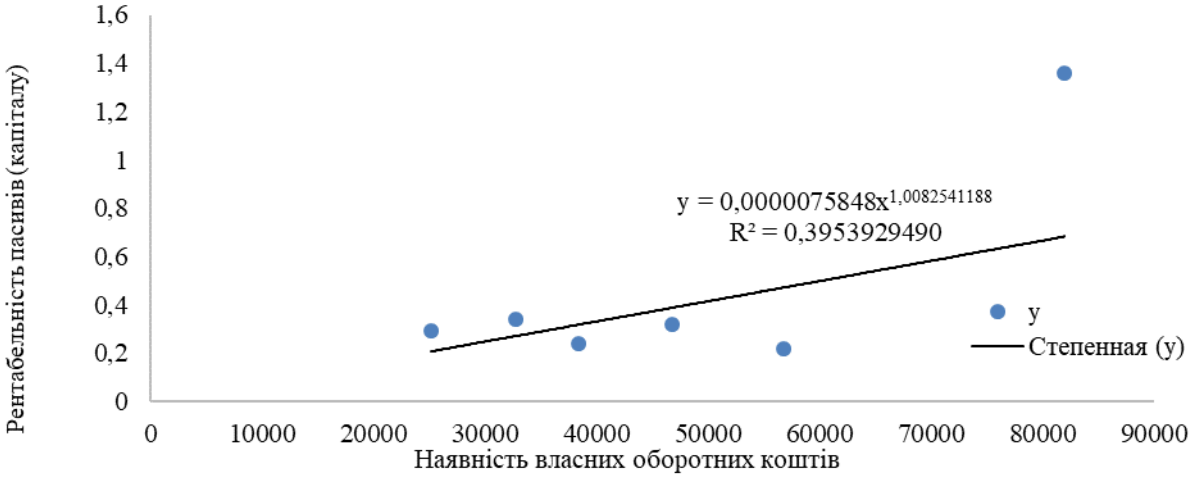

Рис. 8. Кореляційне поле і лінія тренду степенева за даними СГПП «Несвіч»

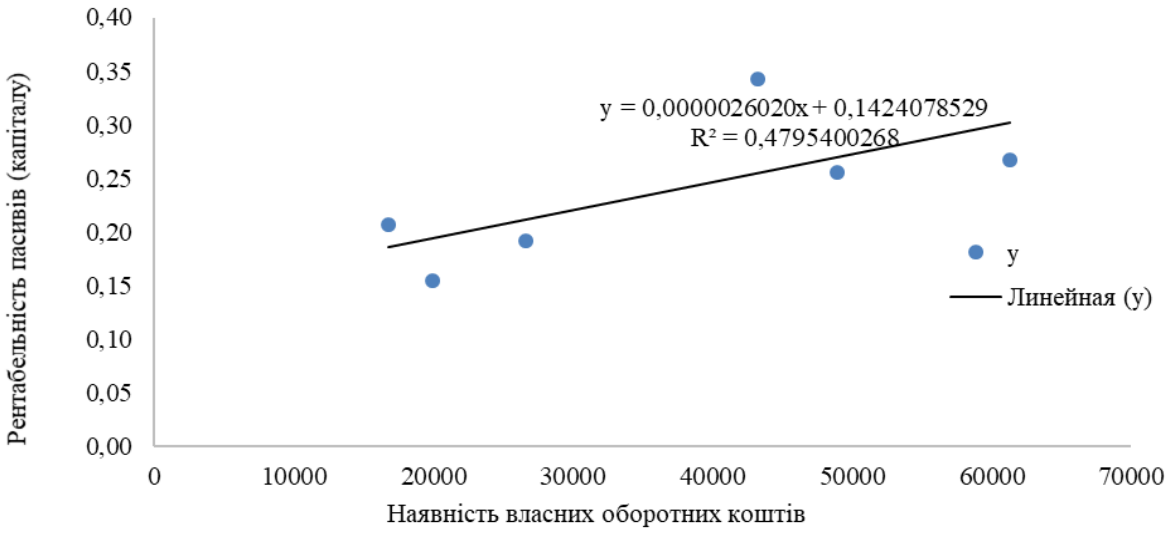

Рис. 9. Кореляційне поле і лінія тренду лінійна за даними СВК «Урожай»

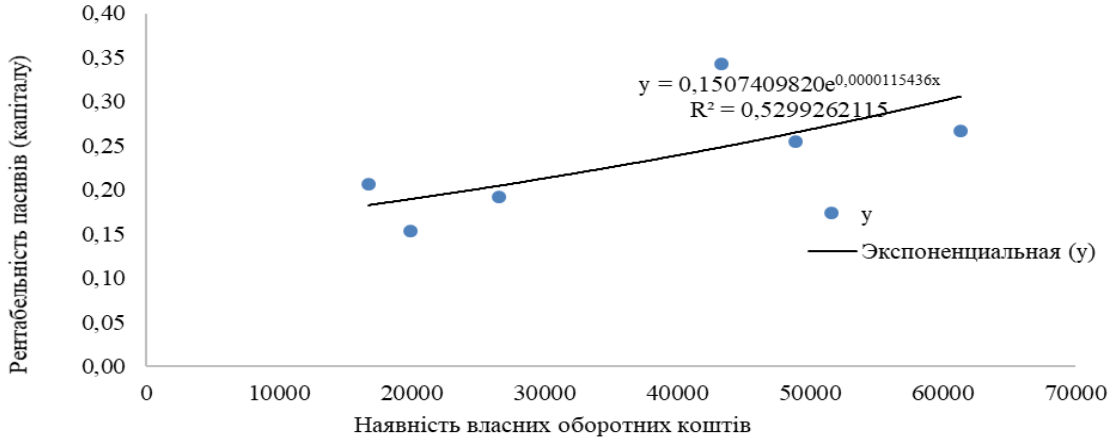

Рис. 10. Кореляційне поле і лінія тренду експоненціальна за даними СВК «Урожай»

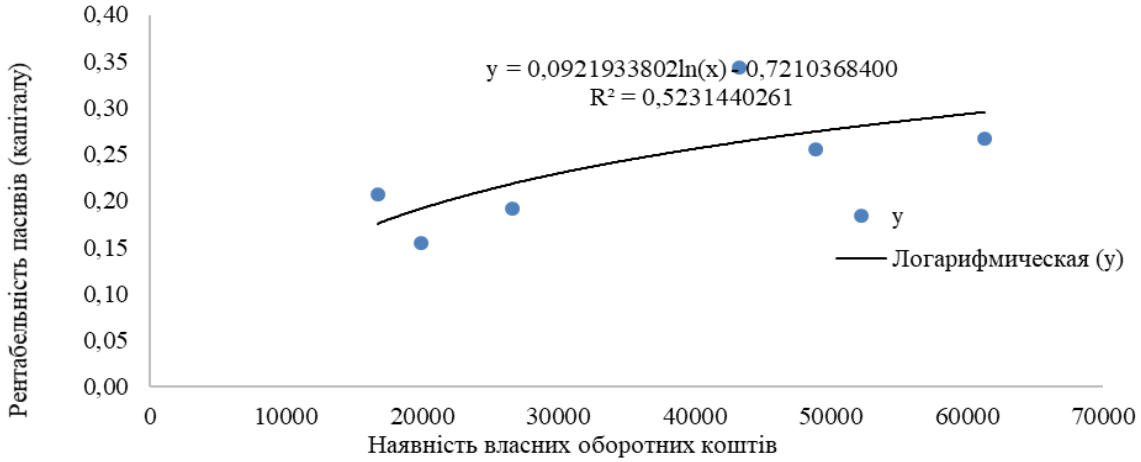

Рис. 11. Кореляційне поле і лінія тренду логарифмічна за даними СВК «Урожай»

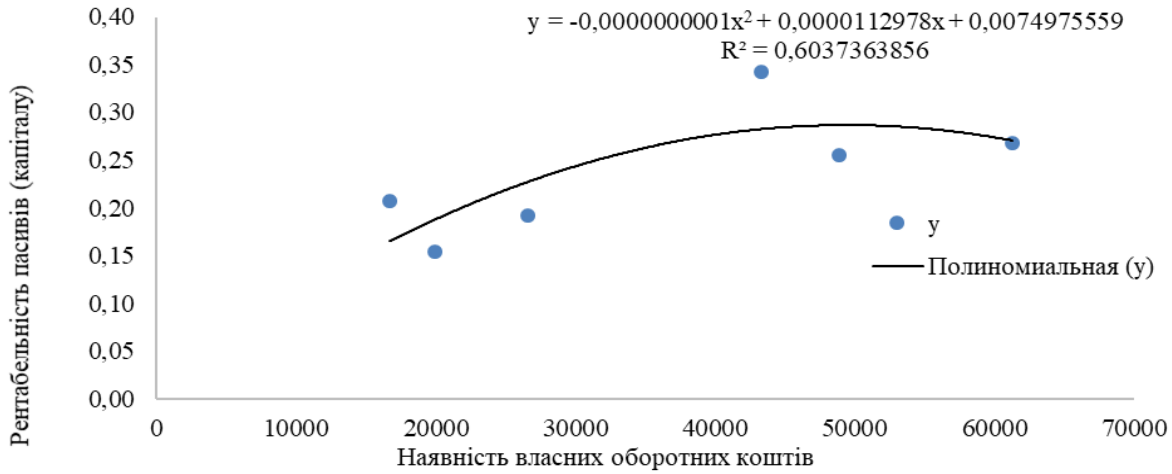

Рис. 12. Кореляційне поле і лінія тренду поліноміальна 2-го степеня за даними СВК «Урожай»

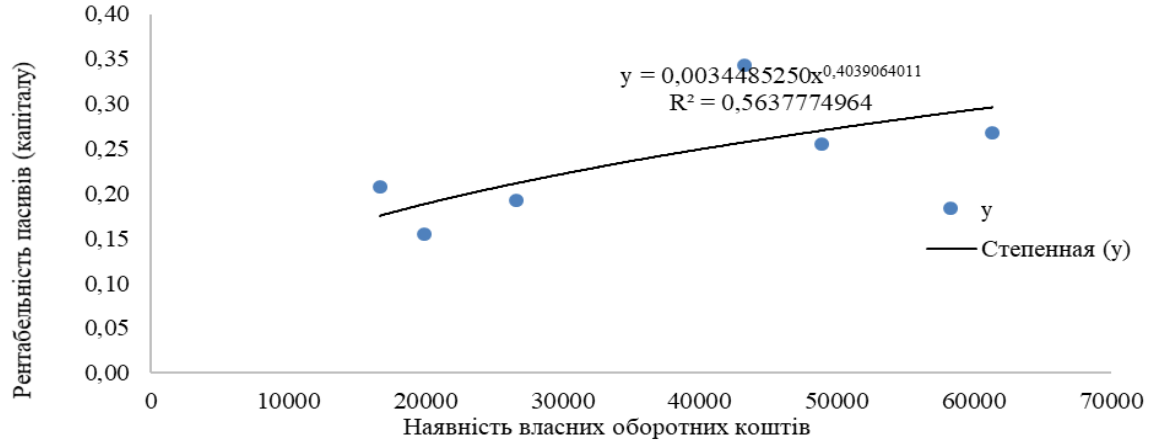

Рис. 13. Кореляційне поле і лінія тренду степенева за даними СВК «Урожай»

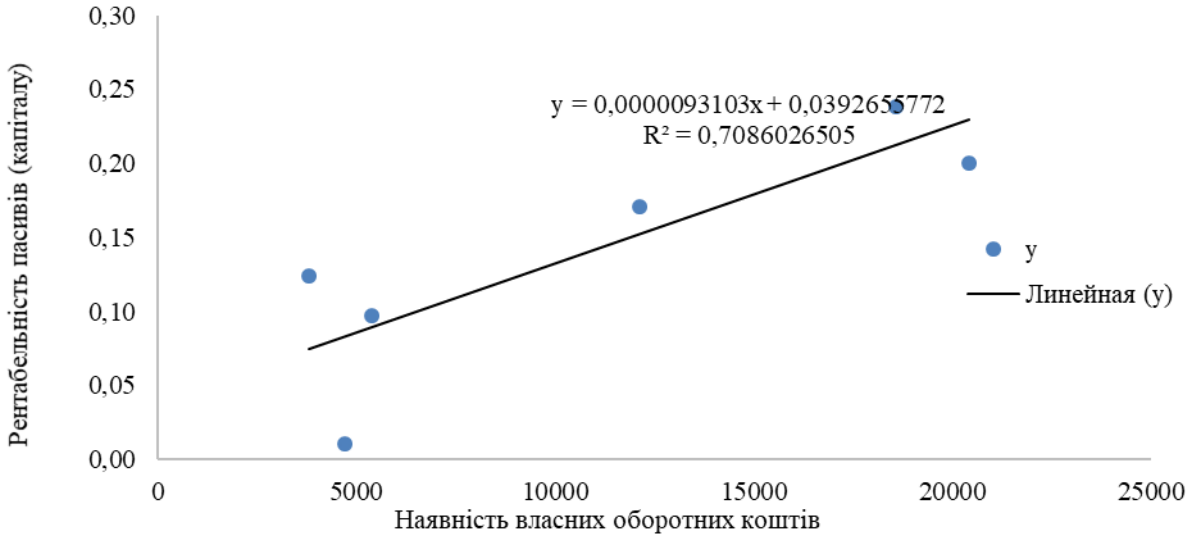

Рис. 14. Кореляційне поле і лінія тренду лінійна за даними СГПП «Дружба»

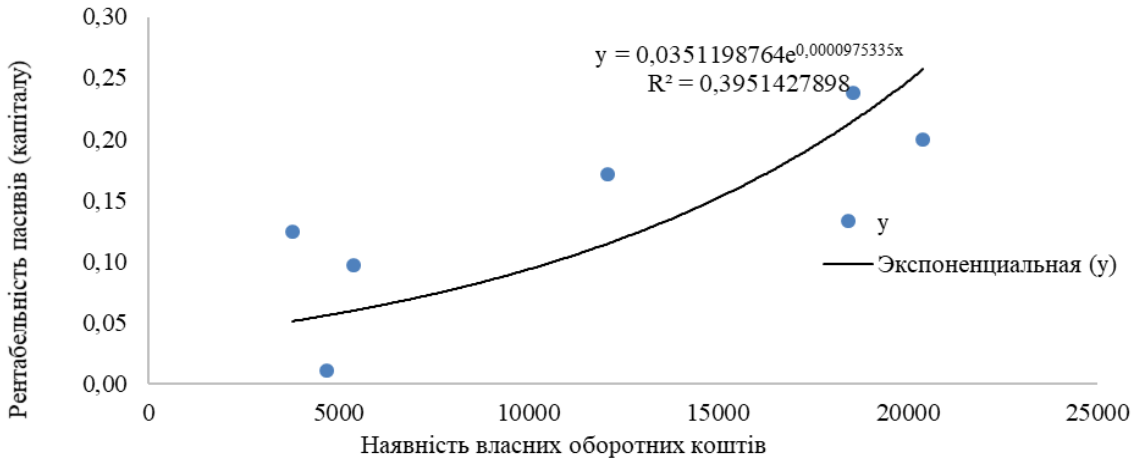

Рис. 15. Кореляційне поле і лінія тренду експоненціальна за даними СГПП «Дружба»

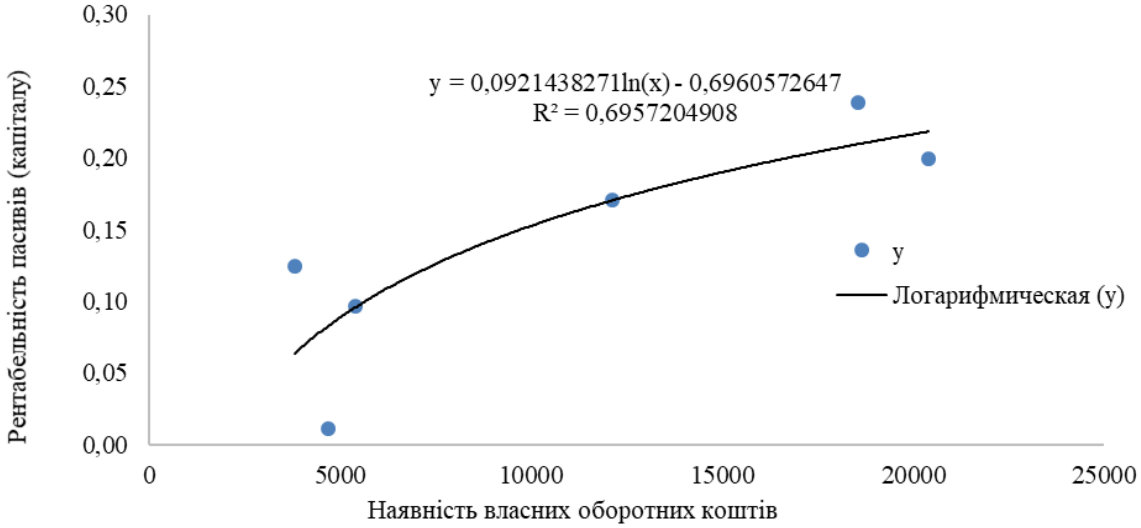

Рис. 16. Кореляційне поле і лінія тренду логарифмічна за даними СГПП «Дружба»

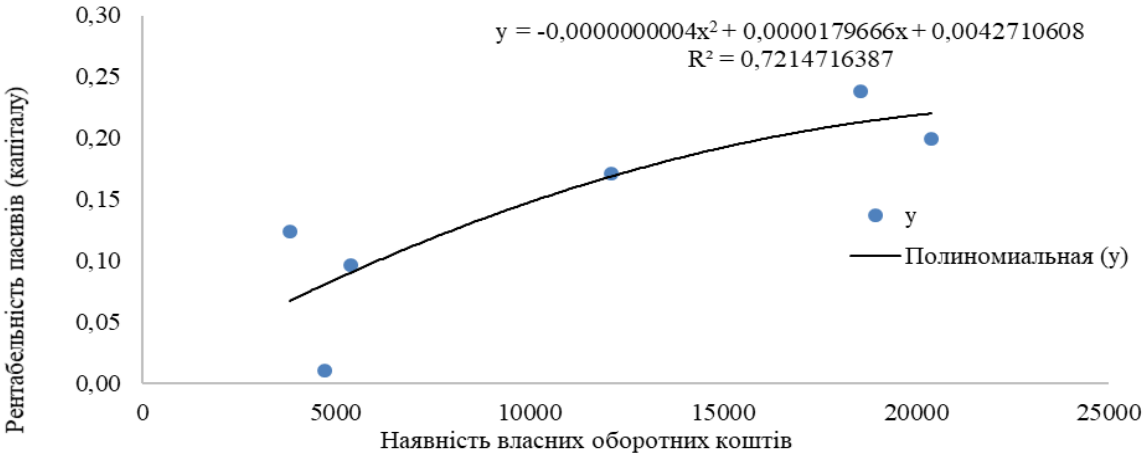

Рис. 17. Кореляційне поле і лінія тренду поліноміальна 2-го степеня за даними СГПП «Дружба»

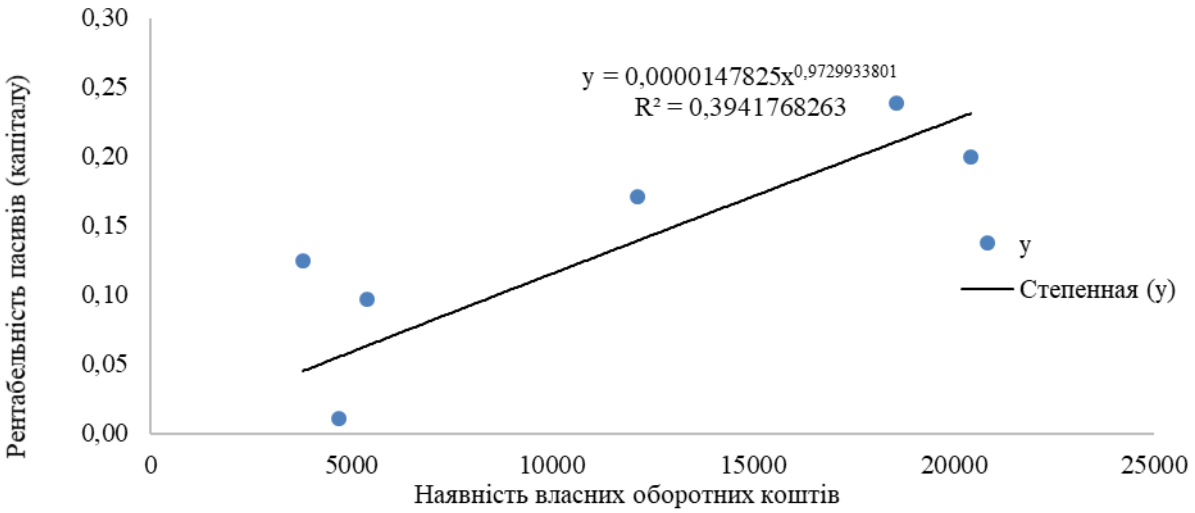

Рис. 18. Кореляційне поле і лінія тренду степенева за даними СГПП «Дружба»

Аналітична форма та значення коефіцієнта детермінації побудованих економетричних моделей для досліджуваних сільськогосподарських підприємств наведені в табл. 2.

На основі значення коефіцієнта детермінації було визначено вид лінії, яка найточніше описує статистичні дані для кожного з досліджуваних сільськогосподарських підприємств.

Для всіх досліджуваних підприємств коефіцієнт детермінації набирає найбільшого значення у випадку лінії тренду поліноміальної 2-го степеня, тому аналітична форма досліджуваної залежності має вигляд полінома 2-го порядку.

Аналіз одержаного рівняння регресії дає можливість зробити такі практичні висновки:

– за значенням коефіцієнта (індексу) кореляції одержується якісна оцінка щільності (тісноти) взаємозв’язку;

– за коефіцієнтом детермінації визначається відсоток закономірності, що описує одержаним рівнянням досліджуваний взаємозв’язок (відсоток закономірності);

– визначається коефіцієнт еластичності, який показує, на скільки відсотків змінюється середнє значення результативної ознаки у разі зміни на 1% середнього значення фактора, що на нього впливає.

Таблиця 2

Аналітична форма та значення коефіцієнта детермінації побудованих економетричних моделей для досліджуваних сільськогосподарських підприємств

№	Вид залежності та її характеристика	Підприємство		
		СГПП «Несвіч»	СВК «Урожай»	СГПП «Дружба»
1	2	3	4	5
1	Лінійна			
	Аналітичний вираз	$y = 0{,}000017 \cdot x - 0{,}362632$	$y = 0{,}000003 \cdot x + 0{,}142408$	$y = 0{,}000009 \cdot x + 0{,}039266$
	Коефіцієнт детермінації	0,653	0,480	0,709
2	Експоненціальна			
	Аналітичний вираз	$y = 0{,}115087 \cdot e^{0{,}000024 \cdot x}$	$y = 0{,}150741 \cdot e^{0{,}000011 \cdot x}$	$y = 0{,}035120 \cdot e^{0{,}000098 \cdot x}$
	Коефіцієнт детермінації	0,547	0,530	0,395
3	Логарифмічна			
	Аналітичний вираз	$y = 0{,}741143 \cdot \ln(x) - 7{,}456819$	$y = 0{,}092193 \cdot \ln(x) - 0{,}731037$	$y = 0{,}092144 \cdot \ln(x) - 0{,}696057$
	Коефіцієнт детермінації	0,493	0,523	0,696
4	Поліноміальна 2-го степеня			
	Аналітичний вираз	$y = 7\text{E-}10 \cdot x^2 - 0{,}000056 \cdot x + 0{,}350488$	$y = -1\text{E-}10 \cdot x^2 - 0{,}000011 \cdot x + 0{,}007450$	$y = -4\text{E-}10 \cdot x^2 - 0{,}000018 \cdot x + 0{,}004271$
	Коефіцієнт детермінації	0,950	0,604	0,721
5	Степенева			
	Аналітичний вираз	$y = 0{,}000008 \cdot x^{1{,}008254}$	$y = 0{,}003449 \cdot x^{0{,}403906}$	$y = 0{,}000015 \cdot x^{0{,}972993}$
	Коефіцієнт детермінації	0,395	0,564	0,394

** Джерело: узагальнено на основі власних досліджень.*

Оскільки отримані залежності криволінійні, для характеристики якості зв'язку між фактором і показником використовують індекс кореляції, який розраховується за формулою (1):

$$R = \sqrt{1 - \frac{\sum_{i=1}^{n} (y_i - \tilde{y}_i)^2}{\sum_{i=1}^{n} (y_i - \bar{y})^2}}, \quad (1)$$

де y_i – фактичні (статистичні) значення показника;

$\tilde{y}_i$ – розрахункові значення показника;

$\bar{y}$ – середнє значення показника;

n – кількість спостережень.

Для перевірки адекватності побудованих моделей статистичним даним використовується критерій Фішера.

Розрахункове значення критерію Фішера обчислюють за формулою (2):

$$F_{роз} = \frac{R^2}{1 - R^2} \cdot \frac{n - m - 1}{m}, \quad (2)$$

де R^2 – значення коефіцієнта детермінації;

n – кількість проведених спостережень;

m – кількість факторів, які мають суттєвий вплив на показник.

Табличне значення критерію Фішера $F_{таб}$ знаходять за ймовірністю p та числом ступенів вільності k_1 і k_2, які визначаються за формулами (3) і (4):

$$k_1 = m, \quad (3)$$

де m – кількість факторів, які мають суттєвий вплив на показник.

$$k_2 = n - m - 1, \quad (4)$$

де n – кількість проведених спостережень;

m – кількість факторів, які мають суттєвий вплив на показник.

Узагальнимо аналітичні дослідження побудованих економетричних моделей для досліджуваних сільськогосподарських підприємств у табл. 3.

Таблиця 3

Результати аналітичних досліджень побудованих економетричних моделей для досліджуваних сільськогосподарських підприємств

Показник	Умовне позначення показника	Підприємство		
		СГПП «Несвіч»	СВК «Урожай»	СГПП «Дружба»
1	2	3	4	5
Коефіцієнт детермінації	R^2	0,950	0,604	0,721
Індекс кореляції	R	0,975	0,777	0,849
Розрахункове значення критерію Фішера	$F_{роз}$	76,000	8,101	10,337
Коефіцієнт еластичності	$K_{ел}$	0,791	0,464	0,701

** Джерело: узагальнено на основі власних досліджень.*

За критерієм Фішера була проведена оцінка адекватності побудованих моделей статистичним даним.

Для обраної ймовірності $p = 0{,}95$ і числа ступенів вільності $k_1 = 1$, $k_2 = 8 - 1 - 1 = 6$ табличне значення критерію Фішера: $F_{таб}$ = 7,71.

Оскільки для всіх побудованих економетричних моделей розрахункове значення критерію Фішера перевищує його табличне значення, з ймовірністю *p* = 0,95, робимо висновок, що всі побудовані моделі адекватні статистичним даним і придані для подальшого аналізу та прогнозування.

Отже, проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки:

1) оскільки значення індексу кореляції R близьке до 1, спостережувані точки достатньо близько лежать до лінії регресії для всіх побудованих економетричних моделей;

2) значення коефіцієнта детермінації R^2 близьке до 1, тому варіація фактора (наявність власних оборотних коштів) сильно впливає на варіацію показника (рентабельність пасивів (капіталу)):

– для СГПП «Несвіч» варіація показника зумовлена варіацією фактора на 95,0%, і на 5,0% – впливом інших факторів;

– для СВК «Урожай» варіація показника зумовлена варіацією фактора на 60,4%, і на 39,6% – впливом інших факторів;

– для СГПП «Дружба» варіація показника зумовлена варіацією фактора на 72,1%, і на 37,9% – впливом інших факторів;

3) значення коефіцієнта еластичності свідчить про значну залежність зміни показника від зміни фактора: при зростанні суми власних оборотних коштів на 1% рентабельність пасивів (капіталу) змінюється таким чином:

– на СГПП «Несвіч» зростає на 0,791%;

– на СВК «Урожай» зростає на 0,464%;

– на СГПП «Дружба» зростає на 0,701%.

Проведемо прогнозування показника рентабельності пасивів (капіталу) для досліджуваних сільськогосподарських підприємств на основі побудованих економетричних моделей на 2018 рік (табл. 4).

Таблиця 4

Результати прогнозування рентабельності активів на 2018 рік на основі побудованих економетричних моделей для досліджуваних сільськогосподарських підприємств

Підприємство	Прогнозне значення фактора (наявність власних оборотних коштів), тис. грн.	Прогнозне значення показника (рентабельність пасивів (капіталу)), розраховане згідно з моделлю	Довірчий інтервал прогнозного значення показника (рентабельність пасивів (капіталу))	Реальне значення показника (рентабельність пасивів (капіталу)) у 2018 році
1	2	3	4	5
СГПП «Несвіч»	85000	1,501	[1,083; 1,920]	
СВК «Урожай»	69426	0,241	[0,018; 0,464]	0,192
СГПП «Дружба»	25000	0,227	[0,043; 0,411]	

** Джерело: розраховано на основі власних досліджень.*

Так, за прогнозами на 2018 рік згідно з побудованими економетричними моделями:

– якщо власні оборотні кошти СГПП «Несвіч» становитимуть 85000 тис. грн, то на 1 гривню пасивів (капіталу) припадатиме 1,501 грн чистого прибутку;

– якщо власні оборотні кошти СВК «Урожай» становитимуть 69426 тис. грн, то на 1 гривню пасивів (капіталу) припадатиме 19,2 коп. чистого прибутку;

– якщо власні оборотні кошти СГПП «Дружба» становитимуть 25000 тис. грн, то на 1 гривню пасивів (капіталу) припадатиме 22,7 коп. чистого прибутку.

Перевіримо точність прогнозування відповідно до побудованих економетричних моделей (табл. 5). Для цього визначимо довірчий інтервал прогнозного значення показника і перевіримо, чи потрапляє в цей інтервал реальне значення показника, розраховане на основі даних звітності одного з досліджуваних сільськогосподарських підприємств (СВК «Урожай») за 2018 рік.

Таблиця 5

Перевірка точності прогнозування рентабельності активів на 2018 рік на основі побудованої економетричної моделі для СВК «Урожай»

Підприємство	Значення фактора (наявність власних оборотних коштів), тис. грн.	Прогнозне значення показника (рентабельність пасивів (капіталу)), розраховане згідно з моделлю	Довірчий інтервал прогнозного значення показника (рентабельність пасивів (капіталу))	Реальне значення показника (рентабельність пасивів (капіталу)) за даними звітності
1	2	3	4	5
СВК «Урожай»	69426	0,241	[0,018; 0,464]	0,192

** Джерело: розраховано на основі власних досліджень.*

Значення фактора (наявність власних оборотних коштів) СВК «Урожай» у 2018 році становить: 70614 – 1188 = 69426 тис. грн. Зазначимо, що було обрано саме таке прогнозне значення фактора для СВК «Урожай» (табл. 4).

Значення показника (рентабельність пасивів (капіталу)) СВК «Урожай» у 2018 році становить: 23283 / ((110338 + 131569) / 2) = 0,192.

Довірчий інтервал прогнозного значення показника (рентабельність пасивів (капіталу)) має вигляд [0,018; 0,464].

Отже, реальне значення показника (рентабельність пасивів (капіталу)) за даними звітності (0,192) належить довірчому інтервалу прогнозного значення показника (рентабельність пасивів (капіталу)): 0,193 є [0,018; 0,464].

Це підтверджує точність прогнозування рентабельності активів на 2018 рік на основі побудованої економетричної моделі для СВК «Урожай» і, відповідно, якість побудованих економетричних моделей та можливості їх застосування у практиці діяльності сільськогосподарських підприємств з метою планування показників діяльності.

Отже, проведене дослідження показало достатньо тісний прямий зв'язок між обсягом власних оборотних коштів і рентабельністю активів для досліджуваних сільськогосподарських підприємств Волинської області.

Основні завдання економетричного аналізу діяльності підприємств:

– вивчення теоретичних засад і методології економетричного аналізу діяльності підприємств;

– набуття вмінь і навичок побудови економетричних моделей, які виражають залежності між показниками діяльності підприємства;

– прогнозування на основі побудованих моделей;

– виявлення резервів підвищення ефективності виробництва та поліпшення фінансового стану підприємств.

Отже, економетричний аналіз робить можливим застосування методів економетричного моделювання на рівні галузі на підприємствах різних форм власності, використання в аналітичній роботі досягнень економічної науки на базі основних форм бухгалтерської, статистичної та оперативної звітності.

Література

1. Вагнер Г. Основы исследования операций. Т. 1. М.: Мир, 1972. 335 с.
2. Вітлінський В.В. Моделювання економіки: навч. посіб. 2-ге вид., без змін. К.: КНЕУ, 2003. 408 с.
3. Грубер Й. Економетрія. Т.2: Економетричні прогнозні та оптимізаційні моделі: навч. посіб. К.: Нічлава, 1999. 295 с.
4. Доля В.Т. Економетрія: навч. посіб. Х.: ХНАМГ, 2010. 171 с.
5. Григорук П.М. Багатомірне економіко-математичне моделювання: навч. посіб. [для студ. вищих навч. закл.]. Львів: Новий світ – 2000, 2006. 148 с.

6. Грін В.Г. Економетричний аналіз: підруч.; пер. з англ. А. Олійник, Р. Ткачук. К.: Основи, 2005. 1198 с.

7. Єлейко В.І., Боднар Р.Д., Демчишин М.Я. Економетричний аналіз діяльності підприємств: навч. посіб. Т.: Навчальна книга-Богдан, 2011. 362 с.

8. Замков О.О., Чермных Ю.А., Толстопятенко А.В. Математические методы в экономике. М.: Дело и сервис, 2009.

9. Ильченко А.Н. Экономико-математические методы: учебн. пособ. М.: Финансы и статистика, 2006. 288 с.

10. Кігель В.Р. Математичні методи ринкової економіки: навч. посіб. К.: Кондор, 2003. 158 с.

11. Лещинський О.Л., Рязанцева В.В., Юнькова О.О. Економетрія: навч. посіб. К.: МАУП, 2003. 208 с.

12. Лизер С. Эконометрические методы и задачи. М.: Дело, 1997. 248 с.

13. Лугінін О.Є., Білоусова С.В., Білоусов О.М. Економетрія: навч. посіб. К.: ЦУЛ, 2005. 252 с.

14. Малиш Н.А. Моделювання економічних процесів ринкової економіки: навч. посіб. К.: МАУП, 2004. 120 с.

15. Машина Н.І. Математичні методи в економіці: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2003. 148 с.

16. Назаренко О.М. Основи економетрики: підруч. 2-ге вид., перероб. К.: ЦУЛ, 2005. 392 с.

17. Наконечний С.І., Терещенко Т.О., Романюк Т.П. Економетрія: підруч. Вид. 2-ге, допов. та перероб. К.: КНЕУ, 2006. 528 с.

18. Ржевський С.В. Вступ до економетрії: навч. посіб. К.: Вид-во Європ. ун-ту фін., інформ.систем, менеджменту і бізнесу, 1999. 93 с.

19. Толбатов Ю.А. Економетрика: підруч. Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. 288 с.

20. Хома І.Б., Турко В.В. Економіко-математичні методи аналізу діяльності підприємств: навч.-метод. посіб. Львів: Видавництво національного університету «Львівська політехніка», 2008. 328 с.

2.2. ОБҐРУНТУВАННЯ МЕТОДИКИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДИВЕРСИФІКАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ПІДПРИЄМСТВА

Талах Т.А., к.е.н., доцент

Підприємства різних галузей в умовах глобалізації світової економіки, пов’язаної з взаємопроникненням технологій та капіталів, проводять диверсифікацію власної господарсько-фінансової діяльності. Сутність процесу

диверсифікації як економічного процесу, має велике значення для підтримання можливості подальшого ведення господарської діяльності. Саме питання обґрунтування економічного розвитку пов'язані, перш за все, з розробкою методики реалізації таких проектів.

Згідно з визначеннями сучасних учених-економістів, розглядати диверсифікація як діяльність не зовсім коректно. Діяльність, що здійснюється в результаті реалізації проекту диверсифікації, безумовно, може бути самостійним видом господарської діяльності підприємства, але сама диверсифікація не може вважатися самостійним видом економічної діяльності (це поняття відсутнє у переліку видів економічної діяльності як у міжнародному, так і в українському класифікаторі). Диверсифікація також не є окремим напрямком господарської діяльності за українським законодавством, яким визначено такі основні види: операційна, інвестиційна, фінансова.

Саме тому диверсифікація визначається як процес. Конкретизуючи визначення, зазначимо, що диверсифікація – це один із видів економічного процесу, який проводиться підприємствами – суб'єктами господарювання. Звідси, диверсифікаційні процеси є об'єктом економічного аналізу.

Диверсифікація, як і спеціалізація та концентрація, є однією із суспільних форм організації виробництва. Слово диверсифікація походить від латинських слів diversus, що означає різний, віддалений і fadere – робити.

В економічній літературі поняття «диверсифікація діяльності» сформульовано неоднозначно. Проте, можна зустріти аналогічні визначення, близькі за значенням. Так, одні вчені під диверсифікацією діяльності розуміють збільшення кількості використовуваних або готових до використання технологій, розширення асортименту продукції або спектра наданих послуг; орієнтація на різні соціальні групи споживачів, на підприємства різних регіонів тощо – досить добре вивчений у теорії маркетингу спосіб зниження ризику, здобуття економічної стійкості та самостійності [2, с. 227]. Інші розуміють диверсифікацію як розширення активності великих фірм, об'єднань, підприємств і цілих галузей за рамки основного бізнесу, що мають

максимальну частку певних видів продукції у чистому обсязі продажів у порівнянні з іншими видами продукції, що випускається [3, с. 69; 4, с. 132].

У наведених визначеннях, на наш погляд, є деякі неточності як у формулюванні, так і в змісті процесу. Так, характеристика диверсифікації як розширення асортименту продукції, послуг чи цільових сегментів ринку насправді не є свідоцтвом диверсифікації, тому що представляє собою стратегічні можливості спеціалізації виробництва. Визначення диверсифікації як економічної діяльності не має сенсу, бо вона здійснюється господарським суб'єктом, при цьому метою діяльності не завжди є отримання прибутку.

Оскільки найчастіше визначення не повністю розкривають економічну суть диверсифікації діяльності, то важливим є встановлення її сутності.

Під «диверсифікацією» автори розуміють різні явища: різноманітність видів діяльності, номенклатури, асортименту продукції (послуг), фінансових активів та дають, відповідно, визначення диверсифікації підприємницької діяльності, диверсифікації виробництва, послуг та фінансів. І в цьому немає нічого неприродного, адже дослівний переклад з англійської слова diverse – різний, відмінний, про що і свідчать висловлювання Т. Алимова, М. Молдованова. [1; 13]. Проте, заслуговують на увагу визначення, у яких здійснюється характеристика диверсифікації підприємницької діяльності.

Так, із висловлювань Т. Алимова, К. Боумен, В. Ткачук, М. Молдованов, О. Ходарєва, О. Шимук, Е. Долотказин [1; 4; 5; 12; 13; 14;15] видно, що сутність диверсифікації підприємницької діяльності міститься у сполученні різноманітних видів діяльності (галузей) на одному підприємстві. Однак різноманітність видів діяльності ще не свідчить про вихід підприємства за межі традиційної сфери діяльності, а отже, не характеризує диверсифікацію підприємницької діяльності.

Відносно визначення В.І. Ткачука [12] варто відзначити, що «диверсифікація в широкому трактуванні передбачає включення сфер та видів діяльності невиробничої сфери, у тому числі фінансової, сфери послуг».

Як і кожний з економічних процесів, що здійснюється суб'єктами господарювання, процес диверсифікації має певну цільову спрямованість. До варіантів цільової спрямованості можна віднести підвищення ефективності від результатів господарсько-фінансової діяльності, отримання економічної вигоди.

Крім того, деякі вчені розглядають диверсифікацію виробництва як засіб управління фінансовими ризиками та один із напрямків стратегічного розвитку підприємств. Основним змістом процесу диверсифікації є розвиток декількох невзаємопов'язаних або обслуговуючих виробництв, розробка нових видів товарів, робіт, послуг [7; 11].

Конкретний напрям диверсифікації визначається безпосередньо на ринку, тому диверсифікацію можна характеризувати як процес, що відбувається в конкретних ринкових умовах.

Диверсифікація діяльності підприємства дає змогу поєднувати безпосередній тиск і гнучкість у конкурентній боротьбі, сприяє запобіганню появи нових великих конкурентних компаній. Маючи значну фінансову могутність, диверсифіковані компанії здатні перебороти будь-які високі вхідні бар'єри, порушуючи сформовані в галузі співвідношення сил. Підприємства отримують можливість переливання капіталу в найбільш прибуткові галузі, адже диверсифікація – це розширення номенклатури (асортименту) товарів і послуг, що виробляються (надаються) підприємством з метою зменшення ризику можливих втрат капіталу.

Впровадження будь-якої стратегії діяльності підприємством потребує проведення аналітичного дослідження переваг та недоліків цього процесу. Підприємство повинно здійснювати диверсифікацію з найбільшою для себе вигодою і найменшим ризиком, тобто вибрати оптимальний варіант вкладення капіталу із максимально можливим прибутком і забезпеченням фінансової стійкості підприємства. Для цього потрібно враховувати всі переваги та недоліки цього процесу.

Диверсифікація є виправданою стратегією, адже підприємство прагне до збільшення прибутку і зменшення ризику. Для досягнення бажаного ефекту від впровадження диверсифікації діяльності підприємства потрібно, насамперед, провести глибокий аналіз конкуренції на ринку, який полягає у виявленні основних та менш важливих конкурентів; сильних та слабких сторін конкурентів; маркетингової діяльності конкурентів. Також потрібно врахувати поточний стан та очікуваний ріст цін, купівельної спроможності споживачів.

Підприємство, ухвалюючи рішення про диверсифікацію, повинно оцінити ряд моментів, що супроводжують це рішення. Будучи рішенням стратегічним, диверсифікація приводить до зміни практично всіх складових діяльності підприємства – його виробничого, технологічного, маркетингового, кадрового потенціалу. Тому перед тим, як ухвалити рішення про диверсифікацію, керівництво підприємства повинно проаналізувати можливі наслідки цього рішення, а також розглянути, чи відповідає запропонована стратегія диверсифікації наявному потенціалу підприємства і його довгостроковій стратегії.

Під час вибору варіанта диверсифікації керівництво підприємства повинно враховувати попередній досвід диверсифікації на даному підприємстві і структуру самої диверсифікаційної кампанії. Для того, щоб прийнятий напрямок диверсифікації не суперечив загальної стратегії підприємства, при ухваленні рішення про диверсифікацію варто проводити діагностику ступеня диверсифікації підприємства на предмет виявлення основних закономірностей диверсифікаційного процесу і вибору найбільш прийнятного його напрямку.

Оцінивши ефективність функціонування діючих стратегічних бізнес-одиниць, ступінь диверсифікованості і тип диверсифікації, можна зробити висновок про те, чи є діюча стратегія диверсифікації на підприємстві ефективною.

Вибір напрямку диверсифікації для підприємств, що знаходяться у кризовому становищі, здійснюється за стандартною схемою процесу ухвалення рішення про диверсифікацію [6]:

1. Діагностика проблеми розвитку фірми (недосяжність цілей, недостатність коштів для розвитку, високий ступінь підприємницького ризику та ін.). Підприємство, що знаходиться в кризовому стані, фактично завжди стоїть перед безліччю проблем, основною з яких є саме існування цього бізнесу і його розвиток.

2. Усвідомлення необхідності диверсифікації. Деякі підприємства, не маючи можливості впливати ні на ринок своєї продукції через свою малу частку на ринку, ні на собівартість своєї продукції (не маючи можливості диктувати свої умови постачальникам) змушені розглядати диверсифікацію як єдиний спосіб підвищення ефективності свого функціонування.

3. Визначення потенційно можливих варіантів диверсифікації. На відміну від багатьох підприємств, діяльність яких (у тому числі й можливості диверсифікації) багато в чому визначається технологічними й виробничими процесами, що призводить до обмеженої кількості напрямків диверсифікації, підприємство, що знаходиться в кризовому стані, як потенційно можливі варіанти диверсифікованості може розглядати будь-яку сферу діяльності, освоєння якої не вимагає значних витрат на входження в галузь і освоєння принципово нових (у першу чергу, в технологічному плані) способів виробництва.

4. Ревізія ресурсів, якими володіє фірма, і визначення ступеня ліквідності цих ресурсів. Підприємство, маючи більш чи менш ліквідні ресурси, все-таки повинно оцінити величину ресурсів, якими воно володіє, а також витрати, які воно понесе у разі переведення цих ресурсів у найбільш ліквідну форму для подальшого їх переміщення в нові сфери діяльності.

5. Відбір за певним критерієм із потенційно можливих варіантів диверсифікації тих, котрі щонайкраще здатні привести фірму до поставленої мети. Для підприємства, яке знаходиться в кризовому стані, такою метою є одержання максимального прибутку від розміщення його ресурсів, а критерієм відповідно – максимальний прибуток на вкладений капітал.

Так як критерієм привабливості обраного напрямку диверсифікації є коефіцієнт прибутковості (рентабельності), то для кожного напрямку, що розглядається, слід визначити той обсяг виробництва, за якого відношення прибутку до величини коштів, вкладених у напрямок, буде найбільшим при всіх існуючих обмеженнях (обмеження за ресурсами, обмеження за розміром ринкової частки, обмеження за беззбитковістю).

Для цього припустима область значень обсягів виробництва розбивається на інтервали, для кожного з яких розраховується коефіцієнт прибутковості (рентабельності). Потім з отриманих варіантів відбирається той, для якого значення коефіцієнта прибутковості (рентабельності) було найбільшим за всіх існуючих обмежень. Таким чином, ми одержуємо оптимальний обсяг виробництва для кожного варіанта диверсифікації. Після цього можна вибирати напрямки диверсифікації, що характеризуються кращими показниками.

На основі аналізу робляться економічні прогнози, відбирається один або декілька видів діяльності для включення в диверсифікаційний портфель, оцінюються власні можливості виробництва, доцільність кредиту, формуються варіанти диверсифікації.

При цьому необхідно враховувати прибутковість, ліквідність, ризикованість і тривалість обороту капіталу в кожному виді діяльності. Однак, оскільки в такій постановці задача формування варіантів диверсифікації має багатокритеріальний характер, то на практиці можна скористатися двома критеріями – прибутковістю і ризикованістю. При цьому вважається, що основою диверсифікаційного портфеля повинні бути такі види діяльності, для яких зниження прибутковості в одному з них компенсувалося б підвищенням її в іншому.

У випадку неможливості або неефективності здійснення диверсифікації силами одного підприємства виявляються передбачувані партнери й підбираються організаційні форми інтеграції. З погляду передбачуваних доходів і первісних витрат формується один чи декілька кращих варіантів інтеграції.

Далі робиться оцінка економічної ефективності обраних варіантів диверсифікації, визначення внеску нового продукту в загальну ефективність виробництва [8].

Ефект від впровадження стратегії диверсифікації визначається перевищенням вартісної оцінки результатів диверсифікації діяльності підприємства вартісної оцінки витрат, які з нею пов'язані. Цей показник є абсолютним. Ефективність діяльності диверсифікованого підприємства визначається порівнянням ефекту від впровадження диверсифікації з ресурсами, які забезпечили цей ефект. Ефективність стратегії диверсифікації визначається не тільки співвідношенням прибутку та витрат, але й тим, наскільки ця стратегія відповідає потребам стійкого, збалансованого розвитку підприємства в усіх сферах господарювання та функціонування; рівнем використання ринкових можливостей; прийнятністю рівня ризику, пов'язаного з реалізацією стратегії (щодо ключових ресурсів: персоналу, менеджменту, фінансових, матеріальних); відповідністю реальним ресурсним можливостям; результативністю, а також і потребами споживачів та застосуванням технологій.

Диверсифікація, пов'язана з потребами споживачів, полягає у застосуванні традиційної технології підприємства для задоволення нових потреб споживачів. Здійснюється шляхом поглинання існуючих підприємств або шляхом внутрішнього розвитку через вихід на нові ринки. Оцінювати ефективність диверсифікації діяльності підприємств у цьому випадку доцільно за формулою:

$$ЕЕд = \frac{П}{ІК} \quad (1)$$

де ЕЕд – економічна ефективність диверсифікаційних процесів;

П – прибуток підприємства після впровадження диверсифікації, пов'язаної з потребами споживачів;

ІК – інвестиційні кошти підприємства в проект.

Якщо ЕЕд = 1, то кошти, інвестовані підприємством у проект, повністю покриваються отриманим прибутком підприємства після впровадження диверсифікації, пов'язаної з потребами споживачів – і таку диверсифікацію можна вважати ефективною.

Якщо ЕЕд > 1, то кошти, інвестовані підприємством у проект, значно менші, ніж отриманий прибуток підприємства після впровадження диверсифікації, пов'язаної з потребами споживачів – і таку диверсифікацію можна вважати високоефективною.

Якщо Ed < 1, то кошти, інвестовані підприємством у проект, значно більші, ніж отриманий прибуток підприємства після впровадження диверсифікації, пов'язаної з потребами споживачів – і таку диверсифікацію можна вважати неефективною.

Наступний вид: диверсифікація, пов'язана з застосуванням технологій. У цьому випадку йдеться про освоєння нової для підприємства технології з метою продовження обслуговування традиційного ринку. Такий варіант може здійснюватися шляхом купівлі вже діючого підприємства з новою технологією, створення нового виробництва, спираючись на внутрішні ресурси або власний розвиток нової для підприємства технології. Тоді ефективність диверсифікації діяльності підприємства, може бути відображена максимальним обсягом продажів продукції диверсифікованого виробництва, якого може досягти підприємство після впровадження диверсифікації, пов'язаної із застосуванням технологій.

Диверсифікація, пов'язана з потребами споживачів та застосуванням технологій і здійснюється перехід в область, непов'язану з поточним бізнесом підприємства, до нових технологій чи потреб ринку, при цьому створюється об'єднання підприємств багатьох галузей, які не пов'язані між собою технологічним ланцюгом та діють самостійно. Ефективність диверсифікації оцінюють як середньозважену, тобто з врахуванням питомої ваги кожного підприємства в об'єднанні, у сумарному значенні критеріальних показників.

Доцільно для оцінки ефективності стратегії диверсифікації використати показник економічна ефективність стратегії (ЕЕс). Це відносний показник, що дозволяє порівняти результати від впровадження стратегії з витратами на її проектування та реалізацію:

$$ЕЕс = \frac{Р}{В}, \quad (2)$$

де ЕЕс – економічна ефективність стратегії;

Р – ресурси, отримані в результаті реалізації стратегії диверсифікації;

В – витрати на проектування та реалізацію стратегії диверсифікації.

Якщо ЕЕс = 1, то витрати на проектування та реалізацію стратегії диверсифікації повністю покриваються отриманими ресурсами в результаті реалізації стратегії диверсифікації – і таку диверсифікацію можна вважати ефективною.

Якщо ЕЕс > 1, то отримані ресурси в результаті реалізації стратегії диверсифікації значно перевищують витрати на проектування та реалізацію стратегії диверсифікації – і таку диверсифікацію можна вважати високоефективною.

Якщо ЕЕс < 1, то витрати на проектування та реалізацію не покриваються отриманими ресурсами в результаті реалізації стратегії диверсифікації – і тому диверсифікацію можна вважати неефективною.

Виходячи із сутності закону економії робочого часу, який відображає механізм зниження сукупних витрат на виробництво продукції, пропонуємо ефективність диверсифікації діяльності підприємства обчислювати за формулою:

$$Вд = \frac{Вд+Вдд}{Ед} \rightarrow min, \quad (3)$$

де Вд – сукупні витрати на диверсифікацію діяльності підприємства;

Вд – витрати підприємства на здійснення диверсифікації;

Вдд – витрати підприємства під час диверсифікації;

Ед – економічний ефект, який обчислюють як різницю між доходами від диверсифікаційної діяльності та витратами на її здійснення.

Чим менші сукупні витрати на диверсифікацію діяльності підприємства, тим, можна вважати, більша ефективність диверсифікації діяльності підприємства.

Загальну оцінку ефективності диверсифікації діяльності промислового підприємства пропонуємо здійснювати за допомогою методу порівняння бажаних показників, встановлених на основі дослідження результатів діяльності інших диверсифікованих підприємств та фактично отриманих внаслідок проведення диверсифікації на конкретному підприємстві. Для цього методу притаманно: простота виконання; об'єктивний характер; можливість відбору найбільш значимих для підприємства показників та їх аналіз у взаємозв'язку та взаємодії; оцінювання диверсифікації підприємства в динаміці.

Послідовність проведення:

1) визначення сукупності показників економічного зростання, що підлягають оцінюванню;

2) встановлення планових та нормативних показників;

3) визначення переліку показників економічного зростання та встановлення відповідності між плановими та фактичними показниками;

4) виявлення зовнішніх та внутрішніх чинників, які впливають на структуру фактичних показників та вчасне коригування значень планових показників;

5) встановлення допустимих меж відхилення фактичних показників;

6) проведення порівняння поточних розрахунків показників економічного зростання із значеннями за попередні періоди та із прогнозованими значеннями цих показників, визначаючи тенденції та закономірності;

7) здійснення документування розрахунків показників економічного зростання та оформлення обґрунтованих висновків до них;

8) підведення підсумків та розроблення заходів щодо забезпечення необхідних пропорцій показників.

Особливість даного підходу в тому, що під час аналізу використовуються не тільки фінансові показники або величини, виміряні в грошовому виразі, але і натуральні показники, що характеризують діяльність господарюючого суб'єкта з різних аспектів.

Документація з оцінювання ефективності реалізації стратегії диверсифікації має містити:

– алгоритм розрахунку показників, їх планові та нормативні значення; перелік джерел інформації для розрахунку показників;

– висновки на основі аналізу фактичних значень розрахованих показників і причин їх відхилень від планових і нормативних значень;

– узагальнений висновок про ефективність реалізації стратегії диверсифікації підприємства та рекомендації з її підвищення.

Оцінювання ефективності диверсифікації проводиться протягом усього періоду реалізації стратегії, адже від загальної ефективності диверсифікації та сприятливого внутрішнього та зовнішнього середовища залежить розвиток та діяльність підприємства в майбутньому. Однак при цьому оцінювання повинно здійснюватися за всіма напрямками та під час підбиття підсумків враховувати зовнішні та внутрішні чинники, що впливають на значення аналізованих показників.

Обґрунтування та вибір оптимальної організаційної структури є необхідною передумовою забезпечення ефективного та результативного диверсифікаційного процесу. Стратегічний розвиток промислового підприємства являє собою генеральну програму його діяльності, в основі якої лежить визначення основних довгострокових цілей і задач, напрямків діяльності, вибір необхідних ресурсів для досягнення поставлених цілей та їх оптимального використання. Втілення цієї програми полягає у реалізації

проектів, кожен у яких націлений на розвиток певних можливостей або ліквідацію певних негараздів чи загроз.

Детальний аналіз стану галузі та оцінка потенціалу підприємства дозволяють визначити бажані стратегічні позиції та обґрунтувати стратегію забезпечення конкурентних переваг. Використання наявних переваг та ліквідація економічних негараздів, на наш погляд, є можливими під час реалізації стратегії лідерства (рис. 3.1).

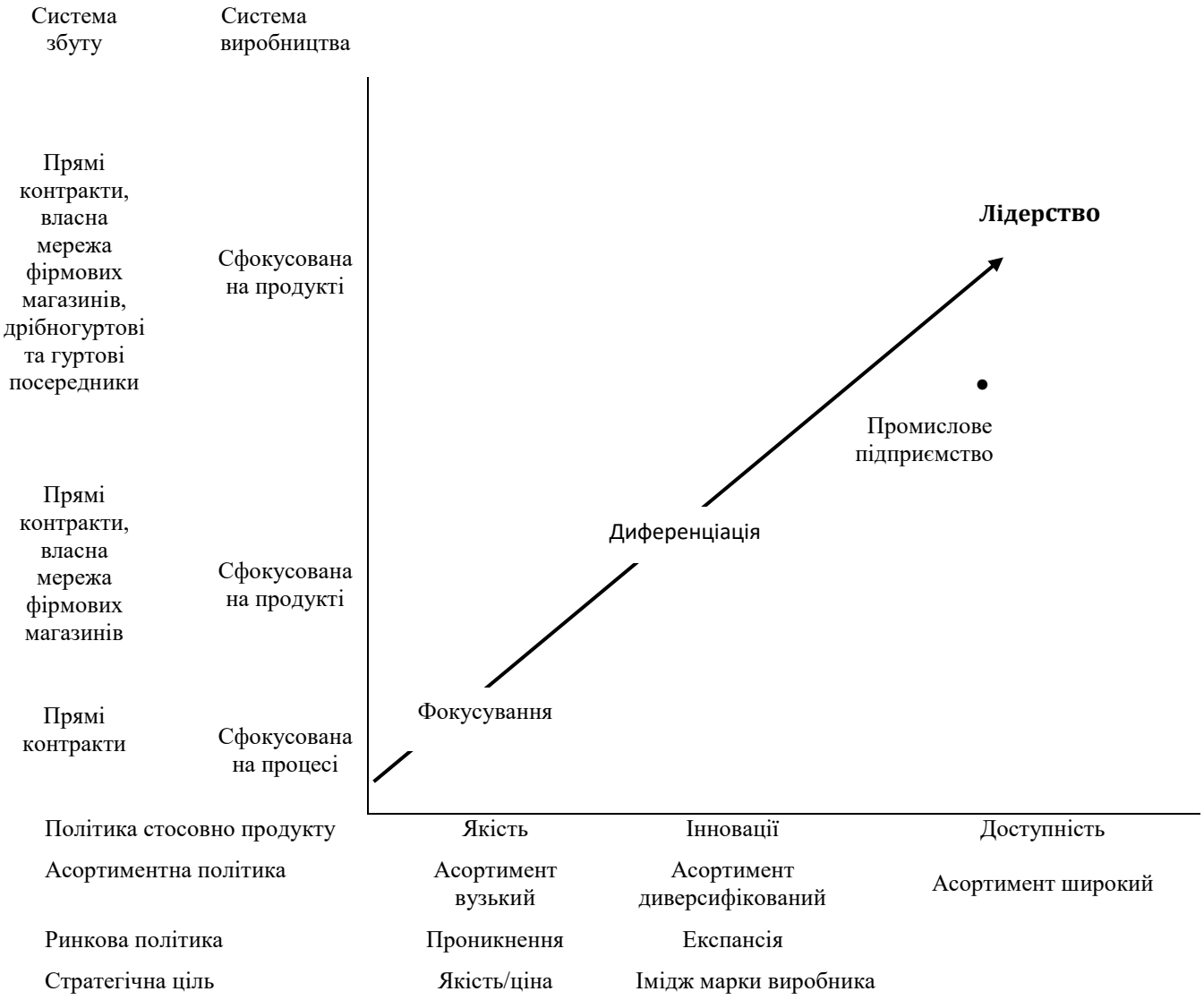

Рис. 1. Стратегічне позиціонування промислового підприємства

Саме ця стратегія забезпечить промисловому підприємству панівне становище на ринку: високий рівень якості продукції відповідатиме вимогам споживачів; низькі ціни гарантуватимуть зростання обсягів попиту.

Генеральною політикою в рамках стратегії лідерства є політика економії витрат. Адже відомо, що низькі витрати підвищують ступінь захисту від засилля постачальників, створюють бар'єри для входження нових конкурентів і захист від непрямої конкуренції.

Економічний механізм зниження витрат виробництва (табл.1) буде наступним: зниження середніх постійних витрат за рахунок збільшення масштабів виробництва; зниження середніх прямих витрат за рахунок економії витрат на оплату енергоносіїв, що може бути досягнутим за рахунок зниження питомих витрат на газ у складі собівартості продукції та ліквідація невиробничих витрат, втрат.

Описані дії дозволять забезпечити зниження собівартості продукції.

Таким чином, досягнення вказаних показників дозволить підприємству вийти на заплановані рубежі та гарантуватиме фінансову стійкість та належний рівень прибутковості власного капіталу.

Підготовка до диверсифікації підприємств є складним комплексом взаємопов'язаних компонентів і включає низку етапів: ухвалення рішення про підготовку до диверсифікації; підготовку до диверсифікації, проведення диверсифікації, післядиверсифікаційні заходи. Стратегічні служби підприємства повинні безперервно здійснювати моніторинг внутрішнього та зовнішнього середовищ підприємства за збільшеною схемою.

Під час підготовці до диверсифікації рекомендується проведення SWOT-аналізу, який дозволяє зробити оцінку сильних та слабких сторін підприємства, а також зовнішніх загроз і можливостей.

Сучасний стан умов господарювання зумовлює оперативне реагування керівництва підприємства на зміни ринкового та внутрішнього середовища. Відповідно, ухвалення рішень щодо вжиття заходів реагування шляхом диверсифікації діяльності потребує забезпечення потреб управління в

аналітичній інформації, що формується належним чином організованою системою економічного аналізу.

Таблиця 1

Зміст стратегії лідерства

Стратегія, політика	Лідерство		
Період	2015-2018	2019-2021	
Маркетинг			
Генеральна політика	Експансія		
Політика стосовно продукту	Якість	Доступність	
Цінова політика	Преміальна		Агресивна
Асортиментна політика	Асортимент диверсифікований		Асортимент широкий
Політика збуту	Прямі контракти, власна мережа фірмових магазинів, дрібногуртові та гуртові посередники		
Політика обслуговування	Прогресивна система знижок, інші пільги		
Виробництво			
Генеральна політика	Зниження собівартості продукції	Підвищення ефективності виробництва	
Розміщення потужностей	Централізоване		Децентралізоване
Система виробництва	Сфокусована на процесі		
Фінанси			
Генеральна політика	Поміркована	Агресивна	
Політика управління активами	Оптимізація структури та розмірів активів		
Політика управління капіталом	Забезпечення високого рівня фінансової автономії	Участь у капіталі інших підприємств	
Політика управління грошовими потоками	Збалансування надходжень і видатків, синхронізація грошових потоків у часі		
Інвестиційна політика	Реальні інвестиції в основний та оборотний капітал	Реальні та фінансові інвестиції	
Політика управління ризиками	Елімінування ризиків	Прийняття ризиків	
Політика управління прибутком	Повна капіталізація прибутку	Часткова капіталізація (для забезпечення збалансованого розвитку)	

Таким чином, метою організації економічного аналізу для цілей диверсифікації діяльності є забезпечення управлінського персоналу підприємства аналітичною інформацією стосовно:

1) стану стратегічного потенціалу підприємства;

2) ефективності використання наявних та залучених ресурсів;

3) результатів упровадження проектів диверсифікації діяльності;

4) оцінки виконання завдань із впровадження проектів диверсифікації діяльності структурними підрозділами (центрами відповідальності) підприємства;

5) інших питань діяльності підприємства (на вимогу управлінського персоналу).

Системний підхід до організації аналізу дає можливість розглядати промислове підприємство як єдиний комплекс взаємопов'язаних видів діяльності. З погляду ухвалення управлінських рішень стосовно диверсифікації діяльності, окремі види останньої можуть вважатися відносно самостійними і розглядатись як підсистеми для організації їх економічного аналізу. Виходячи з зазначеного, єдино правильним шляхом вирішення проблем отримання аналітичної інформації стосовно процесу диверсифікації діяльності є розгляд організації аналізу з позиції системного підходу.

Виділяється окрема система – стан суб'єкта господарювання до прийняття рішення про впровадження проекту диверсифікації, цей стан приймається за точку відліку (базу аналізу), а потім розгляд розширюється вниз і вгору на необхідну достатню кількість ступенів.

Економічна система промислового підприємства у процесі диверсифікації діяльності розглядається не за однією, а за декількома як структурними, так і функціональними ознаками:

– система виробництва, що, в свою чергу, деталізується на підсистеми основного виробництва, допоміжного виробництва і т. ін.;

– фінансова система;

– система постачання;

– система збуту.

Аналітична інформація, необхідна для використання у процесі диверсифікації діяльності промислового підприємства формується створеними

на підприємствах аналітичними службами або консалтинговими фірмами, шляхом надання інформації аналітичного змісту або аудиторськими фірмами, під час надання послуг із замовленими аналітичними процедурами.

Пріоритетним для розробки, впровадження та отримання результатів проектів диверсифікації промислових підприємств, є створення аналітичних служб безпосередньо на підприємствах.

Це пояснюється тим, що розробка проекту диверсифікації діяльності потребує не лише загальної поінформованості щодо перебігу економічних процесів та застосування аналітичних процедур, а і знань специфіки діяльності як самого суб'єкта господарювання, так і галузевих особливостей та світових тенденцій розвитку за визначеним напрямом диверсифікації, із дотриманням конфіденційності щодо використання значних обсягів інформації для проведення аналізу.

Інші варіанти організації економічного аналізу в значному ступені залежать від обмеженості ресурсів промислового підприємства в просторі та часі, мотивації власника та керівного персоналу, їх інноваційної зорієнтованості стосовно видів та форм аналізу. До них можна віднести такі:

– застосування нових та удосконалених видів і форм;

– перерозподіл обов'язків для проведення економічного аналізу;

– ротація персоналу у підрозділах для проведення економічного аналізу;

– скорочення аналітиків та/або обов'язків щодо економічного аналізу;

– застосування комп'ютерних технологій для реалізації аналітичних процедур;

– запровадження спільних проектів з економічного аналізу з іншими зацікавленими сторонами;

– використання аналітичного аутсорсингу;

– ліквідація структурного підрозділу що проводив економічний аналіз.

Зазначені напрями організації аналізу можуть реалізовуватися у поєднанні з іншими. Важливим є отримання аналітичних оцінок, котрі забезпечують

ухвалення регулюючих рішень під час впровадження проектів диверсифікації. Реалізація проектів диверсифікації є практичним запровадженням нових напрямів стратегічного розвитку суб'єктів господарювання, спрямованих на ліквідацію негативних чинників або вжиття заходів щодо скорочення їх впливу, який заважає підприємству бути конкурентоспроможним на ринку. Саме тому впровадження такої стратегії на етапах розробки проекту, його реалізації та отриманні результатів вимагає поглибленого поточного і стратегічного аналізу для оцінки ефективності управління активами, грошовими потоками, зобов'язаннями, інвестиціями, ризиками, витратами й прибутком.

На користь створення власних аналітичних служб суб'єкта господарювання для цілей забезпечення інформацією управлінського персоналу в процесі диверсифікації діяльності свідчить такий чинник, як те, що співробітники підприємства більш досконало обізнані зі специфікою та особливостями щодо всіх аспектів його життєдіяльності. Альтернативою створення аналітичної служби на підприємстві може слугувати замовлення на проведення аналітичної роботи, розміщене в аудиторській компанії або спеціалізованій консалтинговій фірмі.

За даними дослідження на промислових підприємствах не проводять системний стратегічний аналіз, а займаються лише маркетинговим та/або інвестиційним аналізом або взагалі його не проводять. Надання послуг сторонніми фірмами, що здійснюють стратегічний аналіз характеризується значними витратами. Саме це впливає на ухвалення рішення в умовах сьогодення, що характеризується обмеженістю ресурсів, не зважаючи на можливі вигоди від отримання даних у майбутньому.

Дослідження можливості самостійного проведення стратегічного аналізу на промислових підприємствах виявило відсутність для цього:

– висококваліфікованих спеціалістів, а відповідно структурного підрозділу для розробки та впровадження стратегічних досліджень;

– належним чином сформованої бази інформації;

– джерел фінансування додаткових витрат для створення та функціонування системи стратегічного управління;

– достатніх обсягів довгострокових інвестицій.

У сучасних умовах господарювання управлінський облік став альтернативою, за окремими параметрами його здійснення, самому економічному аналізу. У системі управління потреби в отриманні інформації визначають регулювання та організацію у застосуванні методик як в управлінському обліку з елементами економічного аналізу, так і комплексного економічного аналізу, а також обсяг даних, що повинні бути сформовані у системі бухгалтерського обліку.

Якість організації стратегічного аналізу забезпечується функціональними можливостями та спрощенням його здійснення. За результатами дослідження встановлено, що реалізація функціональної якості здійснення стратегічного аналізу зумовлює понесення значних витрат у порівнянні з організацією поточного фінансового або управлінського аналізу. Зазначене зумовлено обслуговуванням значно більшої кількості споживачів результатів такого аналізу.

Організація стратегічного аналізу забезпечує:

а) розробку стратегії збереження та подальшого розвитку суб'єкта господарювання на основі диверсифікації;

б) формування портфеля проектів диверсифікації, що відповідають обраній стратегії.

Певні відмінності матиме підсистема організації стратегічного аналізу залежно від того, чи суб'єкт господарювання вперше формує стратегію, чи стратегія реалізується протягом аналізованого періоду. Практично всі існуючі підходи до проектування організації аналізу мають дискретний характер, і не враховують того, що аналіз повинен забезпечити безперервну діагностику процесів, що відбувалися на підприємстві, моніторинг основних оціночних показників із використанням даних інформаційного банку, накопичених раніше.

Таким чином, зважаючи на вищевикладене пропонуємо організацію економічного аналізу диверсифікаційних процесів проводити за чотирма взаємозв'язаними етапами:

1) визначення варіанта диверсифікації виробництва з безлічі альтернативних варіантів підприємницької діяльності;

2) визначення обсягу інвестицій і джерел фінансування для реалізації вибраного варіанта диверсифікації виробництва;

3) аналіз і оцінка економічної ефективності варіанта диверсифікації виробництва;

4) оцінка рівня і умов реалізації нового товару в рамках проекту диверсифікації виробництва.

Кожен етап включає ухвалення таких рішень, у результаті яких забезпечується досягнення головних цілей – забезпечення ефективної системи управління диверсифікацією виробництва на підприємстві.

Таким чином, оцінюється здатність підприємства до диверсифікації за рахунок внутрішніх ресурсів і формується стратегія диверсифікації з урахуванням найбільш ефективного їх використання. Паралельно з цим необхідно проводити аналіз сучасної ринкової кон'юнктури, динаміки і структури споживчого попиту, перспектив розвитку науково-технічного прогресу в даній промисловості і суміжних галузях та інших, зовнішніх у відношенню до підприємства, чинників.

Залежно від вдало зробленого вибору визначатиметься як ефективність виробництва нової продукції, так і умови функціонування підприємства в режимі управління диверсифікацією виробництва. Для оцінювання можливостей зростання на основному ринку необхідно скласти матрицю фінансових стратегій (табл. 2).

Аналізується ситуація, коли у підприємства достатньо власних засобів для здійснення диверсифікації виробництва і немає необхідності вдаватися за допомогою до інших джерел фінансування.

Таблиця 2

Матриця фінансових стратегій

Можливості	Сприятливі	Несприятливі
Існують	Зростання продажів та доходу, укріплення конкурентних позицій. Розширення (або зберігання) масштабів операцій. Стабільне, відносно незалежне функціонування	Зростання продажів у разі зниження доходу. Зниження поставок на ринок, зниження доходів. Штучна підтримка рівня доходів
Не існують	Стабільне функціонування, зберігання частки ринку	Скорочення обсягів продажу, зниження доходів

Планування аналітичних досліджень на промислових підприємствах пропонуємо здійснювати керівнику аналітичної служби, який формує план аналітичної роботи і план (програму) конкретного аналізу. План аналітичної роботи складають на рік із розподілом за кварталами. У ньому зазначають об'єкти аналізу, терміни його проведення, відповідальних виконавців, технічні засоби і джерела інформації. План тематичного аналізу розробляють на основі комплексного аналізу із зазначенням відповідних виконавців (табл. 3).

Таблиця 3

Основні напрями аналітичної роботи з диверсифікаційних процесів функціональних підрозділів промислового підприємства

Вид аналізу	Виконавці	Напрями аналітичних досліджень
1	2	3
Маркетинговий	Відділ маркетингу	Привабливість ринку, попит на продукцію, можливості конкурентів, «портфель замовлень», виконання договірних зобов'язань, ефективність реклами за програмою диверсифікації
Виробничий	Виробничий відділ	Випуск продукції за оновленим обсягом і асортиментом, ритмічність роботи
	Відділ постачання	Своєчасність і якість матеріально-технічного забезпечення виробництва, наявність складських запасів, дотримання норм відпуску матеріальних ресурсів за програмою диверсифікації
	Відділ технічного контролю	Якість сировини та готової продукції, дотримання технологічної дисципліни, брак і втрати від браку, отримані рекламації та їх причини
	Відділ головного механіка	Стан експлуатації машин і обладнання, виконання графіків ремонту та модернізації обладнання, якість і собівартість ремонтів, повнота використання обладнання та виробничих потужностей підприємства

Продовження табл. 3

1	2	3
	Відділ головного енергетика	Ефективність використання енергетичного обладнання, дотримання норм витрат енергетичних ресурсів
Фінансовий	Фінансовий відділ	Фінансовий стан (вартість майна та джерел його утворення, фінансова стійкість, платоспроможність, ділова активність тощо) та фінансові результати діяльності підприємства до і після впровадження проекту за диверсифікаційними процесами, виконання фінансового плану диверсифікації
Аналіз праці	Відділ праці та заробітної плати	Рівень забезпечення трудовими ресурсами, використання робочого часу, продуктивність праці, стан нормування та оплати праці за диверсифікаційними процесами
Аналіз диверсифікації виробництва	Відділ головного технолога	Оновлення продукції, впровадження нової техніки, рівень механізації та автоматизації технологічних процесів за програмою диверсифікації і можливості його підвищення

Таким чином, проведені дослідження довели актуальність розробки методики економічного аналізу диверсифікаційних процесів для промислових підприємств, що пов’язано я з особливостями розвитку ринку. З метою дотримання вказаної послідовності запропонована система показників економічного аналізу диверсифікаційних процесів підприємств, яка дозволяє комплексно дослідити ефективність впровадження диверсифікаційних процесів на підприємстві.

Встановлено, що вибір підходів до організації економічного аналізу маркетингової діяльності здійснюється власником або керівництвом підприємства на основі їх інтересів та потреб. Запропоновано для проведення аналізу диверсифікаційних процесів промислового підприємства створити аналітичний відділ, керівник якого буде координувати дії кожного відділу у контексті диверсифікації.

Дотримання вказаної послідовності проведення аналізу диверсифікаційних процесів на підприємстві дозволяє дослідити всі напрями здійснення диверсифікації (внутрішні та зовнішні).

Література

1. Алимова Т. Диверсификация деятельности малых предприятий. Вопросы экономики. 2017. № 7. С. 130-137.
2. Богачевська К. Теоретичні підходи до визначення поняття «диверсифікація підприємства» як економічної категорії. *Вісник Криворізького національного університету*. 2012. № 33. С. 261-263.
3. Большой экономический словарь / под ред. А.Н. Азрилияна. 3-е изд., стереотип. М.: Институт новой экономики, 1998. 864 с.
4. Боумен К. Основы стратегического менеджмента. М.: Банки и биржи, 2013. 176 с.
5. Види диверсифікації діяльності підприємства. Стратегія підприємства. URL: http://gufer.net/srategy/901-vidi-diversifkacyi-dyalnostpdpriyemstva.html
6. Державна служба статистики України: офіц. сайт. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/
7. Волкова Н.А., Волчек Р.М., Гайдаєнко О.М. та ін. Економічний аналіз: навч. посіб.; за ред. Волкової Н.А. Одеса: ОНЕУ, ротапринт. 2015. 310 с.
8. Мазуренок О. Особливості диверсифікації машинобудівних підприємств: автореф. дис. … канд. екон. наук; Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя. Тернопіль, 2013. 28 с.
9. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства, 2001-01-17. – №10 (нормативний документ Міністерства економіки України. Наказ) URI: http://zakon.nau.ua/doc/?doc_id=188673.
10. Райзберг Б. Лозовский Л., Стародубцев Е. Современный экономический словарь. Изд. 2-е, испр. М.: ИНФРВ-М, 1998. 480 с.
11. Синькевич Н.І. Економічний аналіз: курс лекцій. Тернопіль: ТНТУ імені Івана Пулюя, 2018 р. 97 с.
12. Ткачук В.І. Диверсифікація аграрного підприємництва: монографія Житомир: ЖНАЕУ, 2011. 268 с.
13. Энциклопедический словарь бизнесмена: менеджмент, маркетинг, информатика; под ред. М.И. Молдованова. К.: Техника, 2013. 856 с.
14. Ходарєва О.О. Шульга Л.О. Функціонально-вартісний підхід до управлінської діяльності: аналіз і контроль складних систем. *Економіка промисловості.* 2018. №1. С. 85-89.
15. Шимук О.В., Долотказин Э.М. Направления диверсификации в сельском хозяйстве и сельской экономике. *Научное обеспечение агропромышленного комплекса. Сборник статей*; отв. за вып. А. Г. Кощаев. 2017. С. 979-980.

2.3. ВИКОРИСТАННЯ АНАЛІТИЧНОЇ ОЦІНКИ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИТРАТ І СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ

Московчук А.Т., к.е.н., доцент,
Писаренко Т.М. к.е.н., доцент

У процесі діяльності на підприємствах формуються різні за економічним змістом і цільовим призначенням витрати. Витрати є ключовим елементом управлінського обліку, в цілому, і системи калькулювання собівартості продукції, зокрема. Зазвичай, витрати це – грошове вираження реально витрачених ресурсів, обумовлених виробничим процесом або іншими видами діяльності. У нормативних документах і науковій літературі наведено трактування суті витрат і собівартості продукції.

Відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» – під витратами розуміють зменшення економічних вигід у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, що призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власниками) за звітний період. У цьому ж П(с)БО зазначається, що «Собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) складається з виробничої собівартості продукції (робіт, послуг), що була реалізована протягом звітного періоду, нерозподілених постійних загальновиробничих витрат та наднормативних виробничих витрат» [10].

Науковці найчастіше під витратами розуміють вартість спожитих ресурсів у процесі діяльності, тобто вважають, що витрати – це вартісний вираз використаних у процесі діяльності підприємства матеріальних, трудових, фінансових та інших ресурсів.

Методичні рекомендації з формування собівартості продукції (робіт, послуг) дають наступне трактування цього терміна: «Виробнича собівартість промислової продукції (робіт, послуг) – це виражені в грошовій формі поточні витрати підприємства на її виробництво» [7].

Практично для кожного підприємства актуальним завданням є отримати максимальний прибуток у процесі діяльності. Вирішити його можна двома способами: нарощувати обсяги продажу продукції або скорочувати (оптимізувати) витрати. Беручи до уваги жорстку конкуренцію на ринку і обмежений попит, з точки зору менеджменту підприємства, другий варіант є більш привабливим. Скорочення витрат невіддільне від поняття «ефективність витрат». Розглянемо три основні моделі оптимізації витрат, що забезпечують підвищення ефективності діяльності підприємства (табл.1) [2].

Таблиця 1

Переваги та недоліки моделей підвищення ефективності витрат

Модель оптимізації витрат	Переваги	Недоліки	Доцільність використання
Чисте зниження витрат	- зниження витрат за рахунок зниження непродуктивних витрат; - зростання рентабельності	- необхідність ґрунтовного аналізу витрат компанії; - ризик зниження продуктивності праці і виникнення незадоволення персоналу	ефективна в разі відсутності контролю за рівнем витрат
Інтенсифікація витрат	- - збільшення виручки за рахунок збільшення випуску продукції; - - підтримка більшістю персоналу	- - вимагає інвестицій і їх обґрунтування; - - рентабельність зростає у разі доступності до нових ринків збуту	ефективна для компаній, що розвиваються і мають нові ринки збуту
Фіксація витрат	- збільшення рентабельності за умови фіксованих витрат	- зростання цін не завжди можливе; - у разі збільшення випуску продукції зростають витрати	ефективна для розвинутих компаній, які мають стабільне виробництво

Джерело: узагальнено за даними [2].

Вибір окремої моделі оптимізації витрат для певних видів продукції і напрямів діяльності, поєднання кількох моделей залежить від цілей оптимізації та чинників , що впливають на діяльність підприємства.

Серед вітчизняних економістів-практиків та науковців значну увагу питанню оптимізації витрат приділяють Ф.Ф. Бутинець, С.Ф. Голов, Т.П. Карпова, Л.В. Нападовська, Ю.С. Цал-Цалко, В.М. Панасюк. Вони вважають, що реальним напрямом оптимізації витрат є управління ними. Так,

С.Ф. Голов розглядає управління витратами як принципово нову систему, що дає змогу чітко відстежувати, аналізувати й контролювати витрати [3, с. 30]. Т.П. Карпова вважає, що управління витратами включає планування, нормування, облік, калькулювання, економічний аналіз, контроль, регулювання та прогнозування витрат [5, с. 55], а О. Попов обґрунтовує, що управління витратами – це розробляння і реалізація управлінських впливів, заснованих на використанні економічних законів щодо формування та регулювання витрат підприємства відповідно до його стратегічних і поточних цілей. Управління витратами – складова система управлінського обліку [11, с. 736].

Метою створення системи управління витратами є вибір елементів за допомогою яких здійснюється збір і оброблення даних про витрати та надання інформації для прийняття управлінських рішень саме тоді, коли вона може бути використана найефективніше.

У системі управління витратами важливим є процес аналізу витрат у цілому та в розрізі їх видів, цілей, періодів. Залежно від конкретних потреб менеджменту підприємства аналіз може проводитись одночасно за всіма або за декількома напрямами, охоплювати весь цикл діяльності або окремі його стадії та процеси. Основними завданнями аналізу витрат є визначення обґрунтованості витрат, оцінка впливу факторів на їх величину, виявлення резервів зниження витрат підприємства та причин перевитрат, а також визначення бази для планування витрат.

Питання методики аналізу витрат та собівартості продукції у своїх дослідженнях розглядали українські та зарубіжні вчені: Г. Андрєєва, В. Дієсперов, Є.Грабовецький, А. Загородній, Г. Кіндрацька, М. Ковальчук, І. Лазаришина, Л. Лахтіонова, Є. Мних, С.Мошенський, О. Олійник, П. Попович, Г. Савицька, Н. Тарасенко, М .Чумаченко, С. Шкарабан та інші.

Оцінка ефективності витрат через механізм проведення аналізу собівартості продукції є важливим елементом управління. Цієї думки дотримується більшість економістів. Зокрема, П. Попович вважає, що основною метою такого аналізу є «…виявлення можливості раціонального

використання виробничих ресурсів, зменшення затрат на виробництво, реалізацію і забезпечення зростання прибутку» [12].

Для її досягнення необхідно вирішити наступні завдання:

– здійснювати контроль за додержанням на підприємстві плану зниження собівартості та оцінювання її динаміки;

– вивчати вплив чинників на величину собівартості;

– виявляти резерви зниження рівня собівартості й економії виробничих ресурсів;

– оцінювати отримані результати та розробляти заходи і подальші дії для підвищення ефективності роботи.

Основними напрямами аналізу собівартості є:

– аналіз структури витрат, її динаміки та оптимальності для одержання прибутку;

– аналіз динаміки собівартості за узагальнюючими показниками і чинниками їхньої зміни, пошук можливостей усунення чинників зростання собівартості;

– аналіз собівартості продукції за калькуляційними статтями;

– аналіз загальних чинників зміни собівартості за калькуляційними статтями;

– аналіз специфічних чинників зміни собівартості за калькуляційними статтями;

– аналіз собівартості одиниці окремих виробів із метою їх здешевлення (не знижуючи якісні параметри) і підвищення конкурентоспроможності;

– виявлення резервів зниження собівартості.

Є.Б. Грабовецький у навчальному посібнику «Економічний аналіз», розглядаючи методику аналізу, висвітлює наступні напрями аналітичного дослідження собівартості та витрат на виробництво: узагальнюючий аналіз собівартості продукції; аналіз окремих видів продукції; аналіз витрат на одну гривню продукції; аналіз прямих матеріальних і трудових витрат; аналіз комплексних витрат; аналіз накладних витрат [4, с. 192].

У методиці аналізу витрат Г. Савицька виділяє такі етапи:

а) аналіз динаміки собівартості продукції;

б) аналіз виконання плану за рівнем собівартості продукції;

в) міжгосподарський порівняльний аналіз собівартості продукції;

г) факторний аналіз собівартості продукції загалом, за видами і статтями витрат;

д) визначення резервів зниження собівартості продукції [13].

Н.В. Тарасенко, підкреслюючи важливість проведення глибокого і всебічного аналізу витрат і собівартості продукції, розглядає: аналіз витрат на одну гривню обсягу промислової продукції; аналіз витрат на виробництво за елементами та статтями; аналіз собівартості окремих видів продукції; аналіз відносного рівня витрат [14, с. 165].

У процесі аналізу собівартості визначають її рівень і структуру, відповідність фактичних витрат плановим даним, дотримання чинних на підприємстві нормативів витрат матеріальних, трудових і фінансових ресурсів.

Г.І. Андрєєва виділяє три основні напрями проведення аналізу собівартості:

1) аналіз собівартості товарної продукції;

2) аналіз витрат на гривню товарної продукції;

3) аналіз собівартості найважливіших видів виробів (рис. 1) [1].

Г. Кіндрацька, А. Загородній пропонують проводити аналіз виробничої собівартості продукції у розрізі прямих матеріальних витрат, прямих витрат на оплату праці та непрямих витрат [6].

Аналіз прямих матеріальних витрат розпочинають із загальної оцінки їх динаміки та частки у виробничій собівартості всієї товарної продукції. Матеріальні витрати за всіма одноелементними статтями калькулювання оцінюють, порівнюючи фактичні витрати звітного періоду з плановими або з даними попереднього (базового) періоду, обчислюють вплив окремих факторів на виявлені відхилення.

Аналіз прямих витрат на оплату праці передбачає визначення та оцінку динаміки суми прямих витрат на оплату праці, їх складу і структури та розрахунок впливу окремих факторів на їх зміну.

Рис. 1. Основні напрями аналізу собівартості продукції [1]

Аналіз непрямих витрат провадять у декілька етапів. На першому етапі вивчають динаміку загальної суми непрямих витрат, їх складу та структури, визначають відхилення значень цих показників у звітному періоді порівняно з попереднім (базовим) періодом або кошторисом. Наступний етап аналізу передбачає дослідження причин, що зумовили абсолютне та відносне відхилення непрямих витрат на підприємстві загалом і за кожною статтею витрат. На заключному етапі аналізу здійснюють підрахунок резервів можливого скорочення непрямих витрат і розробляють заходи щодо використання цих резервів як однієї з передумов зниження виробничої собівартості продукції (робіт, послуг), загальної суми витрат виробництва.

Варто зазначити, що мета аналізу витрат виробництва та собівартості продукції полягає в комплексній оцінці досягнутих результатів оптимізації витрат, а також в інформаційному забезпеченні прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Витрати утворюються в процесі формування та використання ресурсів на підприємстві для досягнення певної мети – виробництва продукції. Вони мають різне спрямування, але найбільш загальним підходом до групування витрат є їх формування за економічною суттю, тобто за економічними елементами витрат.

Використовуючи розглянуті методичні підходи, статистичну та фінансову звітність СВК «Урожай» проведемо аналіз витрат і собівартості продукції підприємства з метою обґрунтування шляхів її зниження.

Аналіз динаміки витрат на виробництво продукції рослинництва в розрізі елементів витрат за 2017 та 2018 роки представлено в табл. 2.

Таблиця 2

Аналіз динаміки і структури витрат на виробництво продукції рослинництва в розрізі економічних елементів СВК «Урожай» за 2017 і 2018 рр.

Показники	2017 рік		2018 рік		Відхилення, +/- 2018/2017		
	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Абсолютне, тис. грн.	Відносне, %	Питомої ваги, %
1. Матеріальні витрати	28553,5	66,1	33810,6	61,9	5257,1	18,4	- 4,2
2. Витрати на оплату праці	3494,9	8,1	3820,7	7,0	325,8	9,3	-1,1
3. Відрахування на соціальні заходи	748,0	1,7	838,0	1,6	90,0	12,0	- 0,1
4. Амортизація	2732,7	6,3	2683,2	4,9	- 49,5	- 1,8	-1,4
5. Інші операційні витрати	7723,8	17,8	13433,9	24,6	5710,1	73,9	6,8
6. Разом витрат на виробництво продукції	43252,9	100	54586,4	100	11333,5	26,2	0

** Джерело: розраховано на основі статистичних даних СВК «Урожай».*

Загальна сума витрат на виробництво продукції рослинництва у 2018 році порівняно із попереднім роком зросла на 11333,5 тис. грн, що складає 26,2%. Така динаміка показника викликана зменшенням величини амортизації на 49,5 тис. грн (1,8%) та зростанням матеріальних витрат на 5257,1 тис. грн (18,4%), витрат на оплату праці – на 325,8 тис. грн (9,3%), відрахувань на соціальні заходи – на 90,0 тис. грн (12,0%).Найбільшою мірою на зростання витрат на виробництво продукції рослинництва СВК «Урожай» вплинуло зростання інших операційних витрат – на 5710,1 тис. грн, що складає 73,9%.

Різна динаміка окремих елементів витрат спричиняє зміну структури витрат, тому важливим етапом аналізу є аналіз питомої ваги кожного елементу витрат у загальній їх величині. Визначення структури витрат у розрізі економічних елементів дозволяє встановити співвідношення між затратами живої та уречевленої праці.

Аналіз структури витрат СВК «Урожай» свідчить, що продукція досліджуваного підприємства належить до матеріаломістких, оскільки питома вага матеріальних затрат у загальних витратах на виробництво продукції складала 66,1% у 2017 році, а у 2016 році – 61,9%. Наступним за величиною економічним елементом витрат є інші операційні витрати. Їх питома вага у структурі витрат у 2017 році складала 17,8%, а у 2018 році – зросла на 6,8 % і склала 24,6%. Витрати на оплату праці – це третя за величиною складова витрат. У 2018 році питома вага цих витрат зменшилась на 1,1% порівняно із показниками попереднього року (рис. 2).

Структура витрат СВК «Урожай» характеризується дещо іншою динамікою, ніж величина витрат у розрізі економічних елементів. Значні зміни у структурі витрат підприємства у 2018 році відбулись за двома економічними елементами витрат (рис. 3). Так на підприємстві значно зменшилась питома вага матеріальних витрат – на 4,2%, та значно зросла питома вага інших операційних витрат – на 6,8%. Динаміка решти економічних елементів витрат є не значною, але їх питома вага в структурі витрат зменшується.

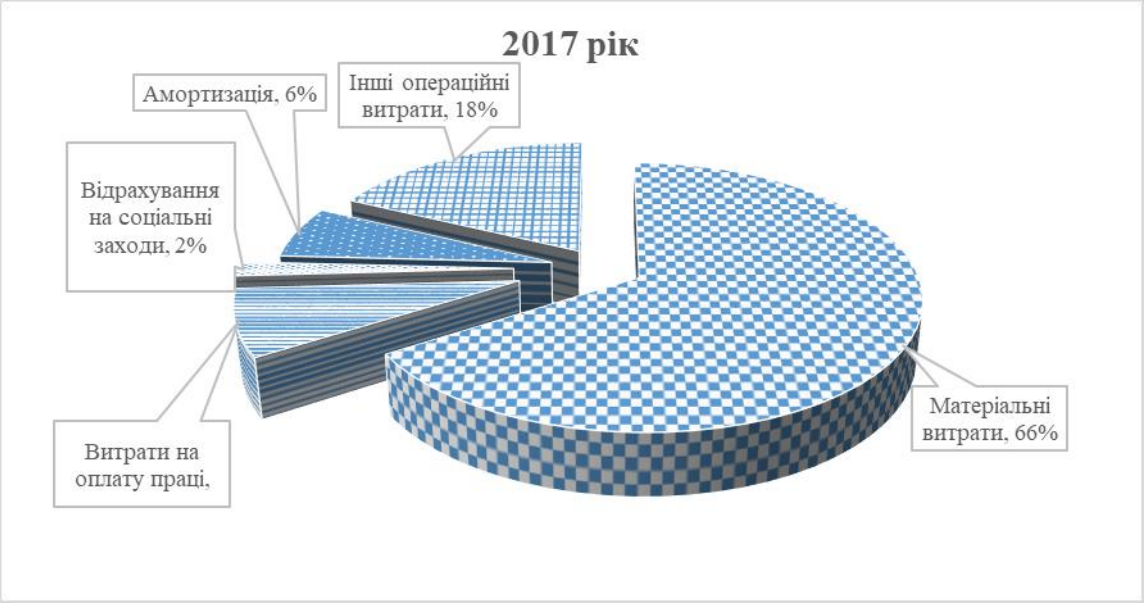

Рис. 2. Структура витрат СВК «Урожай» за економічними елементами у 2017 році

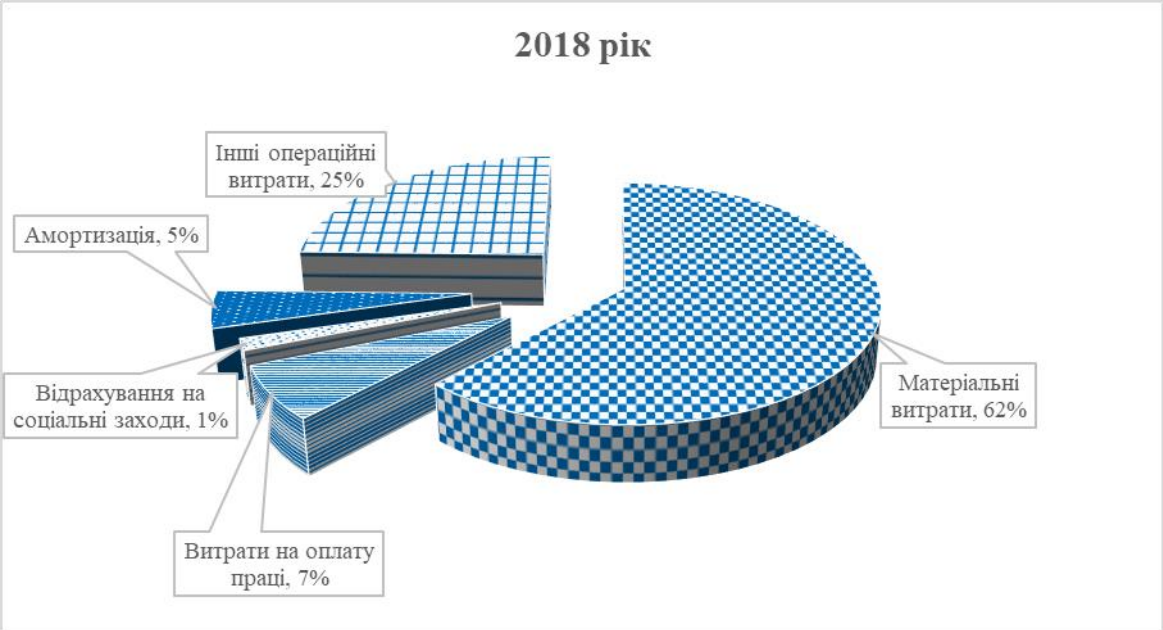

Рис. 3. Структура витрат СВК «Урожай» за економічними елементами у 2018 році

На наступному етапі аналізу вивчається собівартість продукції за калькуляційними статтями. Групування витрат за призначенням, тобто за статтями калькуляції, показує, де саме, на які цілі, в якому обсязі використано ресурси. Таке групування використовують для визначення собівартості

окремих виробів, установлення центрів зосередження витрат і пошуку резервів їхнього скорочення.

Аналіз собівартості фактично випущеної продукції за калькуляційними статтями у СВК «Урожай» проведемо, порівнюючи фактичні витрати звітного року з минулорічними, визначаючи абсолютне та відносне відхилення кожної калькуляційної статті (табл. 3).

Таблиця 3

Аналіз динаміки виробничої собівартості продукції рослинництва в розрізі статей витрат СВК «Урожай» за 2017 і 2018 рр.

Показники	Величина показника, тис. грн.		Відхилення, +/-	
	2017 р.	2018 р.	Абсолютне, тис. грн.	Відносне, %
			2018/2017	2018/2017
1. Прямі матеріальні витрати, з них:	28553,5	33810,6	5257,1	18,4
- насіння та посадковий матеріал	4731,0	3872,5	- 858,5	- 0,18
- мінеральні добрива	16706,8	21526,3	4819,5	28,8
- пальне і мастильні матеріали	4271,3	4344,5	73,2	1,7
- електроенергія	166,1	211,0	44,9	27,0
- паливо та енергія	483,0	372,3	- 110,7	- 22,9
- запасні частини	2195,3	1964,1	- 231,2	- 0,11
2. Прямі витрати на оплату праці	3494,9	3820,7	325,8	9,3
3. Інші прямі витрати , усього	8883,3	8931,5	48,2	0,5
- амортизація необоротних активів	2732,7	2683,2	- 49,5	- 1,8
- відрахування на соціальні заходи	748,0	838,0	90,0	12,0
4. Загальновиробничі витрати	2321,2	8023,6	5702,4	2,5 рази
5. Виробнича собівартість, усього	43252,9	54586,4	11333,5	26,2

** Джерело: розраховано на основі статистичних даних СВК «Урожай».*

Зміна собівартості продукції й одиниці окремих видів продукції викликана економією за одними статтями і перевитратами за іншими.

Виробнича собівартість продукції рослинництва у 2018 році зросла на 11333,5 тис. грн порівняно із 2017 роком. Така динаміка виробничої собівартості викликана зростанням найбільшою мірою загальновиробничих витрат – у 2,5 рази (на 5702,4 тис. грн), прямих матеріальних витрат – на

18,4% (5257,1 тис. грн), прямих витрат на оплату праці – 9,3% (325,8 тис. грн) та інших прямих витрат - на 0,5% (48,2 тис. грн). На зростання прямих матеріальних витрати найбільшою мірою вплинуло значне зростання вартості мінеральних добрив – на 4819,5 тис. грн, що складає 28,8%.

Аналіз структури виробничої собівартості продукції рослинництва в розрізі статей витрат СВК «Урожай» представлено у табл. 4.

Таблиця 4

Аналіз структури виробничої собівартості продукції рослинництва в розрізі статей витрат СВК «Урожай»

Показники	Роки				Відхилення структури, %
	2017 р.		2018 р.		
	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	2018/2017
1. Прямі матеріальні витрати, з них:	28553,5	66,1	33810,6	61,9	- 4,2
- насіння та посадковий матеріал	4731,0	10,9	3872,5	7,1	- 3,8
- мінеральні добрива	16706,8	38,7	21983,6	40,3	1,6
- пальне і мастильні матеріали	4271,3	9,9	4344,5	8,0	- 1,9
- електроенергія	166,1	0,4	211,0	0,4	0
- паливо та енергія	483,0	1,1	372,3	0,7	- 0,4
- запасні частини	2195,3	5,1	1964,1	3,6	- 1,5
2. Прямі витрати на оплату праці	3494,9	8,1	3820,7	7,0	- 1,1
3. Інші прямі витрати, усього	8883,3	20,5	8931,5	16,4	- 4,1
- амортизація необоротних активів	2732,7	6,3	2683,2	4,9	- 1,4
- відрахування на соціальні заходи	748,0	1,7	838,0	1,6	- 0,1
4. Загальновиробничі витрати	2321,2	5,4	8023,6	14,7	9,3
5. Виробнича собівартість, усього	43252,9	100	54586,4	100	0

** Джерело: розраховано на основі статистичних даних СВК «Урожай».*

Структуру виробничої собівартості продукції СВК «Урожай» в розрізі статей витрат за 2017 рік представлено на рис. 4.

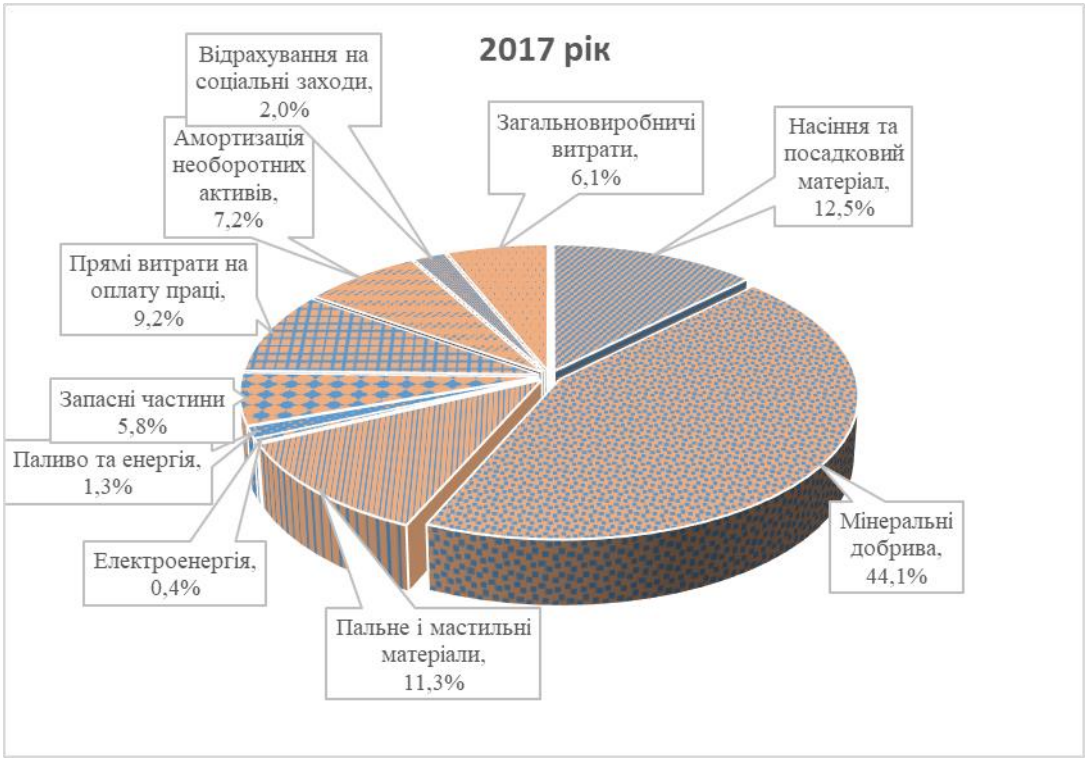

Рис. 4. Структура виробничої собівартості продукції СВК «Урожай» в розрізі статей витрат у 2017 році

У 2018 році порівняно із попереднім у структурі витрат, згрупованих за статтями калькуляції, питома вага прямих матеріальних витрат зменшилась на 4,2%, прямих витрат на оплату праці – на 1,1%,інших прямих витрат – на 4,1%, а частка загальновиробничих витрат зросла на 9,% (рис. 5).

У структурі прямих матеріальних витрат у цьому ж періоді зросла лиш частка мінеральних добрив на 1,6%, частка електроенергії у собівартості продукції залишилась без зміни, а питома вага усіх інших статей витрат зменшилась.

Для загальної характеристики зміни витрат на сільськогосподарських підприємствах використовують такий показник як витрати на одну гривню виготовленої продукції.

$$Вгрн. = В/Q, \quad (1)$$

де $Вгрн.$ – витрати на 1 грн. реалізованої продукції;

Q – обсяг реалізованої продукції;

В – витрати підприємства.

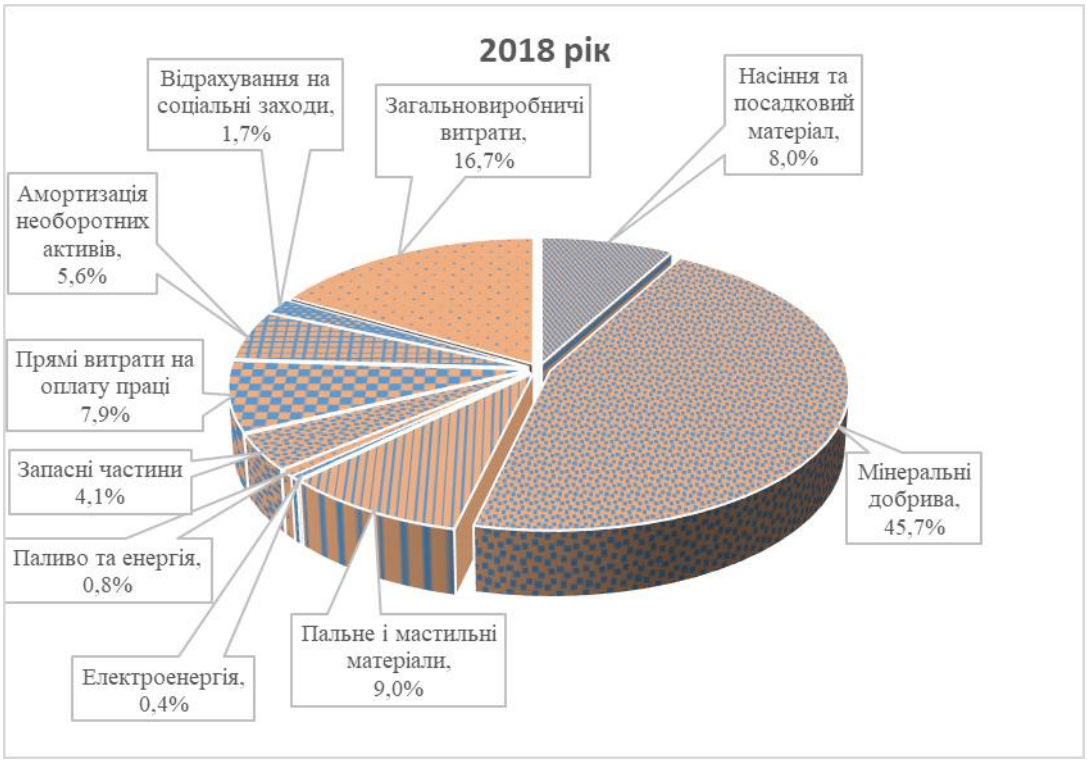

Рис. 5. Структура виробничої собівартості продукції СВК «Урожай» в розрізі статей витрат у 2018 році

Взаємозв'язок витрат і ефективності використання ресурсів можна встановити, якщо показник витрат на 1 грн реалізованої продукції розкласти на окремі економічні елементи витрат: матеріальні витрати, витрати на оплату праці з відрахуваннями, амортизацію, інші операційні витрати, використовуючи формулу:

$$Вгрн. = В/Q = Вм./Q + (Вз. + Вс.з.)/Q + Вам./Q + Він./Q, \quad (2)$$

де Вм. – матеріальні витрати;

Вз. – витрати на оплату праці;

Вс.з. – відрахування на соціальні заходи;

Вам. – амортизація;

Він. – інші операційні витрати [8].

Аналітична інформація щодо розрахунку витрат на 1 грн виготовленої продукції рослинництва СВК «Урожай» представлена у табл. 5.

Таблиця 5

Аналіз витрат на 1 грн виготовленої продукції рослинництва СВК «Урожай»

Показник	Роки		Відхилення, +/ - 2018/2017	
	2017 рік	2018 рік	Абсолютне, тис. грн.	Відносне, %
1. Обсяг виробництва продукції, тис. грн.	79815,0	65734,0	- 14081	- 17,6
2. Витрати на виробництво продукції, тис. грн. зокрема:	43252,9	54586,4	11333,5	26,2
- матеріальні витрати	28553,5	33810,6	5257,1	18,4
- витрати на оплату праці	3494,9	3820,7	325,8	9,3
- відрахувння на соціальні заходи	748,0	838,0	90,0	12,1
- амортизація	2732,7	2683,2	- 49,5	- 1,8
- інші операційні витрати	7723,8	13433,9	5710,1	73,9
3. Витрати на 1 грн виготовленої продукції, коп. зокрема:	54,2	83,1	28,9	53,3
- матеріальні витрати	35,8	51,4	15,6	43,6
- витрати на оплату праці	4,4	5,8	1,4	31,8
- відрахувння на соціальні заходи	0,9	1,3	0,4	44,4
- амортизація	3,4	4,1	0,7	20,6
- інші операційні витрати	9,7	20,4	10,7	110,3

** Джерело: розраховано на основі статистичних даних СВК «Урожай».*

Витрати СВК «Урожай» на 1 грн реалізованої продукції у 2018 році склали 83,1 коп./грн і порівняно із 2017 роком зросли на 28,9 коп./грн. Така динаміка показника пояснюється зростанням усіх елементів витрат на 1 грн виготовленої продукції: матеріальні витрати зросли на 15,6 коп./грн., витрати на оплату праці - на 1,4 коп. /грн, відрахувння на соціальні заходи – на 0,4 коп./грн, амортизація – на 0,7 коп./грн, інші операційні витрати – на 10,7 коп./грн.

Витрати на одну гривню продукції безпосередньо залежать від зміни загальної суми витрат на виробництво продукції і від зміни вартості виробленої продукції. На загальну суму витрат впливають обсяг виробництва продукції, її

структура, динаміка змінних і постійних витрат, що, у свою чергу, можуть збільшитися чи зменшитися за рахунок рівня ресурсомісткості продукції і цін на спожиті ресурси. Вартість виготовленої продукції залежить від обсягу випуску, його структури і цін на продукцію.

Проведений аналіз витрат на 1 грн виготовленої продукції показав, що у СВК «Урожай» знизилась ефективність діяльності і витрати необхідно оптимізувати.

У практиці економічно розвинутих країн для оптимізації витрат використовують: 1) метод визначення носіїв витрат; 2) закон Вільфредо Парето; 3) бенчмаркінг; 4) АВС-метод (Activity Based Costing); 5) таргет-костинг; 6) кайзен-костинг. Характеристику методів оптимізації витрат представлено в таблиці 6.

Таблиця 6

Переваги і недоліки методів оптимізації витрат

Метод	Характеристика	Переваги	Недоліки
1	2	3	4
Визначення носіїв витрат	Аналіз причин, факторів, що впливають на величину витрат	Найбільш простий метод	Недостатнє розуміння, які носії впливають на витрати, не дозволяє їх оптимізувати
Закон Вільфредо Парето	Виявлення найбільш важливих статей витрат для отримання суттєвої економії	Досить виявити і оптимізувати ті статті витрат, що мають найбільшу питому вагу	Ступінь контрольованості статті витрат може служити перешкодою
Бенчмаркінг	Оцінка діяльності підприємства у порівнянні з аналогом, що працює ефективніше	Можливість перейняти досвід провідних компаній галузі	Складно отримати інформацію щодо використання методів провідних підприємств
АВС-метод	Коректний розрахунок вартості бізнес-процесів і можливість оптимізації витрат	Дозволяє визначати вартість і продуктивність операцій, собівартість; оцінити ефективність використання ресурсів	Складність і трудомісткість у повсякденному використанні

Продовження табл. 6

1	2	3	4
Таргет-костинг	Собівартість нової продукції формується за формулою «ціна - прибуток = собівартість»	Увага співробітників фокусується на тих факторах, які диктує ринок	Конфлікт інтересів підрозділів і трудомісткість робіт
Кайзен-костинг	Зниження собівартості за рахунок скорочення часу на операції, що не додають цінності кінцевому продукту	Змінюються методи і технології для оптимізації витрат уже існуючого продукту	Запровадження неефективних заходів може спричинити зростання витрат

**Джерело: сформовано за даними [15].*

Враховуючи характеристику методів оптимізації витрат і можливостей їх використання в процесі аналітичного дослідження, вважаємо за доцільне провести порівняння показника витрат на 1 грн виготовленої продукції СВК «Урожай» і підприємства, яке працює ефективніше, що передбачає такий метод як бенчмаркінг. Використовуючи цей метод як метод оптимізації витрат проведемо розрахунок витрат на 1грн виготовленої продукції у підприємства-конкурента (табл. 7).

Таблиця 7

Витрати на 1 грн виготовленої продукції рослинництва підприємства-конкурента у 2018 році

Показник	Сума витрат, тис. грн.	Структура витрат, %	Витрати на 1 грн виготовленої продукції, коп.
1.Обсяг виробництва продукції, тис. грн.	67806,2	-	-
2. Витрати на виробництво продукції, тис. грн. зокрема:	53161,5	100,0	78,4
- матеріальні витрати	36011,5	67,7	53,1
- витрати на оплату праці	3800,8	7,2	5,6
- відрахувння на соціальні заходи	836,2	1,6	1,2
- амортизація	3254,0	6,1	4,8
- інші операційні витрати	9259,0	17,4	13,7

** Джерело: розраховано на основі статистичних даних підприємства-конкурента..*

У підприємства-конкурента витрати на 1грн виготовленої продукції нижчі, ніж у досліджуваного підприємства на 4,7 коп./грн, що свідчить про можливість їх зниження. Але це не означає, що оптимізувати витрати можливо тільки у СВК «Урожай».

Для оцінки ступеня відповідності витрат оптимальним значенням проведемо розрахунок коефіцієнта цільової оптимізації операційних витрат [9].

Він визначається за формулою:

$$К_{ц.оп.} = 1 - \frac{В_{мінi}}{В_{фактi}} \quad , \qquad (3)$$

де $К_{ц.оп.}$ – коефіцієнт цільової оптимізації операційних витрат;

$В_{мін.і}$ – мінімально можливі витрати за *і*-ю статтею на порівнюваних підприємствах, грн.;

$В_{факт.і}$ – фактична величина витрат за *і*-ю статтею на конкретному підприємстві, грн.

Запропонований коефіцієнт характеризує ступінь оптимальності існуючих на підприємстві операційних витрат для забезпечення отримання максимального доходу. Значення коефіцієнта знаходиться в межах (-∞; 1]. Чим нижче значення показника, тим більшою мірою фактичні операційні витрати конкретного підприємства відповідають оптимальним значенням.

Таблиця 8

Розрахунок коефіцієнта цільової оптимізації витрат для досліджуваних підприємств

Показник	СВК «Урожай»	Конкурент	Мінімальні витрати	Коефіцієнт цільової оптимізації витрат	
				СВК «Урожай»	Конкурент
1	2	3	4	5	6
1. Витрати на 1 грн виготовленої продукції, коп. зокрема:	83,1	78,4	76,0	0,09	0,03
- матеріальні витрати	51,4*	53,1	51,4	0	0,03
- витрати на оплату праці	5,8	5,6*	5,6	0,04	0
- відрахування на соціальні заходи	1,3	1,2*	1,2	0,08	0

Продовження табл. 8

1	2	3	4	5	6
- амортизація	4,1*	4,8	4,1	0	0,15
- інші операційні витрати	20,4	13,7*	13,7	0,33	0

** Джерело: розраховано на основі власних досліджень.*

Порівняння величини показника витрат на 1 грн виготовленої продукції СВК «Урожай», підприємства-конкурента і оптимального значення представлено на рис. 6.

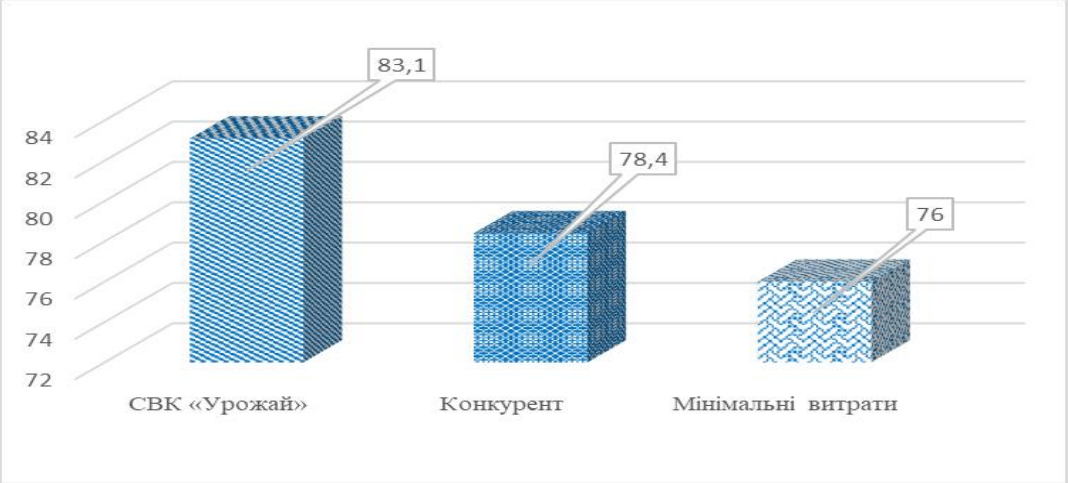

Рис. 6. Порівняння витрат на 1грн виготовленої продукції та їх цільова оптимізація

Проведені розрахунки дозволяють зробити висновок, що коефіцієнт цільової оптимізації витрат у підприємства-конкурента є нижчим, ніж у СВК «Урожай», і його значення ближчі до оптимальної величини. Розробка і запровадження заходів, які б дозволили знизити витрати на оплату праці та інші операційні витрати СВК «Урожай» забезпечать зниження витрат на 1 грн виготовленої продукції на 7,1 коп./грн, тобто на 9%. За рахунок оптимізації матеріальних витрат та амортизаційних відрахувань підприємство-конкурент може знизити витрати на 1 грн виготовленої продукції на 2,4 коп./грн, що складає 3%. Отримані таким чином аналітичні показники є підставою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, що забезпечать підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств.

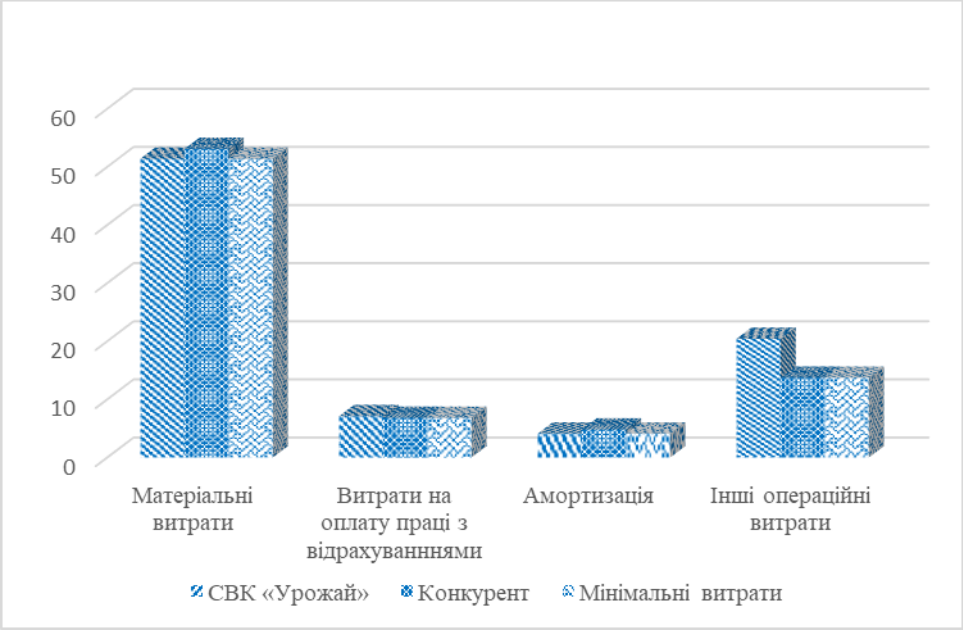

Рис. 7. Порівняння витрат на 1 грн виготовленої продукції в розрізі економічних елементів

У сучасних умовах господарювання для сільськогосподарських підприємств важливим завданням є оптимізація витрат, тому що саме витрати є індикатором фінансового результату їх діяльності. Постійне проведення аналітичних досліджень витрат дозволить менеджменту підприємства знаходити резерви їх зниження і приймати обґрунтовані управлінські рішення щодо формування витрат.

Література

1. Андрєєва Г. І. Економічний аналіз: навч. метод. посіб. К.: Знання, 2008. 263 с.

2. Гагарский В. Сокращение издержек компании. URL : http://gagarskiy.narod.ru, свободный. Загл. с экрана.

3. Голов С.Ф. Фінансовий облік: підручник. К.: Лібра, 2005. 976 с..

4. Грабовецький Б.Є. Економічний аналіз: навч.посіб. К.: Центр учбової літератури, 2009. 256 с.

5. Карпова Т. Управленческий учет. М.: Аудит-ЮНИТИ, 1998. 350 с.

6. Кіндрацька Г.І., Білик М.С., Загородній А.Г. Економічний аналіз: теорія і практика: підручник. Вид. 2-ге, перер. і доп. Львів:Магнолія 2006, 2008. 440 с.

7. Методичні рекомендації з формування собівартості продукції (робіт, послуг) у промисловості, які затверджені Наказом Державного комітету промислової політики України від 2 лютого 2001 р. №47. К., 2001.

8. Московчук А. Обґрунтування методики аналітичного забезпечення управління витратами суб'єктів господарювання: колективна монографія. Луцьк: ІВВ Луцького НТУ, 2017. 159 с.

9. Московчук А.Т., Ліщук В.І. Факторний аналіз в системі управління витратами підприємств. Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». Луцький національний технічний університет. Випуск 13 (49). Луцьк, 2017. С. 154-162.

10. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати». URL : http://zakon4.rada.gov.ua /laws/show / z0027-00– 13.10.2019. Назва з екрану.

11. Попов О. Управління витратами. Економічна енциклопедія: У 3-х томах. Т. 3. К.: Видавничий центр «Академія», 2002. 952 с.

12. Попович П.Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання: підруч. Тернопіль: Економічна думка, 2009. 227 с.

13. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посіб. К.: Знання, 2004. 654 с.

14. Тарасенко Н.В. Економічний аналіз: навч. посіб. 3-тє видання, перероблене. Львів: Новий світ - 2000, 2004. 344 с.

15. Kaizen Costing and Value Analysis. IFS White Paper, Oktober, 2001

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ: КОНТРОЛЬНО-АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

Колективна монографія

Підписано до друку 17 грудня 2019 р.
Гарнитура «Times New Roman». Друк цифровий.
Формат 60х841/16. Ум. друк. арк. 7,0.
Тираж 50 прим.

ІВВ Луцького НТУ
43018, м. Луцьк, вул. Львівська, 75
Свідоцтво Держкомтелерадіо України ДК № 4123 від 28.07.2011 р.